

HUKUKA GİRİŞ I

KAMU YÖNETİMİ LİSANS PROGRAMI

PROF. DR. İBRAHİM KAYA

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ AÇIK VE UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ AÇIK VE UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ

KAMU YÖNETİMİ LİSANS PROGRAMI

HUKUKA GİRİŞ I

Prof. Dr. İbrahim Kaya

Yazar Notu

Elinizdeki bu eser, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi'nde okutulmak için hazırlanmış **bir ders notu niteliğindedir.**

ÖNSÖZ

Bu ders notları Hukuka Giriş dersi için yazılmıştır. Özellikle günlük hayatta karşılaşılabilecek en temel kavramlara burada yer verilmiştir. Son derece yalın bir anlatımla konuların açıklanmasına özen gösterilmiş ve mümkün olduğunca günlük hayattan örnekler vermeye çalışılmıştır. 2018’de yürürlüğe giren Anayasa değişikliklerini de göz önüne alarak güncellenmiştir.

Tüm öğrencilerime yararlı olması dileğiyle.

Prof. Dr. İbrahim Kaya
Beyazıt, 2018

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	1
İÇİNDEKİLER.....	2
KISALTMALAR	5
YAZAR NOTU	6

1. HUKUK VE TOPLUM

- 1.1 Birey ve Toplum
- 1.2 Toplumsal Düzen
- 1.3 Hukuk ve Toplumsal Düzen

2. HUKUK VE DİĞER TOPLUMSAL DÜZEN KURALLARI

- 2.1 Toplumsal Düzen Kuralları
- 2.2 Hukuk Kuralları
- 2.3 Hukukta Yaptırım ve Çeşitleri
- 2.4 Hukuk Kurallarının Çeşitleri

3. HUKUK SİSTEMLERİ VE TÜRKİYE

- 3.1 Dünyadaki Önemli Hukuk Sistemleri
- 3.2 Kanunlaştırma
- 3.3 Türk Hukuk Sistemi ve Türkiye’de Kanunlaştırma

4. HUKUKUN DALLARI: ÖZEL HUKUK

- 4.1 Kamu Hukuku-Özel Hukuk Ayrımı
- 4.2 Özel Hukuk Dalları

5. HUKUKUN DALLARI: KAMU HUKUKU

- 5.1 Anayasa Hukuku
- 5.2 İdare Hukuku
- 5.3 Ceza Hukuku
- 5.4 Milletlerarası Hukuk
- 5.5 Genel Kamu Hukuku
- 5.6 Mali Hukuk

6. HUKUKUN KAYNAKLARI

- 6.1 Anayasa
- 6.2 Kanun
- 6.3 Kanun Hükmünde Kararname
- 6.4 Uluslararası Antlaşma
- 6.5 Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi
- 6.6 Yönetmelik
- 6.7 Diğer Kaynaklar

7. HUKUKUN UYGULANMA ESASLARI

- 7.1 Yer Bakımından Uygulanma
- 7.2 Zaman Bakımından Uygulanma
- 7.3 Hukukun Yorumlanması
- 7.4 Boşluk Doldurma
- 7.5 Takdir Yetkisi
- 7.6 Kuralların Çatışması

8. DEMOKRASİ VE HUKUK DEVLETİ

- 8.1 Demokrasi
- 8.2 Hukuk Devleti
- 8.3 Hukuk Devletinin Gerekleri

9. HAK

- 9.1 Kamu Hakları
- 9.2 Özel Haklar

10. HAKLARIN KULLANILMASI VE KORUNMASI

- 10.1 Hakkın Kazanılması
- 10.2 Hakkın Kullanılması
- 10.3 Hakkın Kaybedilmesi
- 10.4 Hakkın Korunması

11. KİŞİ: GERÇEK KİŞİ

- 11.1 Gerçek Kişi
- 11.2 Gerçek Kişinin Ehliyetleri
- 11.3 Hısımlık
- 11.4 Yerleşim Yeri

12. KİŞİ: TÜZEL KİŞİ

- 12.1 Tüzel Kişi
- 12.2 Özel Hukuk Tüzel Kişileri
- 12.3 Kamu Hukuku Tüzel Kişileri

13. AİLE

- 13.1 Aile Hukukunun Temel İlkeleri
- 13.2 Nişanlanma
- 13.3 Evlenme
- 13.4 Evliliğin Sona Ermesi
- 13.5 Mal Rejimi

14. MİRAS

14.1 Miras Kavramı

14.2 Mirasçılar

14.3 Ölüme Bağlı Tasarruf

14.4 Mirasın İntikali

KISALTMALAR

md.: Madde

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

YAZAR NOTU

Hukuka gönül vermiş herkese...

1. HUKUK VE TOPLUM

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 1.1 Birey ve Toplum
- 1.2 Toplumsal Düzen
- 1.3 Hukuk ve Toplumsal Düzen

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1. Hukuk olmasaydı ne olurdu?**
- 2. Hukuk kurallarına kimse uymazsa ne olur?**

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Birey ve Toplumsal Düzen	Bireyin toplum içindeki konumunu anlayabilmek	Konuyu çalışarak
Toplumsal Düzen Kuralları	Toplumu düzenleyen kuralları kavramak	Konuyu çalışarak

Anahtar Kavramlar

Toplum, Düzen, Kural, Hukuk

Giriş

Hukuk olmadan toplumda düzen ve barış mümkün olmaz. Bu bölüm hukukun toplumda oynadığı rolü açıklamaktadır.

1.1 Birey ve Toplum

İnsan birey olarak doğar ancak toplum içinde yaşar. Mecbur kalmadıkça insanlar tek başlarına yaşamayı tercih etmezler. Bu nedenle, insanların sosyal (toplumsal) varlıklar olduğu söylenebilir. Her ne kadar artan teknolojiyle bağlantılı olarak insanların sosyal yönünün azaldığı söylenebilir de, bu sadece olaya bir yönden bakmaktır. Diğer yandan bakıldığında tam tersini söyleyerek sosyalleşmenin arttığını ileri sürmek dahi mümkündür. Teknoloji, özellikle de iletişim teknolojisi, sosyalleşmenin şeklini değiştirerek arttırmıştır. Artık insanlar kendilerinden çok uzaklardaki insanlarla sosyalleşebilmektedirler ve eskiden olduğu gibi fiziksel olarak aynı ortamda bulunmamakla birlikte, internet çağı yeni sosyal imkanlar ve ortamlar sunmaktadır. Netice itibarıyla, başka insanlarla iletişim halinde olunmaksızın bireysel bir hayat sürülmemekte, çeşitli şekillerde ortaya çıkan sosyalleşme sonucu insan diğer insanlara, yani bir topluma, ihtiyaç duymaktadır.

Birey, bir toplumun parçasıdır. Diğer bir deyişle bireyler toplumun üyesidir. Bazen üyelik kişiler tarafından seçilebilmekte, bazen ise bu mümkün olamamaktadır. Kişi toplumun temel taşı olarak kabul edilen bir aile içine doğmaktadır. Anne ve babasını, kardeşlerini ve kan hısımlarını seçme imkanı bulunmamaktadır. Böylece toplumun en küçük parçası olan aile üyeliği kişinin iradesinden bağımsız olarak gerçekleşmektedir.

İnsanlık ailesini bir bütün olarak bir yana bırakırsak bugün toplumlar devletler olarak örgütlenmiştir. Bireylerin devletler ile olan ilişkileri de çoğu zaman onların iradesinden bağımsız olarak ortaya çıkmaktadır. Ana babasının vatandaşlığına, ya da bazı ülkelerde olduğu gibi, ve doğduğu toprak parçasına bağlı olarak bireyler ulus devletlerin de bir üyesi olabilmektedirler. Bunlar dışındaki toplumsal üyelikler genellikle kişinin tercihine bağlı olarak değişmektedir. Örneğin kişi hangi arkadaş çevresine sahip olacağına, hangi işte kimlerle çalışacağına, hangi okulda kimlerle beraber olacağına karar verebilmektedir.

İnsanların toplum halinde yaşaması aralarında bir takım ilişkiler kurulmasını zorunlu kılmaktadır. İnsanlar okul ve işyeri gibi ortamlarda birbirleriyle toplumsal ilişki içindedirler. İnsanlar ticaret yaparken, seyahat ederken, üretirken diğer insanlarla ilişki içindedirler. Kişi, aile fertleriyle, okul arkadaşlarıyla, işyerindeki diğer kişilerle, hizmet ve mal-alışverişinde olduğu kişilerle ilişki içerisinde. Toplum halinde yaşamamanın bir sonucu, toplumsal ilişkilerin kurulmasıdır.

Diğer bir bakış açısıyla insanın diğer insanlarla ilişkide olmak amacıyla bir toplum içinde yaşamayı tercih ettiğini de ileri sürmek mümkündür. Nitekim toplumda kurulan ilişkiler insan hayatını devam ettirmek için gerekli ihtiyaçları karşılamaktadır. Alış-veriş yaparak insan, hayatını sürdürmek için gereken yiyecek ve giyeceğe sahip olabilmektedir. Bunları satın alabilmek için üretmek onun için de diğer insanlarla birlikte çalışmak gereklidir. Eğitim hem insanın kendisini bireysel olarak geliştirmesine hem de iyi bir işe sahip olmasına yardımcı olur. Eğitim ortamında da birey hem diğer öğrencilerle hem de öğretmenlerle ilişki içindedir. Aile hayatı tanım gereği başka insanlarla birlikte ortaya çıkabilmekte ve bu

insanlar arasındaki ilişkilere göre şekillenmektedir. Diğer insanlarla birlikte olmak sevgi, saygı ve güvenlik gibi diğer ihtiyaçların karşılanmasına da yardımcı olmaktadır.

1.2 Toplumsal Düzen

Bir insan varsayımsal olarak başka insanlarla hiçbir ilişki içinde olmadan yaşasa bile, hayatını devam ettirirken bazı düzenlemeler yapmayı tercih edebilir. Örneğin ne zaman uyuyacağına, yemek yiyeceğine, günün belirli zamanlarında neleri yapacağına karar verebilir. Bunların ötesinde bazı şeyleri yemeyi yada yememeyi tercih edebilir. Böylece kendi hayatı içinde geçerli olan kuralları koymuş olur. Bu kuralların bir kısmı nelerin yapılması (emirler) gerektiğini, bir kısmı da nelerin yapılmaması (yasaklar) gerektiğini belirtir. Ancak tek başına yaşayan insan bu tür kurallar koymak veya onlara uymak zorunda değildir.

Toplum halinde yaşayan insanlar için ise durum farklıdır. Her şeyden önce toplum halinde yaşamak için bir düzene ihtiyaç vardır. Çünkü kişiler arasındaki ilişkiler belirli bir sistem dahilinde yürütülmelidir. Aksi takdirde ilişkilerin devam ettirilmesi imkanı olmayabilir. İlişki içinde olan insanlar kendilerinden nelerin istendiğini, nasıl davranmak durumunda olduklarını bilmelidirler. Ayrıca diğer insanların onlara nasıl davranması gerektiğini bilme hakları da bulunmaktadır.

Aile hayatı içinde anne ve babanın hakları ve yükümlülükleri söz konusudur. Benzer hak ve yükümlülükler okuldaki öğrenciler, işyerindeki çalışanlar için de geçerlidir. Trafikte seyahat eden kişiler için dahi hak ve yükümlülükler söz konusudur.

Haklar ve yükümlülükler kurallarla düzenlenmiştir. Kırmızı ışıkta durmak, geçiş önceliği olan araçlara yol vermek, yolun belirli bir tarafında araç sürmek, dönmeden önce sinyal vermek gibi kurallara riayet etmek trafiğin düzenli akışını sağlar. Trafik kurallarının ihlalinin yaygınlaştığı durumlarda ulaşımı sağlamak mümkün olmayabilir.

Toplumda düzenin sağlanması ve korunması bir yandan kuralların olmasını gerektirirken diğer yandan da kuralların uygulanmasını sağlayacak bir mekanizmayı zorunlu kılar. Her toplum kendi varlığını devam ettirmek için gerekli düzeni sağlayan kural ve mekanizmaları oluşturma ve devam ettirmeyi hedefler. Diğer bir deyişle kuralların varlığı yeterli değildir. Kuralların uygulanmasını sağlayıcı mekanizmanın oluşturulması da gereklidir.

Toplumda düzeni sağlamaya yönelik olarak görgü, ahlak, örf-adet, din ve hukuk kuralları bulunmaktadır. Bunların tümünün tek amacı sadece toplumsal düzeni sağlamak değilse de hepsi bir ölçüde toplumsal düzenin sağlanmasına katkıda bulunur. Örneğin ahlak kuralları kişinin erdemli olmasını sağlamaya yöneliktir. Erdemli olmak ise toplumsal düzenin sağlanmasına yardımcı olur.

1.3 Hukuk ve Toplumsal Düzen

Hukukun çok farklı tanımları bulunmaktaysa da, hukuku düzenle özdeşleştirmek de mümkündür. Hukukun zıttı kaos, yani düzensizliktir. Hukuk toplumda bir düzen tesis eder.

Bu amaçla toplumu oluşturan bireyler arasındaki ilişkileri düzenleyen çeşitli hukuk kuralları oluşturulur.

Bireyler, bir kısım haklara doğuştan sahiptir. Hukuk kuralları bu hakları güvence altına alır. Hukuk, hakları güvence altına alırken önce onları tanıyarak. Sonra başkalarının onlara zarar vermesine karşı kişiyi korur.

Hukuk doğuştan sahip olunan haklara ilaveten yeni haklar da verir. İnsanlar, örneğin, doğuştan yaşama hakkına sahiptirler. Ancak çalışarak ve kazanarak mallar edinirler. Bu mallar üzerindeki mülkiyet hakları hukuk düzeni tarafından verilmiştir. Belirli bir yaşa geldiklerinde hukuk düzeni onlara seçme ve seçilme hakkı verir.

Kişinin özgür doğduğu kabul edilir. Ama hiçbir yerde özgürlük mutlak değildir. Kişi her istediğini yapma hakkına sahip değildir. Kişinin her istediğini yapabilmesi, başka kişilerin haklarını kullanmasını engelleyebileceğinden hakları koruma adına hukuk özgürlüklerin sınırını da çizmiştir. Dolayısıyla hukuk ve hukukun koyduğu kuralları hem özgürlüklerin kullanılmasına ilişkin bir toplum düzeni sağlar, hem de, sınırsız özgürlük olamayacağından, bireyleri kısıtlar.

Hukuk kurallarının ihlali söz konusu olduğunda toplumsal düzeni sağlama adına kuralı ihlal edene karşı yaptırım söz konusu olmalıdır. Aksi takdirde kuralı ihlal eden kişi başka birinin hakkını çiğnemiş olacaktır. Örneğin haksız yere başka birinin malını çalan kişi bir taraftan hırsızlığı yasaklayan kuralı ihlal etmekte, diğer taraftan da malı çalınan kişinin mülkiyet hakkı elinden alınmış olmaktadır. Bu hukuka aykırı davranışın yaptırıma tabi tutulması zorunludur.

Hukuk kurallarına aykırı davranışların yaptırım ile karşılaşmaması onları yaygınlaştırır ve dolayısıyla toplumsal düzeni bozar. Hukuk ihlalleri önemli boyutlara ulaşırsa toplumda düzen bozulur ve kaos hüküm sürmeye başlar. Bundan sadece hakkı elinden alınan kişi değil toplumdaki tüm bireyler zarar görür.

Toplumsal düzeni sağlamak ve dolayısıyla kişilerin haklarını güvence altına almak amacıyla oluşturulan en önemli mekanizma devlet mekanizmasıdır. Devletin temel görevi hakları güvence altına almaktır. Bu bağlamda toplumsal düzeni sağlamak için hukuk kurallarını ihlal eden kişileri yaptırıma tabi tutma yükümlülüğü de devlete aittir.

Devlet mekanizmasının savaşlar, isyanlar, kargaşa gibi nedenlerle ortadan kalktığı durumlar kaosla sonuçlanır. Bu tür durumlarda kimsenin hakkı artık güvence altında değildir. Güçlü olan diğerlerinin hakkına el koyabilmekte ve hiçbir yaptırımla karşılaşmayabilmektedir. Dolayısıyla kişilerin hakları hiçbir güvenceye sahip değildir.

Devlet toplumsal düzeni sağlamak adına hukuk kuralı koyma yetkisini kendi tekelinde bulundurur. Kural ihlalleri karşısında yaptırım uygulama tekeli de devlete aittir. Demokratik devlet seçimle işbaşına gelen kişiler tarafından yönetildiği için, dolaylı olarak her birey aslında toplumun yönetimine katılmaktadır.

Seçimler demokrasinin güvencesidir. Çünkü belirli aralıklarla yapılan seçimler sonucunda toplum kendisini yönetenleri denetleyebilmekte ve onlardan hoşnut değilse onları değiştirebilmektedir.

Demokratik yönetim şekline sahip devletler kural koyma ve kurallara uymayanlara yaptırım uygulama haklarının meşruiyetini toplumdaki almaktadırlar. Toplumun iradesi kuralların ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Toplumun iradesiyle ortaya çıkan kuralları ihlal eden bireylerin toplumda yaptırımla karşılaşması ise doğal karşılanmaktadır.

Uygulamalar

Toplumda ne tür kuralların olduğunun gözlenmesi.

Uygulama Soruları

1. Toplumda niçin kurallara ihtiyaç duyulur?
2. Hukuk nedir? Tanımlayınız.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

İnsanlar toplum halinde yaşar. Bu nedenle toplumsal varlıklardır. Toplum içinde yaşayan birey diğer insanlarla ilişki içerisindedir. İnsanlar arasındaki ilişkiler bir düzeni gerekli kılar.

Toplumda düzenin sağlanması ve korunması bir yandan kuralların olmasını gerektirirken diğer yandan da kuralların uygulanmasını sağlayacak bir mekanizmayı zorunlu kılar. Hukuku düzenle özdeşleştirmek mümkündür. Hukukun zıttı kaostur. Hukuk toplumda bir düzen tesis eder. Bu amaçla toplumu oluşturan bireyler arasındaki ilişkileri düzenleyen çeşitli hukuk kuralları oluşturulur.

Toplumsal düzeni sağlamak ve kişilerin haklarını güvence altına almak amacıyla oluşturulan en önemli mekanizma devlet mekanizmasıdır. Bu bağlamda toplumsal düzeni sağlamak için hukuk kurallarını ihlal eden kişileri yaptırıma tabi tutma hakkı ve yükümlülüğü de devlete aittir.

Bölüm Soruları

1. Kişiler niçin toplum halinde yaşar?
2. Tek başına yaşamak bir birey için mümkün müdür?
3. Toplumda niçin kurallara ihtiyaç duyulur?
4. Hukuk kuralları neyi amaçlar?
5. Hukuk kurallarına uyulmazsa ne olur?
6. Hukuk kurallarına uyulması nasıl sağlanır?
7. Hukuk kuralları meşruiyetini nereden alır?

Çoktan Seçmeli Sorular

1. Bireyin aşağıdakilerden hangi toplumsal birime üyeliği iradi değildir?
 - a. Arkadaş grubu
 - b. Spor grubu
 - c. Aile
 - d. İş ortamı
 - e. Eğitim ortamı
2. İnsanların toplum halinde yaşamasından hareketle onların nasıl varlıklar olduğu söylenebilir?
 - a. Sosyal
 - b. Sportif
 - c. Sosyopat
 - d. Psikolojik
 - e. Gündüsel
3. Toplumsal düzeni sağlamada hangisi gerekli değildir?

- a. Kuralların konulması
- b. Kurallara uymayanların çok sert cezalandırılması
- c. Kurallara uymayı sağlayan mekanizmaların kurulması
- d. Kurallara uymayanların yaptırıma tabi tutulması
- e. Kuralların hakları koruması

4. Hukuku hangi kavramla özdeşleştirmek mümkündür?

- a. Düzen
- b. Cebir
- c. Yaptırım
- d. Toplum
- e. İlişki

CEVAP ANAHTARI

1. C 2. A 3. B 4. A

2. HUKUK VE DİĞER TOPLUMSAL DÜZEN KURALLARI

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 2.1 Toplumsal Düzen Kuralları
- 2.2 Hukuk Kuralları
- 2.3 Hukukta Yaptırım ve Çeşitleri
- 2.4 Hukuk Kurallarının Çeşitleri

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1. Hukuktan başka toplumu düzenleyen kurallar var mıdır?**
- 2. Hukuk kurallarını kim koyar?**
- 3. Hukuk kurallarına uymayanlara kim yaptırım uygular?**

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Hukuk Kuralları	Hukuk kurallarının ayırd edici özelliklerini kavramak	Notları öğrenerek ve dersi takip ederek
Hukukta Yaptırım ve Çeşitleri	Hukukta ne tür yaptırımlar olduğunu öğrenmek	Notları öğrenerek ve dersi takip ederek
Hukuk Kurallarının Çeşitleri	Ne tür hukuk kuralları olduğunu anlayabilmek, bunlar arasındaki farkları ayırdedebilmek	Notları öğrenerek ve dersi takip ederek

Anahtar Kavramlar

Toplumsal düzen kuralları, yaptırım, ceza, emredici kurallar

Giriş

Bu bölümde toplumu düzenleyen diğer kurallarla hukuk kurallarının karşılaştırılması yapılacak ve hukuk kurallarının ayırd edici özellikleri ortaya konacaktır.

2. 1 Toplumsal Düzen Kuralları

Toplumunu düzenleyen kuralları görgü, ahlak, din, örf-adet ve hukuk kuralları olarak beş grupta sınıflandırmak mümkündür. Kurallar bir davranışta bulunmayı yada ondan kaçınmayı ifade eder. Bu anlamda emir ve yasaklar biçiminde ifade edilir.

Görgü Kuralları

Görgü kuralları, adabı muaşeret veya nezaket kuralları olarak da adlandırılır. Bunlar bireylerin toplum içindeki tutum ve davranışlarını düzenler. Genellikle yeme-içme, oturma-kalkma, selamlaşma-vedalaşma, giyinme gibi alanları düzenler. Toplumun tümünde geçerli olabilecek görgü kuralları bulunduğu gibi sadece belli kesimlerde yada coğrafi bölgelerde geçerli kurallar da bulunabilmektedir. Bu kurallara aykırı davranmak toplum tarafından yaptırıma bağlanmıştır. Bunları çiğneyenler diğer bireyler tarafından ayıplanır ve yadırganır, bu bireylerle ilişkiler azaltılabilir veya kesilebilir. Örneğin yeme-içme adabına uymayan kişilerin bulunduğu sofralardaki diğer insanlar onları kınayabilir, sofradan kalkabilir hatta onlarla arkadaşlık ilişkilerini sona erdirebilir.

Ahlak Kuralları

Ahlak kuralları da toplumsal düzen kurallarındandır. Ahlak kurallarının bireyin içine dönük bir tarafı olduğu gibi, toplumsal düzene ilişkin bir tarafı da bulunmaktadır. Ahlak kuralları iyi ile kötüyü, doğru ile yanlış birbirinden ayırır. Ahlak kurallarının ihlal edilmesi halinde bireysel düzeyde vicdan azabı bir yaptırım olabileceği gibi çeşitli toplumsal yaptırımlar da söz konusu olabilmektedir. Bu kuralları ihlal edenler kötü ahlaklı kimseler olarak toplumda bilinirler, onlara güvenilmez ve inanılmaz. Ahlak kuralları da toplumdan topluma ve zamandan zamana değişiklik gösterebilmektedir.

Örf-Adet Kuralları

Örf ve adet kuralları, yapılageliş kuralları veya gelenek olarak da adlandırılır. Bunların kökeni çok eskiye dayanır. Toplum tarafından oluşturulmuş bulunan ve çok uzun zamandan beri uygulanan kurallardır. Bunlar süreklilik arz eder. Toplum, bireylerin atalarından kalan bu kurallara uymasını bekler. Bunlara uyulması gerektiği yönünde toplumda genel bir inanç hakimdir. Uymayanlar toplum tarafından yaptırıma tabi tutulur. Kınama ve ayıplama gibi toplumsal yaptırımlar uygulanabileceği gibi toplumdan dışlama hatta hayatına son verme gibi yaptırımlar da söz konusu olabilir.

Din Kuralları

Din kuralları, temelde birey ile yaratıcı arasındadır ancak bu kuralların çok önemli toplumsal boyut ve yansımaları da bulunmaktadır.

İslam dini tek ilah (tanrı) inancına dayanır. İslam dininin kuralları kutsal kitap Kur'an ve Allah'ın elçisi Hz. Muhammed tarafından açıklanmıştır. Bu kurallara uymayanlar öbür dünyada cehennemle cezalandırılacağı gibi bu dünyada da yaptırıma tabi tutulabilirler.

Örneğin adam öldüren bir kişi cehennemde ceza çekeceği gibi bu dünyada da cezalandırılır. Din kurallarına uyanlar için ise ödül olarak cennet vardır.

Hukuk Kuralları

Hukuk kuralları toplumsal düzen kuralları içinde en önemlileridir. Çünkü hukuk kuralları devlet tarafından güvence altına alınmış ve devlet yaptırımına tabi kılınmıştır. Hukuk kurallarını devlet koyar ve bunları ihlal eden kişiler devlet yaptırımını ile karşılaşır. Kuralın koyucusunun devlet olması ve dolayısıyla kuralın devlet yaptırımına bağlanması hukuk kurallarını diğer kurallardan ayırt eden en önemli özelliğidir.

Toplumsal düzen kuralları arasında geçişlilik de söz konusudur. Ahlak ve din kuralı olan bir yasak zamanla hukuk kuralı haline gelebilir. Adam öldürme ve hırsızlık hem ahlak hem de din kurallarına göre yasaklanmıştır. Bunlar aynı zamanda hukuk kuralları tarafından da yasaklanmış ve ceza ile yaptırıma bağlanmıştır.

Hukuk kuralları ile diğer kurallar birlikte varlıklarını devam ettirirler. Hukuk kuralları ile çatışmaları durumunda hukuk kurallarına uyulmasının sağlanması ve çatışan kuralın ortadan kaldırılması devlet gücü ile sağlanır. Örneğin namus cinayeti olarak adlandırılan ve töreye dayandırılan uygulama devlet tarafından öldürme yasağının ihlali olarak görüldüğü için tolere edilmez.

Görgü, ahlak ve örf-adet kuralları ilke olarak yazılı değildir. Bununla birlikte bu kurallar üzerine, onların neler olduğunu açıklayan yazılı çalışmalar da mevcuttur. Din kuralları yazılı ve sözlü olabilmektedir. Sözlü kuralların yazılı hale getirilmesi söz konusudur. Hukuk kuralları ilke olarak yazılı halde bulunmaktadır. Geçmişten kalan ve yazılı olmayan hukuk kuralları yazılı hale getirilmiştir.

2.2 Hukuk Kuralları

Hukuk kuralları, toplumun genel yararını sağlama amacına yönelik olarak devlet tarafından oluşturulmuş ve ihlalleri yaptırıma bağlanmış kurallardır. Bu kurallara uyulması zorunludur.

Hukuk sözcüğü köken itibarıyla Arapça'da kullanılan 'hak' sözcüğünün çoğuludur. Ancak Türkçe'de haklar anlamında değildir. İngilizce'de 'hak' için 'right', hukuk için 'law' sözcükleri kullanılmaktadır.

Hukukun genel kabul görmüş bir tanımı bulunmamasıyla birlikte en yaygın tanım, hukuku "egemenin yaptırım tehdidiyle desteklenen buyruğu" olarak tanımlayan 19. yüzyıl pozitif hukuk felsefecisi John Austin'in tanımına dayanmaktadır. Burada geçen "buyruk" terimi, emir ve yasağı içerecek şekilde, bir şeyin yapılması yada yapılmaması gerektiğini kesin olarak bildirerek olması gerek bir durumu ifade eden normatifliği, egemen terimi de devleti işaret etmektedir. Buna göre hukuk "devlet tarafından yapılan ve devlet tarafından yaptırıma bağlanan belli bir ülkede ve belli bir zamanda yürürlükte olan kuralların bütünü" olarak tanımlanabilir. Bu tanım "pozitif hukuk" tanımıdır.

“Doğal hukuk” ise zamana ve mekana bağı olmadan her dönemde her toplumda geçerli olması gereken kuralları ifade eder. Doğal hukuk adalet düşüncesi üzerine inşa edilmiştir ve “olması gerekeni” yani ideali yansıtır. Devlet tarafından konulan pozitif hukuk ise “olanı” ifade eder ve yürürlükte olduğu sürece geçerlidir. Her zaman değiştirilebilir ve yürürlükten kaldırılabilir. Pozitif hukuk, doğal hukuka yaklaştığı müddetçe ideale yani adalet duygusuna ulaşır. Bununla birlikte doğal hukuk kurallarının ve adaletin neyi ifade ettiği hususunda görüş birliği yoktur.

2.3 Hukukta Yaptırım ve Çeşitleri

Yaptırım, bir hukuk kuralının ihlali halinde devlet tarafından öngörülen zorlama olarak tanımlanabilir. Yaptırımın maddi ve manevi olmak üzere iki yönü bulunmaktadır. Maddi yönüne “cebir”, manevi yönüne “tehdit” denir. Tehdit, hukuk kuralını ihlalden önce söz konusudur ve bireyler yaptırımla karşılaşacakları korkusuyla hukuk kuralına riayet ederler. Şayet hukuk kuralını ihlal etmişlerse artık fiziki zorlama ile karşı karşıyadırlar.

Yaptırımların çeşitleri şöyle sıralanabilir:

Ceza:

Hukuk kurallarını çiğneyenler çeşitli cezalar ile karşı karşıya kalabilirler. En bilinen cezalar hapis ve para cezalarıdır. Okuldan uzaklaştırma, kamu görevinden çıkarma gibi disiplin cezaları da mevcuttur. 2004 yılında çıkarılan 5218 sayılı Kanunla Türkiye’de idam cezası kaldırılmıştır.

Zorla Yaptırma (Cebri İcra):

Yükümlülüklerini yerine getirmeyenlerin devlet gücü ile yükümlülüklerini yerine getirmesinin sağlanmasıdır. Örneğin, borçlu borcunu ödemiyorsa icra daireleri aracılığıyla onun malvarlığından alınan miktar alacaklıya verilir.

Tazminat:

Hukuka aykırı bir davranış veya işlem neticesinde zarar oluşmuşsa, hukuku ihlal eden taraf zarara uğrayan kişiye tazminat öder. Tazminat maddi ve manevi tazminat olarak iki gruba ayrılır. Maddi tazminat kişinin malvarlığında meydana gelen zararı karşılamaya yöneliktir. Manevi tazminat ise kişinin maruz kaldığı acı ve elemi hafifletmek amacıyla söz konusu olur. Örneğin bir memur hukuka aykırı şekilde kendi unvan ve derecesinin altında bir işte görevlendirilmişse uğradığı maaş ve özlük hakları kayıpları için maddi, yaşadığı üzüntü için manevi tazminat talebinde bulunabilir.

Geçersizlik ve Hükümsüzlük:

Hukukun öngördüğü şekilde yapılmayan hukuksal işlemler geçersiz ve hükümsüz olurlar. Örneğin evlendirme memuru önünde yapılmamış bir nikah işlemi hukuk düzeni tarafından geçerli kabul edilmez.

İptal:

Hukuka aykırı yapılan işlemler mahkemeler tarafından iptal edilebilir. Örneğin, bir kamu görevlisinin bulunduğu dereceden daha düşük düzeyli bir göreve atanması işlemi mahkeme tarafından iptal edilir. Anayasa Mahkemesinin yasama organının anayasaya aykırı çıkardığı kanunları iptali de bu bağlamda değerlendirilebilir.

Yürütmeyi Durdurma:

Bazı hukuka aykırı işlemler vardır ki onların iptali istemiyle açılan davanın sonuçlanmasına kadar bunların uygulamada kalması halinde telafisi güç veya imkansız zarar ortaya çıkabilir. Bu tür bir durumda mahkeme yürütmeyi durdurma kararı verebilir. Esasen yürütmeyi durdurma bir işlemin hukuka aykırı olduğunu ifade etmemektedir. Bununla birlikte mahkeme nihai kararını verene kadar işlem uygulanmaz. Örneğin belediyenin yol yapmak amacıyla bir vatandaşın arsasını kamulaştırma kararına karşı açılan iptal davasında mahkeme yürütmeyi durdurma kararı vermişse, nihai karar verilene kadar belediye arsayı yol yapmak için kullanamaz.

2.4 Hukuk Kurallarının Çeşitleri

Nitelikleri açısından hukuk kuralları şu şekilde sınıflandırılabilir:

Emredici Hukuk Kuralları:

Bu tür kurallar kesin bir yargı belirterek kendilerine mutlak uyulmasını emrederler. Bunların aksine hareket etmek veya işlem yapmak mümkün değildir. Bireyler kendi iradeleriyle bunlarla çelişen işlem yapamazlar. Bu kurallar açıkça neyin, nasıl olması gerektiğini ifade ederler. Örneğin Medeni Kanun “Erkek veya kadın onyediyi yaşını doldurmadıkça evlenemez” (madde 124) demektedir. Bu hüküm emredici niteliktedir ve aksine hareket etmek mümkün değildir. Benzer şekilde yine Medeni Kanun’daki “Tapu sicilinin tutulmasından doğan bütün zararlardan devlet sorumludur” (madde 1007) ifadesi ve Anayasa’da bulunan “Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıldır” (madde 101) ifadesi emredici hukuk kuralıdır. Emredici hukuk kuralları kamu düzeni, toplumun genel çıkarı veya zayıfların korunması amaçlarıyla konulur.

Yetki Verici Hukuk Kuralları:

Hukukta genel kural olarak yasaklanmayan her şey serbest olmakla birlikte bazen hukuk kuralları bir işlemin yapılıp yapılmaması hususunda kişiye yetki verir. Kişi veya ilgili makam ancak bu yetki üzerine bu işlemi yapabilir. Örneğin, Türk Ceza Kanunu’na göre “hakaret suçunun soruşturulması ve kovuşturulması mağdurun şikayetine bağlıdır” (madde 131). Dolayısıyla mağdura şikayet etme yetkisi verilmiştir ve ancak şikayet üzerine bu suç soruşturulur. Medeni Kanun’un verdiği yetkiye göre mirasçılar mirası reddedebilir (madde 605). Benzer şekilde devlet organları da anayasa ve kanunların yetki vermesiyle işlemde bulunabilirler.

Tamamlayıcı Hukuk Kuralları:

Bunlar ilgililerin aksini kararlaştırmadıkça uygulanacak olan hukuk kurallarıdır. Taraflar serbest iradeleriyle aksini kararlaştırabilirler. Örneğin Medeni Kanun'a göre "eşler arasında edinilmiş mallara katılma rejiminin uygulanması asıldır. Eşler mal rejimi sözleşmesiyle kanunda belirlenen diğer rejimlerden birini kabul edebilirler" (madde 202). Esasen burada da bir yetki verme söz konusudur. Ancak bu yetkiye dayanarak bir işlem yapılmadığı takdirde ne olacağını kanun açıklamaktadır.

Tanımlayıcı Hukuk Kuralları:

Bu kurallar bir hukuki kavramın anlamını açıklayarak onu tanımlamaktadırlar. Örneğin Medeni Kanun yerleşim yerini (ikametgah) "bir kimsenin sürekli kalma niyetiyle oturduğu yer" olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla bu tanımda geçen özellikler varsa ancak o yer kişinin yerleşim yeri kabul edilebilecektir. Birçok kanun ilk maddelerinde kendi içinde geçen kavramların neyi ifade ettiğini tanımlamaktadır.

Yorumlayıcı Hukuk Kuralları:

Kavramın ifade ettiği anlamın tam olarak anlaşılamayacak olduğu durumlarda hukuk kuralları bazen yorumda bulunarak anlamı açıklamaya çalışırlar. Örneğin Borçlar Kanunu'na göre "borcun ifası için bir ayın başlangıcı ve sonu belirlenmişse, ayın birinci ve sonuncu günü, ayın ortası belirlenmişse, bundan da ayın onbeşinci günü anlaşılır" (madde 91) diyerek ayın başı, sonu ve ortasını yorumlamaktadır. Bunlar tanımlayıcı hukuk kurallarına benzemekle birlikte onlardan farklıdır. Taraflar isterse yorumlayıcı hukuk kurallarının aksine tanımlamalarda bulunabilirler. Örneğin ayın ortası olarak onbeşinci günden başka bir günü tesbit edebilirler. Oysa tanımlayıcı hukuk kurallarının aksini kararlaştırmak mümkün değildir.

Uygulamalar

Bulunmamaktadır

Uygulama Soruları

Bulunmamaktadır

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Toplumunu düzenleyen çeşitli kurallar bulunmaktadır. Toplumunu düzenleyen kuralları görgü, ahlak, din, örf-adet ve hukuk kuralları olarak beş grupta sınıflandırmak mümkündür.

Hukuk kuralları da diğer toplum düzeni kuralları gibi toplumda düzen sağlama gerekçesiyle ortaya çıkmıştır. Hukuk kurallarını devlet yapar ve uygulanması devlet gücüyle olur. Bu kurallara uymayanlar devlet tarafından yaptırıma tabi tutulur. Bu husus hukuk kurallarının en önemli özelliğidir. Ceza verme, zorla yaptırma, tazminat ödetme, iptal etme ve yürütmeyi durdurma şeklinde yaptırımlar ortaya çıkar. Hukuk kuralları nitelikleri itibarıyla çeşitli sınıflara ayrılabilir.

Bölüm Soruları

1. Toplumunu düzenleyen hangi kurallar bulunmaktadır?
2. Hukuk kurallarını diğer toplumsal düzen kurallarından farkları nelerdir?
3. Diğer toplumsal kurallarla hukuk kurallarının çatıştığı durumlarda hangisi uygulanır? Neden?
4. Pozitif hukuk ve doğal hukuk ne anlama gelmektedir?
5. Hukukta ne tür yaptırım çeşitleri vardır? Örneklerle açıklayınız.
6. Hukuk kurallarının çeşitlerini aralarındaki farklarla birlikte açıklayınız.

Çoktan Seçmeli Sorular

1. Aşağıdakilerden hangisi toplumu düzenleyen kurallardan değildir?
 - a. Din kuralları
 - b. Nezaket kuralları
 - c. Fizik kuralları
 - d. Hukuk kuralları
 - e. Ahlak kuralları
2. Hukuk kuralları neden toplumsal düzen kuralları içinde en önemlileridir?
 - a. Çok eskiye dayanır
 - b. Uymayanlar vicdani elem duyar
 - c. Devlet yaptırımına bağlanmıştır
 - d. İhlal edenleri toplum dışlar
 - e. Dini kaynaklıdır

3. Devlet tarafından konan ve belli bir zamanda belli bir ülkede geçerli olan hukuku hangisi ifade eder?

- a. Pozitif hukuk
- b. Negatif hukuk
- c. Doğal Hukuk
- d. İdeal hukuk
- e. Olması gerek hukuk

4. Yaptırımın maddi yönüne ne denir?

- a. Tehdit
- b. Cebir
- c. Korkutma
- d. Ödeme
- e. Gereklilik

5. Yaptırımın manevi yönüne ne denir?

- a. Tehdit
- b. Cebir
- c. Zorlama
- d. Ödeme
- e. Gereklilik

6. Aşağıdakilerden hangisi bir yaptırım çeşidi değildir?

- a. Ceza
- b. Tazminat

c. Zorla yaptırma

d. İptal

e. İflas

7. Öğrencinin okuldan uzaklaştırılması ne tür bir yaptırımdır?

a. Tazminat

b. Zorla yaptırma

c. İptal

d. Ceza

e. İflas

8. Aşağıdakilerden hangisi hukuk kurallarının çeşitlerinden değildir?

a. Tamamlayıcı hukuk kuralları

b. Tanımlayıcı hukuk kuralları

c. Yorumlayıcı hukuk kuralları

d. Emredici hukuk kuralları

e. Caydırıcı hukuk kuralları

9. Mirasçılardan mirası reddetmesine imkan veren hukuk kuralı ne tür bir hukuk kuralıdır?

a. Emredici

b. Tanımlayıcı

c. Caydırıcı

d. Yetki verici

e. Yorumlayıcı

10. Hangi hukuk kurallarının aksine hareket etmek veya işlem yapmak mümkün değildir?

- a. Tamamlayıcı hukuk kuralları
- b. Tanımlayıcı hukuk kuralları
- c. Yorumlayıcı hukuk kuralları
- d. Emredici hukuk kuralları
- e. Caydırıcı hukuk kuralları

CEVAP ANAHTARI

1. C 2. C 3. A 4. B 5. A 6. E 7. D 8. E 9. D 10. D

3. HUKUK SİSTEMLERİ ve TÜRKİYE

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

3.1 Dünyadaki Önemli Hukuk Sistemleri

3.2 Kanunlaştırma

3.3 Türk Hukuk Sistemi ve Türkiye’de Kanunlaştırma

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1. Tüm dünyada aynı hukuk kuralları mı geçerlidir?**
- 2. Şu anda uygulanan kurallar eskiden beri aynı mıdır?**

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Dünyadaki Önemli Hukuk Sistemleri	Dünyada en çok uygulanan hukuk sistemlerinin neler olduğunu kavramak	Konuyu çalışarak, soruları çözerek
Kanunlaştırma	Kanunların nasıl yazılı hale getirildiğini öğrenmek	Konuyu çalışarak, soruları çözerek
Türk Hukuk Sistemi ve Türkiye’de Kanunlaştırma	Türk hukuk sisteminin temel özelliklerini öğrenmek	Konuyu çalışarak, soruları çözerek

Anahtar Kavramlar

Kıta Avrupası hukuk sistemi, Common Law, İslam Hukuku, Kanunlaştırma, Mecelle

Giriş

Dünya'da uygulanan belli başlı hukuk sistemleri olarak Kıta Avrupası Hukuku, İngiliz-Amerikan Hukuku ve İslam Hukuku sistemleri ön plana çıkmaktadır

3.1 Dünyadaki Önemli Hukuk Sistemleri

Dünya’da uygulanan belli başlı hukuk sistemleri olarak Kıta Avrupası Hukuku, İngiliz-Amerikan Hukuku ve İslam Hukuku sistemleri ön plana çıkmaktadır:

Kıta Avrupası Hukuku

Bu hukuk sistemi Roma Hukuku’na dayanır. Kıta Avrupası yada Kara Avrupası olarak adlandırılan Britanya adaları (İngiltere) dışında kalan Avrupa kıtasında uygulanır. İngilizler bu hukuk sistemini “Medeni Hukuk” (Civil Law) sistemi olarak adlandırmaktadır. İmparator Justinianus döneminde (6. yüzyıl) yazılı hale getirilerek Corpus Iuris Civilis adlı eserde toplanmıştır. Kuruluşunda vatandaşlar arasındaki ilişkileri düzenlediğinden temel odak noktası Medeni Hukuk olmuştur.

Yazısız halde bulunan hukuk kuralları zaman içerisinde yazılı hale getirilmiştir. Zaman içerisinde de hukuku yapan merciler olarak yasama organları yazılı olarak kurallar koymuşlardır. Yasama organlarının yaptıkları kanunlar hukukun temel kaynağını oluşturur. Bu hukuk sistemi özel hukuk-kamu hukuku ayrımını benimsemiştir. Özel hukuktan doğan uyuşmazlıklar ve kamu hukukundan doğan uyuşmazlıklar ayrı mahkemelerde ele alınır ve bu mahkemelerin kararları ayrı yüksek yargı mercilerinde temyiz edilir.

Bu hukuk sisteminin önde gelen örnekleri Fransa ve Almanya’dır.

İngiliz-Amerikan Hukuku

Anglo-Amerikan Hukuku veya **Common Law** (Ortak Hukuk) olarak da adlandırılan bu hukuk sistemi gezici yargıçların verdikleri kararlar (içtihatlar) üzerine inşa edilmiştir. Yargıçların verdikleri kararların kaynağı gelenek hukukudur. Ayrıca hakkaniyet de hukuk kaynağı olarak kabul edilmiştir. Yargıçların somut olaylarda vermiş oldukları kararlar örnek olay – örnek dava (case law) olarak gösterilir ve benzer durumlarda karar verme konumunda olan daha sonraki mahkemeleri bağlar. Zamanla yasamanın gelişmesiyle parlamentonun yaptığı yasalar da hukuk kaynağı olarak ortaya çıkmıştır.

İngiliz-Amerikan hukuku gelenek kurallarını ana kaynak olarak kabul eder. Gelenek hukuku yazılı hale getirilmemiştir. Gelenek hukukunun ne olduğu mahkeme kararlarında ortaya çıkar ve önceki mahkeme kararlarının öğrenilmesi zorunludur. Bu hukuk sisteminde özel hukuk-kamu hukuku ayrımı yoktur. Bireylerin kendi aralarındaki uyuşmazlıklar ve bireylerin devletle aralarındaki uyuşmazlıklar aynı yargı yerlerince çözülür. Bu yargı yerlerinin kararlarına karşı aynı yüksek mahkemede temyize başvurulabilir.

Bu hukuk sistemi İngiltere ve Amerika’nın dışında Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda gibi İngilizce konuşan ülkelerde ve eski bir İngiliz sömürgesi olan Hindistan’da uygulanmaktadır.

İslam Hukuku

İslam hukuku, Şeriat hukuku olarak da adlandırılmaktadır. Kaynağını Kuran'dan almaktadır. Kuran hükümleri dışında sünnet, icma ve kıyas da İslam Hukukunun kaynakları arasındadır.

Hız. Muhammed'in sözleri (hadis) ve uygulamaları sünnet olarak adlandırılmaktadır. İcma Hız. Muhammed'in vefatından sonra İslam bilginlerinin Kuran ve sünneti esas alarak üzerinde ittifak ettikleri kurallardır. Kıyas, içtihat ve yukarıda anılan kaynaklardaki hükümlerin somut olaylarda nasıl uygulanacağını gösterir. Bu hükümlerle çelişmeyen geleneklerin de İslam hukukunu benimseyen ülkelerde uygulanması söz konusu olabilmektedir.

Günümüzde bazı ülkeler yukarıda anılan diğer hukuk sistemlerinin yanında özellikle özel hukuk alanında İslam hukukunun uygulanmasına da izin vermektedirler. Böylece karma nitelikli hukuk sistemleri ortaya çıkabilmektedir.

3.2 Kanunlaştırma

Kanunlaştırma (codification) terimi hem hukuk kurallarının yazılı biçimde tespit edilmesini hem de yazılı ve yazılı olmayan dağınık biçimde bulunan kuralların bir araya getirilmesini ifade etmek için kullanılır.

Ülkenin tamamı üzerinde geçerli olacak kuralların yazılı hale getirilerek belirlenmesi bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Böylelikle hukuk güvenliği ve toplum düzeni de sağlanmış olacaktır.

Başlıca iki tür kanunlaştırma yöntemi kullanılmaktadır:

Somut Olay Yöntemi (Kazuistik Yöntem):

Genel kurallar yerine, tüm olasılıkları düşünerek ayrıntılı düzenlemeler içeren kanunlaştırmadır. Böylelikle hiçbir boşluk bırakılmayarak hakimlerin takdir yetkileri en aza indirilmiş olacaktır. Rusya'da 1832 tarihli altmış bin maddelik yasa bu yöntemle örnek olarak gösterilebilir. İfade etmek gerekir ki, gelecekte olanlar da dahil olmak üzere, hayatın tümünü baştan öngörüp düzenleyebilmek özellikle günümüzde mümkün değildir. Dolayısıyla bu yöntem artık başvurulan bir yöntem değildir.

Soyut Kural Yöntemi:

Kanunlaştırma genel ve soyut kuralların ortaya konulmasıyla olmaktadır. Bu kurallar hakim tarafından somut olaya uygulanır. Hakimin takdir yetkisi söz konusudur. Günümüzde tercih edilen yöntem budur.

3.3 Türk Hukuk Sistemi ve Türkiye'de Kanunlaştırma

Türkiye, Kıta Avrupası hukuk sisteminin bir üyesidir. Türkiye’de kamu hukuku-özel hukuk ayrımı geçerlidir.

Osmanlı yönetimi döneminde Türk hukuku İslami kurallara dayalı bir düzen içermekteydi. İslam hukuku (şer’i hukuk) yanında, dini ilkelere dayanmayan ve padişah fermanları ile oluşturulan hukuk kuralları da yer almaktaydı. Bu hukuk kuralları örfi hukuk olarak adlandırılmaktadır. İslam hukuku kuralları fıkıh kitaplarında yer almıştır.

Osmanlı’da Tanzimat döneminde ikili bir hukuk sisteminin uygulandığını söylemek de mümkündür. Bir taraftan İslam hukuku korunmuş, diğer taraftan batıdan bazı hukuki metinler Osmanlı hukuk düzenine intikal etmiştir.

Osmanlı devletinin batıdan alarak kabul ettiği ilk kanun 1840 tarihli Ceza Kanunu’dur. Bu dönemde Fransız kanunlarının hakimiyeti göze çarpmaktadır. 1858 yılında Osmanlı devletinde Fransız Ceza Kanunun’dan iktibas edilerek yeni bir Ceza Kanunu yapılmıştır.

Türkiye’de önemli bir kanunlaştırma örneği olarak Tanzimat döneminde Ahmet Cevdet Paşa’nın başkanlığında kurulan bir komisyonca hazırlanan **Mecelle** gösterilebilir. Medeni Kanun kabul edilene kadar Mecelle yürürlükte kalmıştır.

Osmanlı devleti ilk anayasayı 1876 yılında yapmıştır. İlk anayasa Kanun-u Esasi olarak bilinmektedir. Anayasa’nın yapılması meşrutiyetin ilanı olarak da bilinmektedir. Ancak meşrutiyet yönetiminde bile padişah anayasa uyarınca çok ciddi yetkilere sahip olmuştur. 1909 yılında anayasada önemli değişiklikler yapılmış, gerçek anlamda parlamenter sisteme yakın bir sistem oluşturulmuş ve padişahın devlet başkanı olarak pozisyonu sembolik hale getirilmiştir.

1921 yılında Türkiye Büyük Millet Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nu yapmış, bir süre bu anayasa 1876 anayasasıyla birlikte yürürlükte kalmıştır. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda değişiklik yapılarak 1923’te Cumhuriyet yönetimine geçilmiş ve 1924’te ilk anayasa yapılmıştır. 1924’te dini mahkemeler (şeriye mahkemeleri) ortadan kaldırılmış ve hukuktaki ikilik sona ermiştir. Bu tarihten sonra tek bir hukuk sistemi hüküm sürmüştür.

Cumhuriyet döneminde özellikle tercüme ve alıntı (iktibas) yöntemleriyle batılı kanunlar Türkiye’ye getirilmiştir. 1926 yılında İtalya’dan Ceza Kanunu, İsviçre’den Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu alınmış ve aynı yıl Alman Ticaret Kanunu örnek alınarak Ticaret Kanunu yapılmıştır. Bu kanunlarda zaman içinde değişiklikler yapılmış olsa da, günün ihtiyaçlarını karşılamak üzere 2000li yıllarda yeni kanunlar hazırlanmıştır. 2001 yılında Medeni Kanun, 2004 yılında Ceza Kanunu ve 2011 yılında Borçlar ve Ticaret kanunları kabul edilmiştir.

1960 askeri darbesiyle 1924 anayasası yürürlükten kaldırılmış ve 1961 yılında yeni bir anayasa kabul edilmiştir. 1961 anayasasının getirdiği çok önemli bir yenilik anayasa mahkemesidir. Anayasa mahkemesi meclisin yaptığı kanunların anayasaya uygunluğunu

denetlenmektedir. 1980 darbesi sonrasında hazırlanan yeni bir anayasa da 1982 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu iki anayasa, darbe dönemi anayasaları olarak eleştirmektedir. 1982 anayasasında çok ciddi değişiklikler yapılmış ve insan hak ve özgürlükleri alanında gelişmeler yaşanmış olsa da yeni bir anayasa yapmak henüz mümkün olamamıştır. 1982 anayasasında yapılan değişiklikle anayasa mahkemesine bireysel başvuru hakkı tanınmış, böylece insan haklarının korunması adına önemli bir adım atılmıştır. 2018 yılında yürürlüğe giren anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi benimsenmiştir.

Kanunlar başbakanlık tarafından çıkarılan **Resmi Gazete’de** yayımlanmaktadır. Resmi Gazete’ye internet üzerinden de erişmek mümkündür.

Uygulamalar

Bulunmamaktadır

Uygulama Soruları

Bulunmamaktadır

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Dünyada belli başlı hukuk sistemleri olarak İngiliz-Amerikan hukuku, Kıta Avrupası hukuku ve İslam hukuku karşımıza çıkmaktadır. İngiliz-Amerikan hukuku gelenek hukukunu başlıca kaynak olarak görür ve içtihat hukuku ile gelişmiştir. Roma hukuku kökenli olan ve Kıta Avrupası hukuk sistemi yazılı hale getirilmiş kuralları temel kaynak olarak görür. Bu hukuk sisteminde kamu hukuku-özel hukuk ayrımı bulunmaktadır. İslam hukuku Kuran hükümleri ve onların yorumu üzerine kuruludur.

Kanunlaştırma, hem hukuk kurallarının yazılı biçimde tespit edilmesini hem de yazılı ve yazılı olmayan dağınık biçimde bulunan kuralların bir araya getirilmesini ifade eder. Somut olay ve soyut kural yöntemleriyle kanunlaştırma yapılabilir.

Türkiye, Kıta Avrupası hukuku sisteminin bir üyesidir. Osmanlı yönetiminden itibaren İslam hukuku sisteminden bu sisteme bir geçiş olmuştur.

Bölüm Soruları

1. Dünyada önemli hukuk sistemleri hangileridir? Sayınız.
2. İngiliz-Amerikan hukuku ile Kıta Avrupası hukukunu karşılaştırınız.
3. İslam hukukunun kaynakları nelerdir?
4. Kanunlaştırma nedir?
5. Kanunlaştırmaya neden ihtiyaç duyulur?
6. Belli başlı kanunlaştırma yöntemleri nelerdir? Açıklayınız.
7. Osmanlı yönetimi döneminde Türk hukuk sistemi nasıldı? Açıklayınız.
8. Cumhuriyet döneminde Türk hukuk sistemi nasıldır? Açıklayınız.

Çoktan Seçmeli Sorular

1. Aşağıdakilerden hangisi günümüzde uygulanan önemli hukuk sistemlerinden biri değildir?
 - a. Kıta Avrupası hukuku
 - b. İngiliz-Amerikan hukuku
 - c. Ortak hukuk (common law)
 - d. İslam hukuku
 - e. Sosyalist hukuk
2. Türkiye hangi hukuk sisteminin bir parçasıdır?
 - a. Kıta Avrupası hukuku
 - b. İngiliz-Amerikan hukuku
 - c. Ortak hukuk (common law)
 - d. İslam hukuku
 - e. Sosyalist hukuk

3. Aşağıdaki hukuk sistemlerinden hangisi Roma hukuku kaynaklıdır?

- a. Kıta Avrupası hukuku
- b. İngiliz-Amerikan hukuku
- c. Ortak hukuk (common law)
- d. İslam hukuku
- e. Sosyalist hukuk

4. Aşağıdaki hukuk sistemlerinden hangisinde özel hukuk-kamu hukuku ayrımı bulunmaktadır?

- a. Kıta Avrupası hukuku
- b. İngiliz-Amerikan hukuku
- c. Ortak hukuk (common law)
- d. İslam hukuku
- e. Sosyalist hukuk

5. Aşağıdaki hukuk sistemlerinden hangisi gelenek hukuku ve içtihatlar üzerine inşa edilmiştir?

- a. Kıta Avrupası hukuku
- b. İngiliz-Amerikan hukuku
- c. Türk hukuku
- d. İslam hukuku
- e. Sosyalist hukuk

6. Hangisi İslam hukukunun kaynaklarından değildir?

- a. Kuran
- b. Sünnet

c. İcma

d. Kıyas

e. Anayasa

CEVAP ANAHTARI

1. E 2. A 3. A 4. A 5. B 6. E

4. HUKUKUN DALLARI: ÖZEL HUKUK

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 4.1 Kamu Hukuku-Özel Hukuk Ayrımı
- 4.2 Özel Hukuk Dalları

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1. Bireyleri ilgilendiren konular ile devleti ilgilendiren konular acaba aynı hukuk kurallarıyla mı düzenlenmiştir? Neden?**

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Kamu Hukuku-Özel Hukuk Ayrımı	Hangi kriterlere göre kamu hukuku-özel hukuk ayrımının gerçekleştiği kavranacaktır	Notlar okunarak, sorular çözülerek ve ders izlenerek
Özel Hukuk Dalları	Önemli özel hukuk dalları öğrenilecektir	Notlar okunarak, sorular çözülerek ve ders izlenerek

Anahtar Kavramlar

Çıkar Kriteri, Egemenlik Kriteri, Medeni Hukuk, Borçlar Hukuku, Ticaret Hukuku

Giriş

Bu bölümde hukukun hangi kriterlere göre dallara ayrıldığı ve bunlar arasından önemli özel hukuk dalları incelenecektir.

4.1 Kamu Hukuku-Özel Hukuk Ayrımı

Kökene Roma hukukuna dayanan bir şekilde hukuk “kamu hukuku” ve “özel hukuk” olmak üzere iki kola ayrılır. Kamu hukuku daha çok devlet ve onun organlarıyla ilgilidir. Bireyin devletle olan ilişkilerinde de kamu hukuku kuralları uygulanır. Diğer bir deyişle devletin organları olan yasama, yürütme ve yargı organları kamu hukuku tarafından düzenlenmiş olup, bireyin bunlarla olan ilişkilerinde de kamu hukuku kuralları geçerlidir. Ayrıca idari organlar arasında ve bireyin bunlarla olan ilişkilerinde de kamu hukuku kurallarının geçerli olduğu ifade edilebilir.

Özel hukuk ise bireyler arasındaki ilişkilerde uygulanır. Örneğin kişinin diğer aile fertleri ile olan ilişkilerinde özel hukuk geçerlidir. Benzer şekilde bir kişinin diğer kişilerle yürüttüğü ticari ilişkilerde yine özel hukuk kuralları geçerli olur.

Bu ayrımın bir sonucu olarak özel hukuktan doğan uyuşmazlıklar ve kamu hukukunda doğan uyuşmazlıklar ayrı yargı yerlerinde çözümlenir. Bu yargı yerlerinin üstünde farklı yüksek mahkemeler bulunur.

Kamu hukuku-özel hukuk ayrımı yalnızca Roma hukukuna dayanan Kıta Avrupası hukuk sisteminde geçerlidir. İngiliz-Amerikan hukukunda böyle bir ayrım yoktur. Kamu hukuku-özel hukuk ayrımında çok çeşitli kriterler kullanılmaktaysa da belli başlı kriterler olarak şunları saymak mümkündür:

Çıkar Kriteri:

Korunan çıkarın niteliğine bakarak ilgili konunun özel hukuku mu yoksa kamu hukukunu mu ilgilendirdiğine karar verilir. Eğer toplumun genel çıkarını ilgilendiren bir durum söz konusu ise kamu hukuku geçerli olacaktır. Kamu hukukunun uygulanması gereken durumlarda artık konu iki birey arasında olmaktan çıkıp tüm toplumun genel çıkarı söz konusu olmaktadır. Sadece bireyin özel kişisel çıkarını ilgilendiren bir durum söz konusu ise özel hukuk alanı uygulanacaktır.

Örneğin adam öldürme suçunda katilin cezalandırılması tüm toplumun çıkarıdır ve dolayısıyla ceza hukuku kamu hukuku alanını ilgilendirir. İki kişi arasında yürütülen ticari ilişki bunların bireysel çıkarlarıyla ilgilidir ve bu kritere göre ticari ilişkilerde özel hukuk geçerli olacaktır.

Egemenlik Kriteri:

Hukuki bir ilişkide taraflar arasında eşitlik varsa bu özel hukuku ilgilendirir. Taraflardan biri egemen (üstün) konumda ise kamu hukuku işlemi söz konusudur. Bu kritere göre tarafların eşit olup olmadığına bakılır. Bir ilişkide taraflardan birine daha üstün bir konum hukuk tarafından verilmişse kamu hukukunun geçerli olduğunu ifade etmek gerekir.

Bu tür bir üstünlük söz konusu olmayıp taraflar eşit kabul edilmişse, o zaman özel hukukun geçerli olması söz konusudur.

Ev sahibi ile kiracının ilişkisi, tarafların eşitliğinden dolayı özel hukuk işlemidir. Çünkü, örneğin ikisi arasındaki uyuşmazlık durumunda taraflardan birinin zorlamada bulunma yetkisi yoktur. Ancak devletle vergi mükellefi arasındaki ilişkide devlet üstün konumda olduğu için ilişki kamu hukukunu ilgilendirir. Vergi mükellefi yükümlülüğünü yerine getirmediğinde üstün olan devlet ceza kesebileceği gibi, vergiyi tahsil edebilme için mükellefin malını zorla alabilme yetkisine de sahiptir.

İrade Özgürlüğü Kriteri:

Kamu hukuku işlemleri genellikle emredici niteliktedir. İşlemin nasıl gerçekleştirileceği ve içeriğinin ne olacağı önceden hukuk tarafından öngörülmüştür. Taraflar arasındaki ilişki buna göre yürütülür. Taraflar anlaşarak içeriği değiştirme hakkına sahip değildir. Diğer bir deyişle kamu hukuku işlemlerinde irade özgürlüğü geçerli değildir.

Oysa özel hukukta taraflar özgür iradeleriyle işlemin içeriğini belirleme hakkına sahiptir. Hukukun yasaklamadığı durumlarda özel hukuk işlemlerinde taraflar özgür iradeleriyle kanunun öngördüğü durumların aksini bile kararlaştırabilir. Özel hukuk işlemleri emredici mahiyette değildir ve tarafların özgür iradelerine dayanır.

Örneğin bir üniversite öğrencisi ile öğrenim gördüğü üniversite arasındaki ilişki kamu hukukunu ilgilendirir. Öğrencinin nasıl sınıf geçeceği hangi kurallara tabi olduğu hukuk tarafından belirlenmiştir. Oysa ev sahibi ile kiracı kendi aralarındaki ilişkiyi özgürce kararlaştırabilirler. Kiranın ne zaman ve nasıl ödeneceği, evin ne zaman tahliye edileceği, evin bir bütün olarak mı yoksa kısmi olarak mı kiralanacağı gibi kiralama işlemi ilgilendiren pek çok konu ev sahibi ve kiracı tarafından özgürce kararlaştırılabilir. Dolayısıyla bu durum özel hukuku ilgilendirir.

4.2 Özel Hukuk Dalları

Literatürde özel hukuk-kamu hukuku ayrımında üçüncü bir kategori olarak karma nitelikte yada kendine özgü hukuk dallarının bulunduğu belirtilmekteyse de ülkemizde hukuk fakültelerinin örgütlenmesi Kamu Hukuku ve Özel Hukuk bölümleri ve bunların altında bulunan Anabilim Dallarına göre yapılmıştır. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi ayırımdan hareketle özel hukuk dallarını aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz.

Medeni Hukuk

Kapsam itibarıyla en geniş özel hukuk dalı medeni hukuktur. Medeni hukuk, kişilerin toplum olarak yaşamalarında aralarındaki ilişkileri düzenler. Herkesin doğumdan ölümüne kadar geçen süredeki her özel hukuk işlem ve eylemi medeni hukuku ilgilendirebilir.

Medeni Kanun 2001 yılında kabul edilmiştir. Çok geniş olan Medeni Hukuk alt dallara ayrılmıştır. Medeni Hukukun alt dalları şunlardır:

Kişi Hukuku: Hukuk tarafından hak ve borç sahibi olabildiği kabul edilen varlıklar kişi olarak adlandırılır. İnsanlar, gerçek kişilerdir. Tüzel kişi olarak adlandırılan ve belli bir amaç için oluşturulan dernekler ve vakıflar gibi insan ve mal toplulukları da kişi hukukunu ilgilendirir. Devlet de tüzel kişiliğe sahiptir. Ancak devlet kamu hukunu ilgilendirdiğinden medeni hukukun alanı dışındadır.

Kişiliğin başlaması, sona ermesi, kişilerin ehliyetleri, hısımlık, yerleşim yeri gibi konular kişi hukuku tarafından ele alınır.

Aile Hukuku: Kişinin aile ilişkilerini ele alan hukuk dalıdır. Aile genel olarak karı-koca ve çocuklardan oluşur. Nişanlanma, evlenme, eşlerin hakları ve mal rejimleri, boşanma gibi konular aile hukuku tarafından ele alınır.

Miras Hukuku: Bireyin ölümü halinde mirasının nasıl bölüşüleceğine ilişkin kurallardan oluşur. Kişinin ölümü halinde hak ve borçları onun terekesi olarak adlandırılır ve bunun mirasçılara nasıl intikal edeceği ve mirasçılardan alacakları paylar miras hukuku tarafından düzenlenir.

Eşya Hukuku: Kişilerin eşyalar üzerindeki haklarını düzenler. Eşya tanımı içerisinde menkul ve gayrimenkul mallar da yer alır. Mülkiyet hakkı eşya üzerinde en geniş yetkiler veren bir haktır. Fiziki varlığı olmayan eşyalar üzerindeki telif hakları gibi haklar da söz konusudur. Eşya üzerindeki mülkiyet ve diğer haklar eşya hukukunun konusunu oluşturur.

Borçlar Hukuku

Borçlar Hukuku Medeni Hukuk ile çok yakından ilişkilidir. Ülkemizde Borçlar Hukuku 2011 yılında kabul edilen Borçlar Kanunu ile düzenlenmiştir. Bu hukuk dalı kişiler arasındaki borç ilişkisini düzenler.

Esasen borçlar sözleşmeden doğmaktadır. Tarafların birbirine uygun irade açıklamasıyla sözleşme kurulur. Sözleşmeden başka borçlar, kusurlu davranışla başkasına zarar vermekle de ortaya çıkabilir. Haksız zenginleşme de borçların başka bir kaynağıdır.

Borçların ifası, borçların ve borç ilişkisinin sona ermesi, zamanaşımı, alacağın devri gibi konular borçlar hukuku tarafından ele alınır. Özel borç ilişkileri olarak da taşınır ve taşınmaz satış sözleşmeleri, kira sözleşmesi, ödünç ve hizmet sözleşmeleri ile kefalet bu hukuk dalı tarafından incelenir.

Ticaret Hukuku

Borçlar hukuku, ticari nitelik arz etmeyen borç ilişkilerini düzenler. Ticari mahiyetteki ilişkiler ticaret hukuku tarafından düzenlenir. Ticaret Kanunu 2011 yılında kabul edilmiştir. Ticaret Kanunu'na göre ticaret hukuku medeni hukukun ayrılmaz bir parçasıdır (madde 1).

Ticaret hukuku çok geniş kapsamlıdır. Kendi içinde çeşitli alt dallara ayrılmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

- i. Ticari işletme hukuku,
- ii. Şirketler hukuku,
- iii. Kıymetli evrak hukuku,
- iv. Deniz ticareti hukuku,
- v. Sigorta hukuku.

Milletlerarası Özel Hukuk

Yabancılık unsuru taşıyan hukuksal ilişki ve uyuşmazlıkları düzenleyen hukuk dalıdır. Farklı devletlere vatandaşlık bağı ile bağlı olan kişiler arasındaki hukuki ilişkiler bu hukuk dalının kapsamına girebilmektedir. Kişi ile devlet arasındaki vatandaşlık ilişkisinin düzenlenmesi de Milletlerarası Özel hukuk kapsamında ele alınır.

Milletlerarası Özel Hukukun alt dalları şunlardır:

Yasalar Çatışması (Kanunlar İhtilafı): Yasalar çatışması olarak adlandırılan bu hukuk dalının bir alt dalı birden fazla devletin hukukunu ilgilendiren bir durum karşısında hangi hukukun uygulanacağını saptanmasını ele alır. Örneğin bir Alman ile İsviçreli Fransa'da evlenmiş bulunmakta ancak Türkiye'de ikamet etmektedirler. Bunlar boşanmak amacıyla Türk makamlarına başvurmuşlarsa hangi devletin kurallarına göre boşanma işleminin gerçekleştirileceğinin saptanması yasalar çatışması kurallarına göre gerçekleştirilir.

Vatandaşlık Hukuku: Vatandaşlık, bir devlete hukuki bir bağ ile bağlanmayı ifade eder. Kimlerin vatandaş kabul edileceği, vatandaşlığın nasıl kazanılıp kaybedileceği bu hukuk dalı tarafından incelenir. Vatandaş olmayan kişiler yabancı olarak adlandırılır. Türkiye'de 2009 yılında çıkarılan bir vatandaşlık kanunu bulunmaktadır. Türkiye'de doğmak ilke olarak vatandaşlık hakkı vermez. Kişinin ana-babasından birinin Türk vatandaşı olmasıyla kişi Türk vatandaşlığına hak kazanır. Vatandaşlığın sonradan kazanılması da mümkündür. Bir Türk vatandaşıyla en az üç yıldır evli olan ve onunla birlikte yaşayan yabancı Türk vatandaşlığına müracaat edebilir. Türkiye'de en az beş yıldır ikamet eden yabancılar da, diğer şartları da yerine getirmek durumundaysalar, Türk vatandaşı olmak için başvuruda bulunabilirler.

Yabancılar Hukuku: Yabancılar hukuku bir devletin vatandaşı olmayan kişilerin ülkeye giriş, çıkış, ikamet, çalışma gibi durumlarını düzenlenir. Mülteciler de yabancı olduklarından bu kapsamda ele alınır. Ancak mülteciler uluslararası hukukun sağladığı korumadan da yararlanırlar. Kişiler vatandaşı oldukları devletten zulüm görme endişesiyle başka devletlere sığınmışlarsa mültecilik durumu söz konusudur. Ülkemizde 2013 yılında yeni bir Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çıkarılmış ve yabancılar ile mülteciler konuları bu kanun ile düzenlenmiştir. Yeni kanunla uzun dönem ikamet izni getirilmiş

böylece belli şartları taşıyan yabancıların Türkiye’de sürekli ikamet edebilmesinin önü açılmıştır. Yabancılar seçme ve seçilme, kamu hizmetine girme gibi sadece vatandaşlara tanınan haklardan yararlanamazlar ve vatandaşlara getirilen askerlik yükümlülüğü onlar için geçerli değildir.

İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku

İş Hukuku, çalışan ile işveren arasındaki ilişkileri düzenler. İşçilerin hukuksal durumları, iş akdi, bunun kurulması, çeşitleri, sona erdirilmesi gibi durumlar bu hukuk dalı tarafından ele alınır.

Sosyal Güvenlik Hukuku, çalışanlara sağlanan sosyal haklar ile bunların düzenlenmesini içerir. Ödenecek primler, katkı payları, emekliliğe ilişkin düzenlemeler bu hukuk dalının inceleme alanındadır.

Medeni Usul ve İcra ve İflas Hukuku

Medeni Usul Hukuku, özel hukuk alanında ortaya çıkan uyuşmazlıklarda mahkemelerin izleyecekleri usul kurallarını ele alır. Medeni Hukuk Muhakemeleri Kanunu 2011 yılında kabul edilmiştir.

İcra ve İflas Hukuku, Medeni Usul Hukukunu tamamlar. Mahkemelerin verecekleri kararların nasıl yerine getirileceğini ele alır. Kendi istekleri ile borçlarını yerine getirmeyenlere karşı icra daireleri aracılığıyla devlet gücüyle borç yerine getirilir. Haciz yolu ile borçlunun malvarlığından alınarak alacaklıya verilir.

İflas sadece tacirler için söz konusudur. Ticaret mahkemesinin kararı üzerine iflas söz konusu olur ve borçlunun bütün mallarına el konur.

Uygulamalar

Bulunmamaktadır

Uygulama Soruları

Bulunmamaktadır

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Roma hukuku kökenli olarak hukuk, özel hukuk ve kamu hukuku olmak üzere iki kola ayrılır. Özel hukuk bireyler arasındaki ilişkileri düzenlerken, kamu hukuku bireyle devlet arasındaki ilişkileri düzenler. Bu ayırım çıkar, egemenlik ve irade serbestliği kriterlerini esas alarak yapılmaktadır.

Özel hukukun önemli dalları olarak şunlar sayılabilir:

Medeni Hukuk

Borçlar Hukuku

Ticaret Hukuku

Milletlerarası Özel Hukuk

İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku

Medeni Usul ve İcra ve İflas Hukuku

Bölüm Soruları

1. Kamu hukuku-özel hukuk ayrımında kullanılan kriterleri sayınız?
2. Egemenlik kriteri ne ifade etmektedir? Açıklayınız.
3. İrade serbestliği kriteri ne ifade etmektedir? Açıklayınız.
4. Çıkar kriteri ne ifade etmektedir? Açıklayınız.
5. Belli başlı özel hukuk dallarını sayınız?
6. Medeni hukukun alt dallarını sayarak açıklayınız.
7. Milletlerarası özel hukukun alt dallarını sayarak açıklayınız.
8. Borçlar hukuku ile ticaret hukukunun en önemli farkı nedir?

Çoktan Seçmeli Sorular

1. Aşağıdakilerden hangisi kamu hukuku-özel hukuk ayrımında kullanılan ölçütlerden değildir?
 - a. Çıkar
 - b. Egemenlik
 - c. İrade özgürlüğü
 - d. İfade özgürlüğü
 - e. Menfaat
2. Aşağıdakilerden hangisi bir özel hukuk dalı değildir?
 - a. Medeni hukuk
 - b. Mali hukuk
 - c. Ticaret hukuku
 - d. Eşya hukuku
 - e. Miras hukuku

3. Aşadakilere hangisi Medeni Hukukun bir dalı değildir?

- a. Ticaret hukuku
- b. Eşya hukuku
- c. Miras hukuku
- d. Aile hukuku
- e. Kişi hukuku

4. Aşağıdakilerden hangisi Ticaret Hukukunun alt dallarından biri değildir?

- a. Şirketler hukuku
- b. Kıymetli evrak hukuku
- c. Sigorta hukuku
- d. Vergi hukuku
- e. Ticari işletme hukuku

5. Hangisi milletlerarası özel hukukun bir alt dalı değildir?

- a. Yasalar çatışması
- b. Vatandaşlık hukuku
- c. Kişiler hukuku
- d. Yabancılar hukuku
- e. Kanunlar ihtilafi

CEVAP ANAHTARI

1. D 2. B 3. A 4. D 5. C

5. HUKUKUN DALLARI: KAMU HUKUKU

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 5.1 Anayasa Hukuku
- 5.2 İdare Hukuku
- 5.3 Ceza Hukuku
- 5.4 Milletlerarası Hukuk
- 5.5 Genel Kamu Hukuku
- 5.6 Mali Hukuk

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1. Devleti ilgilendiren konular acaba hangi hukuk dallarınca düzenlenmiş olabilir?**

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Kamu hukuku dalları	Önemli kamu hukuku dallarının neler olduğunun öğrenilmesi	Notlar, ders ve sorular aracılığıyla

Anahtar Kavramlar

Anayasa hukuku, idare hukuku, uluslararası hukuk, ceza hukuku

Giriş

Kamu hukuku temelde ya devlet organlarının aralarındaki ilişkileri yada kişilerin devletle olan ilişkilerini düzenler. Dolayısıyla ilişkide en az bir tarafın devlet olması esastır.

5.1 Anayasa Hukuku

Anayasa devletin niteliğini, yapısını, temel organlarını, bunların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenler ve bireyin devlet karşısında temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alır. Bu konular Anayasa Hukuku tarafından incelenir.

Devlet seçimle işbaşına gelen temel organlar öngören ve temel hakları güvenceye alan demokratik bir devlet olabilir. Monarşide kimin yöneteceği soy esasına göre olur. Bir ailenin fertleri arasında ülkeyi yönetecek kişi belirlenir. Cumhuriyet rejiminde bir ailenin yönetmesi söz konusu değildir. Cumhuriyet halkın yönetimi olarak da bilinir. Ancak demokratik olmayan ve cumhuriyet olarak adlandırılan rejimler de dünyada mevcuttur. Buna karşın sembolik yetkileri olan kral veya kraliçelerin bulunduğu, yani monarşinin varlığını koruduğu, ama demokratik olan pek çok yönetim de bulunmaktadır. Avrupa'daki çok sayıda devlet bu şekilde idare edilmektedir.

Her devlette yasama yürütme ve yargı erkleri söz konusudur. Dünyada yasama organları olan meclisler genellikle seçimle işbaşına gelmektedir. Demokratik devletlerde yasamanın seçimle işbaşına gelmesi bir zorunluluktur. Yürütme organının yasamayla olan ilişkisine göre sistem ya parlamenter sistem yada başkanlık sistemi olarak adlandırılmaktadır. Parlamenter sistemde yürütme yani bakanlar kurulu yasamanın içinden çıkmakta, ondan güvenoyu alarak göreve başlamakta ve meclis tarafından denetlenmektedir. Devlet başkanı cumhurbaşkanı yada kral veya kraliçe olabilir. Parlamenter sistemde esas olan devlet başkanının sembolik yetkilere sahip olmasıdır. Türkiye'de 2018 yılında yürürlüğe giren anayasa değişiklikleri ile parlamenter sistem terk edilmiştir.

Başkanlık sisteminde ise yürütme organı ve devlet başkanı, başkanın kendisidir. Başkan ayrı bir seçimle halk tarafından seçilir. Yasama organından bağımsız hareket eder. Yargının ise hem yasamadan hem de yürütmeden ayrı ve bağımsız olması esastır.

Güçler ayrılığı yani yasama, yürütme ve yargının tamamen birbirinden ayrı ve bağımsız olması en çok başkanlık sisteminde ortaya çıkar. Her iki sistemin de çeşitli olumlu ve olumsuz sayılabilecek yönleri mevcuttur.

Bazı devletler üniter, bazı devletler federal yapıyı benimsemişlerdir. Üniter devlet tek bir devletten oluşur. Bir tek yasama, yürütme ve yargı sistemi bulunmaktadır. Federal devlet ise başka devletlerden oluşan bir bileşik devlettir. Federal devleti oluşturan devletlere federe devlet denilir. Bunlar Amerika Birleşik Devletleri'nde eyalet olarak da adlandırılmaktadır. Federal devletin yasama, yürütme ve yargı organları olduğu gibi her federe devletin kendisi de bu organlara sahiptir. Federal devlet ile federe devletler arasındaki ilişkiler anayasa ile düzenlenir.

Osmanlı devleti ilk anayasayı 1876 yılında yapmıştır. İlk anayasa **Kanun-u Esasi** olarak bilinmektedir. Anayasa'nın yapılması meşrutiyetin ilanı olarak da bilinmektedir. Ancak meşrutiyet yönetiminde bile padişah anayasa uyarınca çok ciddi yetkilere sahip olmuştur. 1909 yılında anayasada önemli değişiklikler yapılmış, gerçek anlamda parlamenter

sisteme yakın bir sistem oluşturulmuş ve padişahın devlet başkanı olarak pozisyonu sembolik hale getirilmiştir.

1921 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi, **Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu** yapmış, bir süre bu anayasa 1876 anayasasıyla birlikte yürürlükte kalmıştır. Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda değişiklik yapılarak 1923'te Cumhuriyet yönetimine geçilmiş ve 1924'te yeni bir anayasa yapılmıştır. 1960 askeri darbesiyle 1924 anayasası yürürlükten kaldırılmış ve 1961 yılında yeni bir anayasa kabul edilmiştir. 1961 anayasasının getirdiği çok önemli bir yenilik anayasa mahkemesidir. Anayasa mahkemesi meclisin yaptığı kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemektedir.

1980 darbesi sonrasında hazırlanan yeni bir anayasa da 1982 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu iki anayasa, darbe dönemi anayasaları olarak eleştirilmektedir. 1982 Anayasası çok önemli değişikliklere tabi tutulmuş ve demokratik niteliği arttırıcı önemli değişiklikler yapılmıştır. Ancak yeni bir anayasa yapmak henüz mümkün olamamıştır. 2018 yılında yürürlüğe giren anayasa değişiklikleri ile Türkiye parlamenter sistemden ayrılarak başkanlık sistemine geçiş yapmıştır.

5.2 İdare Hukuku

İdare hukuku, ülkenin yönetimine ilişkin kuralları düzenler. Yasama ve yargı dışında kalan idari birimleri ele alır. Aynı zamanda bunların bireyler ile olan ilişkileri de idare hukukunun ilgi alanındadır.

İdare hukuku, ana hatlarıyla Türkiye'de idarenin yapısı, işleyişi ve faaliyetleri, kamu görevlileri, idarenin malları, denetlenmesi, sorumluluğu ve idari yargı konularını içerir.

Anayasa'ya göre Türkiye'de idarenin kuruluş ve görevleri, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır (madde 123). Devletin ana idari teşkilatı genel yönetim olarak adlandırılır. Bunlar esasen bakanlıklardır. Bunların Ankara'da bulunan merkez örgütü ve illerde bulunan taşra örgütü bulunur. Örneğin Milli Eğitim Bakanlığı Ankara'da bulunan bir merkeze ve her ilde bulunan il milli eğitim müdürlüklerine sahiptir. Dış İşleri Bakanlığı gibi bazı bakanlıkların yurtdışı örgütlenmesi de mevcuttur.

Yerinden yönetim kuruluşları hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşları ve yer yönünden yönetim kuruluşları (yerel yönetimler) olarak ikiye ayrılır. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Yüksek Öğretim Kurulu ve Üniversiteler birinci gruba örnek olarak gösterilebilir. Türkiye'de il özel idareleri, belediyeler ve köyler yerel yönetim kuruluşlarıdır ve bunların karar organlarının seçimle işbaşına gelmesi esastır.

İdarenin hukuka aykırı işlemlerine karşı onların iptali istemiyle iptal davası açılabilir. İptal davası idari yargıda açılır. İşlem, mahkeme tarafından hukuka aykırı bulunursa iptal edilir. İdari işlemlerden zarar görmüş olanlar bu zararın giderilmesi amacıyla idari yargıda dava açabilirler. Bu dava türü tam yargı davası olarak adlandırılır. Zarar gördüğü mahkeme tarafından saptanan kişiye maddi ve manevi tazminat ödenebilir.

5.3 Ceza Hukuku

Ceza hukuku, suç sayılan fiiller ile bunlara verilecek cezaları düzenler. Suç sayılan fiiller toplumun barış ve düzenini bozabilir. Kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi Anayasa'ya tarafından da benimsenmiştir (madde 38). Buna göre işlendiği zaman kanunun suç saymadığı fiillere ceza vermek yada, eğer kanun bu fiilleri suç olarak kabul etmişse, kanunun öngördüğünden daha fazla ceza vermek mümkün değildir.

Suçun bireyselliği ilkesi gereğince herkes sadece kendi işlediği suçtan dolayı sorumludur, bir başkasının suçundan dolayı cezalandırılmaz. Masumiyet karinesi olarak bilinen ilkeye göre de hiç kimse bir mahkeme tarafından suçlu bulunana kadar suçlu kabul edilemez. Kişinin kendini savunma hakkı kutsal kabul edilmektedir.

Türkiye'de suçlar ve bunlara verilecek cezalar esasen Türk Ceza Kanunu'nda gösterilmiştir. Türki Ceza Kanunu 2004 yılında kabul edilmiştir. Bu kanun dışında çeşitli özel kanunlarda da suç ve cezalar öngörülmüştür.

Ceza yargılaması (muhakemesi) hukuku da ceza yargılamasına ilişkin usul kurallarını ortaya koymaktadır ve kamu hukuku dalı olarak kabul edilmektedir.

5.4 Milletlerarası Hukuk

Milletlerarası hukuk, devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerini düzenler. Devletler bu hukuk dalının en önemli kişisini oluşturur. Bu nedenden dolayı bu hukuk dalı uzun süre devletler hukuku olarak da adlandırılmıştır. Devletler dışında, devletlerin oluşturduğu uluslararası örgütlerin de hukuki kişiliği olduğu kabul edilir. Devletler bir araya gelerek tüzel kişiliğe sahip örgütleri uluslararası antlaşma akdederek kurabilirler. Birleşmiş Milletler, NATO ve Avrupa Birliği en bilinen uluslararası örgütlerdendir.

İnsan haklarındaki gelişmelere paralel olarak bireylerin de uluslararası hukuk tarafından ele alınması söz konusu olmuştur. Özellikle ciddi insan hakları ihlallerinden dolayı bireylerin doğrudan uluslararası mercilere başvurabilmesi söz konusu olabilmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bireysel başvuru bunun bir örneğidir. Bireylerin, soykırım, savaş suçu ve insanlığa karşı suç gibi çok önemli ve vahim suçlardan dolayı uluslararası yargı yerlerinde yargılanabilmesi de söz konusudur. Uluslararası Ceza Mahkemesi bu suçları işlediği iddia edilen bireyleri yargılamak üzere oluşturulmuş bir yargı yeridir.

İç hukuktan farklı olarak milletlerarası hukukta devletlerin birbirleriyle olan uyumsuzluklarında zorunlu yargı yetkisi söz konusu değildir. Devletler ancak aralarında anlaşarak Uluslararası Adalet Divanı'na başvurabilirler. Bu durum devletlerin egemenliklerinin ve eşitliklerinin bir sonucudur.

Bu hukuk dalının kuralları devletlerin aralarında akdetmiş buldukları uluslararası antlaşmalardan, teamül hukukundan ve hukukun genel prensiplerinden doğar. Antlaşmalar iki

devlet arasında yapılabileceği gibi, çok sayıda devletin taraf olduğu antlaşmalar da mevcuttur. 1982 Anayasasına göre Türkiye'nin taraf olduğu antlaşmalar kanun gücüne sahiptir.

Hukuk kurallarını ihlal eden devletlerin sorumlulukları esastır. Sorumluluğun gereği olarak da uğranılan zararın tazminat gibi yollarla giderilmesi gerekir. Devletler yükümlülüklerini ihlal ettiklerinde başka devletlerin ve uluslararası kuruluşların yaptırımını ile karşılaşabilirler. Silahlı kuvvet kullanmak Birleşmiş Milletler Şartı tarafından yasaklanmıştır. Dolayısıyla kuvvet kullanma bir yaptırım olarak devletlerce uygulanabilecek bir yöntem değildir.

Tarihsel gelişim içinde uluslararası örgütler hukuku, insan hakları, uluslararası çevre hukuku, ekonomi hukuku gibi konular da bu hukuk dalının alt kategorileri olarak önem kazanmıştır.

5.5 Genel Kamu Hukuku

Genel Kamu Hukuku soyut ve teorik açıdan devleti ele alır. Devlet yöneten-yönetilen ilişkisinin bir yansımasıdır. Devletin kökeni, otoritesinin kaynağı soyut olarak bu hukuk dalı tarafından incelenir.

Devlet insan topluluğu, ülke ve egemenlik unsurlarına sahiptir. İnsan topluluğu ve ülke maddi unsurlar iken, egemenlik manevi nitelik taşıyan bir unsurdur. İnsan topluluğu halk olarak da adlandırılır. Devletin ülkesi asıl olarak kara ülkesinden oluşur. Bunun üzerindeki hava sahası ve varsa buna bitişik bazı deniz alanları devletin ülkesinin parçasıdır. Devlet buralarda egemenlik yetkileri kullanır.

Egemenlik, devlet otoritesinin üzerinde başka bir gücün olmadığını ifade eder. Egemen bir iktidarın olmadığı bir devletten bahsedilemez. Bununla birlikte egemenliğin mutlak ve sınırsız olduğu görüşü bugün artık kabul görmemektedir. Egemenliğin en önemli sınırlayıcısı temel insan haklarıdır.

5.6 Mali Hukuk

Devlet, toplum düzenini sağlayıp koruyabilmek, kamu hizmetlerini yerine getirebilmek için gelire ihtiyaç duyar. Bu gelir önemli ölçüde vergilerden karşılanır.

Vergi anayasal yönetimlerin ve demokrasinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Batıda hükümdarın daha fazla vergi toplama isteği, toplum tarafından tepkiyle karşılaşmış ve ancak seçimle oluşan organların vergi salma hakkına sahip olduğu kabul edilmiştir. Bu ilke "temsil olmadan vergi olmaz" olarak ifade edilmektedir. Bunun bir sonucu olarak vergiler ancak yasama organlarının çıkardıkları kanunlarla konabilmektedir.

Herkesin gücüne göre vergi ödemesi ve adaletli vergi almak esastır. Vergi ödeyenlerin yönetimi denetlemesi ve vergilerin nereye harcandığı hususunda hesap sorması demokrasinin gelişimine katkıda bulunur.

Uygulamalar

Bulunmamaktadır

Uygulama Soruları

Bulunmamaktadır

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Kamu hukuku temelde ya devlet organlarının aralarındaki ilişkileri yada kişilerin devletle olan ilişkilerini düzenler. Dolayısıyla ilişkide en az bir tarafın devlet olması esastır.

Önemli kamu hukuku dalları şunlardır:

Anayasa Hukuku

İdare Hukuku

Ceza Hukuku

Milletlerarası Hukuk

Genel Kamu Hukuku

Mali Hukuk

Bölüm Soruları

1. Kamu hukuku dallarının ortak özelliği nedir?
2. Anayasa hukuku hangi konular ile ilgilenir?
3. İdare hukuku hangi konular ile ilgilenir?
4. Ceza hukuku hangi konular ile ilgilenir?
5. Milletlerarası hukuk hangi konular ile ilgilenir?
6. Genel kamu hukuku hangi konular ile ilgilenir?
7. Mali hukuk hangi konular ile ilgilenir?

Çoktan Seçmeli Sorular

1. Aşağıdakilerden hangisi bir kamu hukuku dalı değildir?
 - a. Anayasa hukuku
 - b. İdare hukuku
 - c. Borçlar hukuku
 - d. Ceza hukuku
 - e. Genel kamu hukuku
2. Anayasa hukuku aşağıdakilerden hangisi ile ilgilenmez?
 - a. Cumhurbaşkanı'nın görev ve yetkileri.
 - b. Meclis
 - c. Temel hak ve özgürlükler
 - d. Kişiler arası borç ilişkileri
 - e. Yüksek yargı organları

3. Aşağıdakilerden hangisi milletlerarası (uluslararası) hukuk tarafından ele alınmaz?

- a. Devletin yasaları
- b. İnsan hakları
- c. Birleşmiş Milletler
- d. Devletin sorumluluğu
- e. Antlaşmalar

4. Vergi konusu hangi hukuk dalının temel alanıdır?

- a. Milletlerarası hukuk
- b. Ceza hukuku
- c. Mali hukuk
- d. Anayasa hukuku
- e. İdare hukuku

5. Devletin kökeni ve otoritesinin kaynağı hangi hukuk dalı tarafından ele alınır?

- a. Genel Kamu Hukuku
- b. Ceza Hukuku
- c. Mali Hukuk
- d. Milletlerarası Hukuk
- e. İdare Hukuku

CEVAP ANAHTARI

1. C 2. D 3.A 4.C 5. A

6. HUKUKUN KAYNAKLARI

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

6.1 Anayasa

6.2 Kanun

6.3 Kanun Hükmünde Kararname

6.4 Uluslararası Antlaşma

6.5 Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

6.6 Yönetmelik

6.7 Diğer Kaynaklar

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Hukukun kaynakları	Hukuk kurallarının nerelerde bulunabileceğini kavramak	Konuyu çalışarak ve soruları çözerek
Bağlayıcı kaynaklar	Anayasa, Kanun, gibi bağlayıcı kaynaklara ilişkin ayrıntılı bilgi sahibi olmak	Konuyu çalışarak ve soruları çözerek
Bağlayıcı olmayan kaynaklar	Doktrin ve içtihat hakkında malumat elde etmek	Konuyu çalışarak ve soruları çözerek

Anahtar Kavramlar

ANAYASA, KANUN, YÖNETMELİK, DOKTRİN, İÇTİHAT

Giriş

Hukuk bir kurallar bütünüdür. Bu kuralların ne olduğunu hukuk kaynakları belirtir. Hukuk kaynakları asıl (bağlayıcı) kaynaklar ve yardımcı (bağlayıcı olmayan) kaynaklar olarak ikiye ayrılır. Asıl kaynaklar uyulması zorunlu olan kuralları gösterir. Dolayısıyla bunlar bağlayıcıdır. Yardımcı kaynaklar hukuk kuralının ne olması gerektiği hususunda yol göstericidir. Hukuku uygulamakla yükümlü olan yerler bunları dikkate alabilirler, ancak onları uygulamak zorunda değildirler. Bu yönüyle yardımcı kaynaklar bağlayıcı değildir.

Ayrıca hukuk kaynakları yazılı olan ve yazılı olmayan kaynaklar olarak da sınıflandırılabilir. Kanunlar, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve yönetmelikler yazılı kaynakların örnekleridir. Gelenek hukuku ve hukukun genel ilkeleri ise yazılı olmayan bir kaynaktır. Yazılı kaynaklarda kural bulunmadığında, bunların hükümleriyle çelişmediği müddetçe, yazılı olmayan kaynakların uygulanması söz konusu olabilmektedir.

Kaynaklar arasında bir sıralanış sistemi bulunmaktadır. Bu, normlar hiyerarşisi olarak adlandırılan bir piramit şeklinde ifade edilir. En üstte anayasa bulunmaktadır. Onu takiben aşağıya doğru kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ve yönetmelikler gelmektedir. Uluslararası antlaşmalar kanunlarla eşit düzeydedir. Normlar hiyerarşisinin mantığına göre alttaki kural geçerliliğini üstteki kuraldan almaktadır ve onunla uyumlu olmak durumundadır. Diğer bir deyişle yasalar anayasaya, yönetmelikler de yasalara uygun olmak durumundadır. Piramit mantığı gereği üstteki kurallar genel olup alttaki kurallar daha ayrıntılı düzenlemeler içerir.

6.1 Anayasa

Anayasa normlar hiyerarşisinin en üstünde bulunur. Hukuk düzeni içerisindeki tüm kuralların anayasaya uygun olması gerekir. Anayasaya aykırı bir kural konulamaz. Anayasaya aykırılık söz konusu olursa, o kuralın iptal edilerek ortadan kaldırılması gerekir. Kanunların anayasaya uygunluğunu anayasa mahkemesi denetler.

Anayasasız bir devlet olmaz. Anayasa devletin niteliğini, yapısını, temel organlarını, bunların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenler. Bireyin devlet karşısında temel hak ve özgürlükleri de anayasa tarafından düzenlenmiştir.

Anayasa kuralları “anayasa” olarak adlandırılan tek bir yazılı metinde toplanabileceği gibi, birden fazla belgede de toplanabilir. Hatta bu kuralların bir kısmı yazılı olmayan gelenek hukuku tarafından da düzenlenebilir. Türkiye anayasası 1982 yılında kabul edilmiş bulunan tek bir metindir. İngiltere’de ise anayasa kuralları değişik belgelerde ve gelenek hukukunda yer almaktadır. Bu açıdan kimi zaman İngiltere’de anayasa olmadığı ifade edilerek tek bir anayasa metninin bulunmadığına işaret edilmektedir.

Demokratik toplumlarda anayasalar toplumsal ve siyasal uzlaşmayı gösterir. Yönetim biçiminin nasıl olacağı, devletin hangi ilkelere göre kurulup işleyeceği, ana organların birbirleriyle olan ilişkileri üzerinde toplum ve siyaset kurumu anlaşmıştır. Değişen şartlara göre yeni uzlaşmalar sağlanarak anayasa hükümlerinin değiştirilmesi hatta yeni anayasaların yapılması da mümkündür.

Anayasa hükümlerinin kanunlardan daha zor değiştirilmesi esastır. Çünkü normlar hiyerarşisine göre kanunlar anayasaya uygun olmak durumundadır. Anayasa hükümleri kanunlar gibi değiştirilebilse bu uygun olma kuralının önemi ortadan kalkacak ve yasama organı sıradan bir kanun yapar gibi anayasa kuralını değiştirebilecektir. Kanunlardan daha zor değiştirilebilmekten kasıt anayasa değişiklikleri için yasama organında öneride bulunma ve kabul etme bakımından daha çok milletvekilinin desteğine ihtiyaç duyulmasıdır. Kimi zaman anayasa değişiklikleri, kanunlardan farklı olarak, halkoyuna (referandum) da sunulabilmektedir. Kanunların tümü değiştirilebilirken, sert anayasaların bazı hükümleri değiştirilememektedir. Bu şekilde kanunlardan daha zor değiştirilebilen anayasalara sert (katı) anayasa denilmektedir. Yumuşak anayasa ise kanunlar gibi değiştirilebilen anayasaları ifade eder. Sert anayasalar daha zor değiştirilebildikleri için anayasada yer alan temel hakları sağlamada daha etkindir.

1982 Anayasası “Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan hukuk kurallarıdır” (madde 11) demek suretiyle anayasanın bağlayıcılığı ve üstünlüğünü ifade etmiştir. Yine anayasaya göre “hiç kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir devlet yetkisi kullanamaz” (madde 6). Kanunlar anayasaya aykırı olamaz (madde 11). Kanunların anayasaya uygunluğu Anayasa Mahkemesince denetlenir (madde 148).

Anayasa, anayasanın nasıl değiştirileceğini düzenlemektedir (madde 175). Anayasanın değiştirilmesi TBMM tarafından çıkarılan bir kanunla olmaktadır. Ancak sert anayasa olduğundan dolayı bu kanun diğer kanunlardan farklılık göstermektedir. Ayrıca, kanunlardan farklı olarak, Anayasanın dördüncü maddesine göre ilk üç madde değiştirilemez ve değiştirilmesi dahi teklif edilemez.

Anayasaya göre anayasanın değiştirilmesi TBMM üye tam sayısının (600) en az üçte biri (200) tarafından teklif edilebilir. Değiştirme teklifinin kabulü Meclis'in üye tamsayısının beşte üç (360) çoğunluğunun gizli oyuyla mümkündür.

Anayasanın değiştirilmesine ilişkin teklifler TBMM'de iki defa görüşülür Cumhurbaşkanı Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları bir daha görüşülmek üzere TBMM'ye geri gönderebilir. Meclis geri gönderilen kanunu, üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu (400) ile aynen kabul ederse Cumhurbaşkanı bu kanunu halkoyuna sunabilir.

Meclisce üye tamsayısının beşte üçü (360) ile veya üçte ikisinden az (400) oyla kabul edilen Anayasa değişikliği hakkındaki kanun, Cumhurbaşkanı tarafından Meclise iade edilmediği takdirde halkoyuna sunulmak üzere Resmi Gazetede yayımlanır.

Doğrudan veya Cumhurbaşkanı'nın iadesi üzerine, Meclis üye tamsayısının üçte iki (400) çoğunluğu ile kabul edilen Anayasa değişikliğine ilişkin kanun veya gerekli görülen maddeleri Cumhurbaşkanı tarafından halkoyuna sunulabilir. Halkoyuna sunulmayan Anayasa değişikliğine ilişkin Kanun veya ilgili maddeler Resmi Gazete'de yayımlanır.

Halkoyuna sunulan anayasa değişikliklerine ilişkin kanunların yürürlüğe girmesi için, halkoylamasında kullanılan geçerli oyların yarısından çoğunun kabul oyu olması gerekir.

TBMM, anayasa değişikliklerine ilişkin kanunların kabulü sırasında, bu kanunun halkoylamasına sunulması halinde, anayasanın değiştirilen hükümlerinden, hangilerinin birlikte hangilerinin ayrı ayrı oylanacağını da karara bağlar.

6.2 Kanun

Kanunlar, yasama organları olan meclisler tarafından çıkarılır. Anayasanın altındadır ve ona uygun olarak yapılır. İlkesel olarak yazılı yapılan kanunlar genel ve süreklidir.

Kanunların genel olması onların herkese uygulanacağı, sürekli olması ise bir defaya mahsus değil sürekli olarak uygulanmak için yapılmaları anlamına gelmektedir. İstisna olarak bir veya birkaç kişiye uygulanabilecek ve belirli çok kısa süre geçerli olan kanunlar da söz konusu olmaktadır. Af kanunları bunlara örnektir.

Anayasaya göre yasama organı TBMM'dir ve yasama yetkisi devredilemez (madde 7). Kanun teklif etmeye milletvekilleri yetkilidir. Herhangi bir milletvekili tek başına kanun teklifinde bulunabileceği gibi, milletvekilleri bir araya gelerek de kanun teklifinde bulunabilirler.

Kanun teklifleri TBMM’de görüşülür ve oylanır. Kanunların TBMM tarafından kabul edilebilmesi için Genel Kurul’da yapılan oylamada toplantıya katılanların salt çoğunluğu tarafından kabul oyu verilmiş olması gerekir. Sadece kabul oylarının red oylarından fazla olması yeterli değildir. Bununla birlikte her halukarda kabul oyları 151’den az olmamalıdır. Bu rakam karar yeter sayısı olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca toplantıya katılan milletvekillerinin sayısının da en az üye tam sayısının üçte biri (200) olması gerekir. Bu da toplantı yeter sayısıdır (madde 96).

Cumhurbaşkanı, TBMM tarafından kabul edilen kanunları onbeş gün içinde yayımlar. Yayımlanmasını kısmen veya tamamen uygun bulmadığı kanunları, bir daha görüşülmek üzere, bu hususta gösterdiği gerekçe ile birlikte aynı süre içinde, TBMM’ye geri gönderir. Cumhurbaşkanınca kısmen uygun bulunmama durumunda, TBMM sadece uygun bulunmayan maddeleri görüşebilir. TBMM’nin cumhurbaşkanınca geri gönderilen kanunları görüşme zorunluluğu yoktur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, geri gönderilen kanunu üye tamsayısının salt çoğunluğuyla (301) aynen kabul ederse, kanun Cumhurbaşkanınca yayımlanır; TBMM geri gönderilen kanunda yeni bir değişiklik yaparsa, Cumhurbaşkanı değiştirilen kanunu tekrar Meclise geri gönderebilir (madde 89).

Her kanunun bir kanun numarası ve kabul tarihi vardır. Resmi Gazete’de bu belirtilir. Örneğin 11.4.2013 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun kabul tarihi 4.4.2013 ve kanun numarası 6458’dir.

6.3 Kanun Hükmünde Kararname

Kanun hükmünde kararname (**KHK**), 2018 yılında yapılan anayasa değişikliği ile kaldırılmıştır. Daha önce çıkarılmış bulunan KHK’lar yürürlükten kaldırılmadıkları müddetçe uygulamada kalacaklardır.

6.4 Uluslararası Antlaşma

Anayasaya göre usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bununla birlikte uluslararası antlaşmalar hakkında anayasaya aykırılık iddiası ile anayasa mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda uluslararası antlaşma hükümleri esas alınır (madde 90). Dolayısıyla temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmaların kanunlardan üstün olabileceği savunulabilir.

Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve uluslararası kuruluşlarla yapılacak antlaşmaların onaylanması, TBMM’nin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.

Bu kanuna istinaden antlaşmayı onaylama ve Resmi Gazete’de yayınlama yetkisi Cumhurbaşkanıya aittir (madde 104).

Ekonomik, ticari veya teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan antlaşmalar, devlet maliyesine bir yüklenme getirmemek, kişi hallerine ve Türklerin yabancı ülkelerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla yayımlanma ile yürürlüğe konabilir. Bu tür antlaşmalar yayımlarından başlayarak iki ay içinde TBMM’nin bilgisine sunulur.

Uluslararası bir antlaşmaya dayanan uygulama antlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan ekonomik, ticari, teknik veya idari antlaşmaların TBMM tarafından uygun bulunması zorunluluğu yoktur. Ancak bu şekilde yapılan ekonomik, ticari veya özel kişilerin haklarını ilgilendiren antlaşmalar yayımlanmadan yürürlüğe konulamaz. Eğer uluslararası antlaşmalar tarafından Türk kanunlarında değişiklik söz konusu ise TBMM’nin onaylamayı bir kanunla uygun bulması şartı aranır.

6.5 Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez. Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Kanunda açıkça düzenlenen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde, kanun hükümleri uygulanır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin aynı konuda kanun çıkarması durumunda, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz hale gelir.

6.6 Yönetmelik

Anayasa’ya göre Cumhurbaşkanı, bakanlıklar ve kamu tüzelkişileri, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarabilirler. (madde 124). Bakanlıklara ek olarak belediyeler ve üniversiteler gibi kamu tüzel kişileri yönetmelik çıkarabilir.

İlke olarak ülke genelinde uygulanacak yönetmeliklerin yargısal denetlenmesini Danıştay, belli bir yörede uygulanacak yönetmeliklerin denetimini ise idare mahkemesi yapar.

Hangi yönetmeliklerin Resmi Gazete’de yayımlanacakları kanunla belirtilir. İlke olarak ülke genelinde uygulanacak yönetmelikler Resmi Gazete’de yayımlanırken yerel yönetimlerin yaptıkları yönetmelikler yerel gazetelerde yayımlanır yada başka yollarla duyurulur.

6.7 Diğer Kaynaklar

Gelenek Hukuku:

Yazılı olmayan kaynak olarak gelenek (örf adet) hukuku bulunmaktadır. Gelenek hukuku bağlayıcı bir kaynaktır. Gelenek hukuku kuralları eskiye dayanmalıdır. Kesintisiz olarak eskiden beri sürekli olarak uygulanmakta olmalıdır. Uygulamanın eski ve sürekli olması maddi unsur olarak adlandırılmaktadır.

Aynı zamanda eski ve sürekli uygulamanın gerçekleştirilmesi yönünde toplumda genel bir inanç bulunmalıdır. Genel inanç manevi unsur olarak adlandırılır. Gelenek hukukunun hukuk kaynağı olarak kabul edilmesi için devlet desteğine de ihtiyaç vardır. Ancak devlet desteği ile gelenek (örf adet) kuralları hukuki bir mahiyet kazanır.

Medeni Kanun'un "kanunda uygulanabilir hüküm yoksa, hakim örf ve adet hukukuna göre... karar verir" hükmü gelenek hukukunun uygulanabileceğini göstermektedir. Ceza hukuku alanında kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesinden dolayı gelenek hukukunun uygulanma imkanı yoktur.

İçtihat:

Hukuka ilişkin bir uyuşmazlık olduğunda mahkemeler karar verir. Mahkemelerin kararları içtihat yada diğer bir deyişle yargı kararı olarak adlandırılır. Bir mahkemenin kararı benzer durumla karşılaşan diğer mahkemeler için yol gösterici mahiyettedir. Hakimin karar vermesinde yardımcı bir kaynaktır. Ancak içtihat diğer mahkemeler için bağlayıcı değildir.

Hakimler karar verirken üst mahkemelerce verilen kararları dikkate alırlar. Nitekim bunlara aykırı karar vermeleri durumunda, mahkeme kararı temyiz edilirse üst mahkeme önünde incelenecektir. Üst mahkemenin daha önceki içtihadına sadık kalarak buna aykırı karar veren mahkemenin kararını bozma ihtimali kuvvetlidir.

Üst yargının değişik daireleri arasında farklı içtihatlar oluşturulursa, üst yargı yeri olan Yargıtay ve Danıştay gibi mahkemeler içtihadı birleştirme kararı alarak ortak bir içtihat oluşturur. İctihadı birleştirme kararları, diğer mahkeme kararlarından farklı olarak, bağlayıcıdır. Bunlar Resmi Gazete'de yayımlanır.

Doktrin:

Doktrin, biliminsanlarının öğretileri yada kısaca öğreti olarak da adlandırılır. Hukukla meşgul olan kişilerin ve kurumların görüşlerini ifade eder. Bunlar yardımcı kaynaktır, bağlayıcı değildir. Nitekim aynı konu hakkında bilim insanlarının farklı görüşleri sürmesi mümkündür.

Uygulamalar

Bulunmamaktadır

Uygulama Soruları

Bulunmamaktadır

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Hukuk kurallarının ne olduğunu hukuk kaynakları belirtir. Uyulması zorunlu olan bağlayıcı kaynaklar asıl kaynaklardır. Bunlar arasında anayasa, kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ve yönetmelikler sayılabilir. Mahkeme kararları (içtihat) ve doktrin ise bağlayıcı olmayan yardımcı kaynaklardır.

Normlar hiyerarşisi denilen ve en üstte anayasanın bulunduğu bir piramit kaynaklar arasındaki sıralamayı gösterir. Anayasayı takiben aşağıya doğru kanunlar, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve yönetmelikler yer alır. Uluslararası antlaşmalar kanunlarla eşit sayılarak anayasanın altında kanunlarla birlikte aynı seviyede bulunur. Normlar hiyerarşisinde alttaki norm bir üsttekine aykırı olamaz.

Bölüm Soruları

1. Hukuk kaynakları ne anlama gelmektedir?
2. Normlar hiyerarşisi nedir? Açıklayınız.
3. Yazılı- yazılı olmayan kaynak ayrımını açıklayınız.
4. Asıl-yardımcı kaynak ayrımını açıklayınız.
5. Anayasa ne demektir?
6. Sert anayasa-yumuşak anayasa ayrımını açıklayınız?
7. Türk anayasası sert anayasa mıdır? Yoksa yumuşak anayasa mıdır? Neden?
8. Anayasa değişiklikleri nasıl yapılır?
9. Kanun nedir? Özellikleri nelerdir?
10. Kimler kanun önerisinde bulunabilir?
11. Kanun teklifi ne anlama gelir?
12. TBMM'nin kabul ettiği kanunla ilgili olarak Cumhurbaşkanının ne gibi yetkileri vardır?
13. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ne demektir? Nasıl çıkarır?
14. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanun çatışırsa ne olur?
15. Uluslararası antlaşmaları kim ve nasıl onaylar?
16. Onaylanması için bir kanunla uygun bulunmasına ihtiyaç olmayan uluslararası antlaşmaların özellikleri nelerdir?
17. Yönetmelik nedir? Açıklayınız.
18. Gelenek hukuku nedir? Açıklayınız.
19. Doktrin nedir? Açıklayınız.
20. İçtihat nedir? Açıklayınız.

Çoktan Seçmeli Sorular

1. Aşağıdakilerden hangisi hukukun kaynaklarından değildir?
 - a. Anayasa
 - b. Uluslararası antlaşma
 - c. İçtihat

d. Doktrin

e. Kıyas

2. Aşağıdakilerden hangisi hukukun yardımcı kaynaklarındandır?

a. Anayasa

b. Uluslararası antlaşma

c. Yönetmelik

d. Doktrin

e. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi

3. Aşağıdakilerden hangisi normlar hiyerarşisinde kanunlarla eşit kabul edilir?

a. Anayasa

b. Uluslararası antlaşma

c. Yönetmelik

d. Doktrin

e. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi

4. Hangisi normlar hiyerarşisinin en üstünde bulunur?

a. Anayasa

b. Uluslararası antlaşma

c. Yönetmelik

d. Kanun

e. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi

5. En az kaç milletvekili anayasa değişiklik teklifinde bulunabilir?

- a. 600
- b. 400
- c. 300
- d. 200
- e. 100

6. Bir kanunun kabulü için en az kaç milletvekilinin kabul oyu vermesi gerekir?

- a. 500
- b. 400
- c. 367
- d. 250
- e. 151

7. Hangisi yönetmelik çıkaramaz?

- a) Cumhurbaşkanı
- b) TBMM
- c) İçişleri Bakanlığı
- d) İstanbul Büyükşehir Belediyesi
- e) Üsküdar Belediyesi
- f)

g) 8. Cumhurbaşkanlığı kararnameleri için hangisi doğru değildir?

- a) Resmi Gazete’de yayınlanır
- b) Kişi hakları Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenemez
- c) Anayasanın verdiği yetkiye göre çıkarılır
- d) Yürütme yetkisine ilişkin konularda çıkarılabilir
- e) Kanunlarla eşittir

f)

g) 9. Kanunlar için hangisi doğru değildir?

a) TBMM çıkarır

b) Cumhurbaşkanı kanun önerebilir

c) Milletvekilleri kanun önerebilir

d) Cumhurbaşkanınca imzalanır.

e) Resmi Gazete’de yayınlanır.

10. Uluslararası antlaşmaları kim onaylar?

a. Cumhurbaşkanı

b. Adalet Bakanı

c. TBMM

d. Dış İşleri Bakanı

e. TBMM Başkanı

CEVAP ANAHTARI

1. E 2. D 3. B 4. A 5. D 6. E 7. B 8. E 9. B 10. A

7. HUKUKUN UYGULANMA ESASLARI

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 7.1 Yer Bakımından Uygulanma
- 7.2 Zaman Bakımından Uygulanma
- 7.3 Hukukun Yorumlanması
- 7.4 Boşluk Doldurma
- 7.5 Takdir Yetkisi
- 7.6 Kuralların Çatışması

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1. Türk kanunları başka ülkelerde uygulanabilir mi?**
- 2. Almanya'da yaşayan Türklere Türk kanunları mı yoksa Alman kanunları mı uygulanır?**
- 3. Osmanlı devleti dönemindeki kanunların bizlere uygulanması mümkün olur mu?**

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Yer bakımından uygulanma	Hukuk kurallarının coğrafi olarak nerelerde uygulandığını kavramak	Konuyu çalışarak ve soruları çözerek
Zaman bakımından uygulanma	Kanunların yürürlüğe girmesi ve yürürlükten kalkması hususunda bilgi edinmek	Konuyu çalışarak ve soruları çözerek
Yorum, boşluk doldurma, takdir yetkisi	Kuralların yorumlanması ve anlamlandırılması, kural olmayan durumda ne yapılacağına anlaşılması hususlarında bilgi verilmesi	Konuyu çalışarak ve soruları çözerek

Anahtar Kavramlar

Ülkesellik, Kişisellik, Yürürlüğe Girme, Takdir Yetkisi, Boşluk Doldurma

Giriş

Bu bölümde coğrafi olarak nerelerde hangi hukuk kurallarının kimlere uygulanacağını, hukuk kurallarının ne zaman uygulanacağını, hukuk kurallarının çatışması durumunda hangilerinin uygulanacağını işleyeceğiz.

7.1 Yer Bakımından Uygulanma

Kanunlar devletin sınırları içinde uygulanır. Devletin sınırları içindeki coğrafi alan ülke olarak adlandırılır. Devletin ülkesi kara ülkesi, hava ülkesi ve denize kıyısı varsa deniz ülkesinden oluşur. Devletin bayrağını taşıyan gemi ve uçaklar da devletin yetki alanı içinde kabul edilir.

Kanunların, onları çıkaran devletin ülkesinde uygulanmasına ülkesellik ilkesi adı verilir. Buna göre, örneğin, Türkiye Cumhuriyeti kanunları ülke sınırları içinde uygulanacaktır. Bu ülke sınırları içinde kanunlar sadece Türk vatandaşlarına değil, vatandaş olmayan tüm yabancılara da uygulanacaktır. Ceza Kanunu bakımından Türkiye’de bir suç işleyen Türk vatandaşı ile yabancı arasında fark bulunmamaktadır.

Hukukun uygulanmasıyla ilgili ikinci ilke şahsilik ilkesi yada vatandaşlık ilkesi olarak adlandırılan ilkedir. Buna göre kişi nerede bulunursa bulunsun kendisine vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devletin hukuk kuralları uygulanır. Kişi yurtdışında bulunsun bile kendi devletin kanunları ona uygulanır.

Belirtmek gerekir ki, bireyin yurtdışında bulunması, bireyin birden fazla vatandaşlığı bulunması veya bireyin hiçbir devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olmaması durumlarında bu iki ilke çatışabilmekte veya birden fazla hukukun uygulanması söz konusu olabilmektedir.

Örneğin kişi yurtdışında ise bu durumda ülkesellik ve şahsilik ilkeleri uyarınca hem kişinin bulunduğu devletin hem de kişinin vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devletin kurallarının uygulanması söz konusu olabilecektir. Yada kişi birden fazla devletin vatandaşı ise şahsilik ilkesi uyarınca vatandaşlık bağı ile bağlı olunan tüm devletlerin kuralları uygulanabilecektir. Kişinin herhangi bir vatandaşlığı yoksa, diğer bir deyimle kişi vatansızsa, ve şahsilik ilkesi kabul edilirse, bu kişiye herhangi bir devletin kurallarını uygulama imkanı bulunmayabilecektir.

Kural olarak kamu hukuku alanında ülkesellik ilkesi uygulanır. Kamu düzeni ile çatışmadığı müddetçe vatandaşlık ilkesinin özel hukuk alanında uygulanması söz konusu olabilmektedir. Hangi devletin kanunlarının uygulanacağı konusu karmaşık bir konu olup uluslararası hukukta devletin yetkisi ve kanunlar çatışması alanları ile çözümlenir.

7.2 Zaman Bakımından Uygulanma

Kanunlar ilke olarak yürürlükte buldukları zaman uygulanırlar. Diğer bir deyimle yürürlüğe girmeden önce ve yürürlükten kalktıktan sonra uygulanmazlar. Ana kural bu olmakla birlikte bunun önemli istisnaları da bulunmaktadır.

Kanunlar ne zaman yürürlüğe gireceklerini kendi maddelerinde belirtirler. Bu ileriye dönük belirli bir tarih (örneğin 1.1.2022 gibi) yada belirli bir zaman süreci (örneğin yayımı tarihinden bir yıl sonra gibi) olabilir. Genellikle kanunlar yayımı tarihinde yürürlüğe

gireceklerini belirtirler. Bunlardan hiçbirini yapılmamışsa, yani kanun ne zaman yürürlüğe gireceğini söylememişse, kanun Resmi Gazete’de yayımlandığı günü izleyen günden itibaren 45 gün sonra yürürlüğe girer. Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve yönetmelikler, yayımdan sonraki bir tarih belirlenmemişse, Resmî Gazetede yayımlandıkları gün yürürlüğe girer.

Kanunların ne zaman yürürlükten kalkacakları da açık (sarih) yada zımni (üstü kapalı) olarak tespit edilebilir. Açıkça yürürlükten kaldırma çeşitli yollarla olabilir. Yasa koyucu kanunun yürürlükte kalacağı süreyi önceden belirtmişse bu sürenin dolmasıyla kanun kendiliğinden yürürlükten kalkar. Sonradan yürürlüğe giren bir kanun, açıkça önceki kanunu yürürlükten kaldırdığını ifade edebilir. Anayasa mahkemesi bir kanunu iptal ederek onu yürürlükten kaldırabilir.

Bazen de üstü kapalı olarak sonraki kanun önceki kanunu yürürlükten kaldırabilir. Normlar hiyerarşisinde çatışan kurallar olamayacağına göre önceki kanunların sonradan çıkarılan kanunla çatışan hükümleri yürürlükten kalkar.

Kanunlar ilke olarak geçmişe yürümezler. Diğer bir deyişle, kanunlar yürürlüğe girmeden önceki olaylara uygulanmaz. Bu hukuk güvenliği ve hukukun belirli olması ile ve kazanılmış hakların korunması ile yakından ilgilidir. Her olaya, o anda, yani o olay olduğu anda, yürürlükte olan kanun uygulanır. Sonradan çıkarılan kanun uygulanmaz. Özellikle ceza hukukunda durum böyledir. Kanunsuz suç ve ceza olmaz. Anayasaya göre kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz, işlendiği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez (madde 38).

İstisnai olarak kanunların geçmişe yürümesi de mümkündür. Kamu düzeni, genel ahlak ve zayıfların korunması amaçlarıyla özel hukuk alanında kanunlar geriye yürüyebilir. Örneğin 2011 yılında çıkarılan Borçlar Kanunu’na göre onsekiz yaşından küçük işçiler ile elli yaşından büyük işçilere en az üç hafta yıllık izin verilir. Bu kanun çıkmadan önce yapılmış hizmet sözleşmelerine de bu kanun hükmü uygulanır.

Ceza hukuku alanında sonradan çıkan ve fail lehine olan kanun geçmişe uygulanır. Sonradan çıkan kanunla faile daha az ceza öngörülmüşse yada o fiil suç olmaktan çıkarılmışsa fail bundan istifade eder. Ancak sonradan çıkan kanunla ceza ağırlaştırılmışsa bu geçmişteki olaya uygulanmaz.

7.3 Hukukun Yorumlanması

Hukuk kuralları somut olaylara uygulanmak içindir. Genel ve soyut olan kurallar dikkate alınarak somut olayın bunlara uygun olup olmadığına karar verilir. Somut olay (mevcut eldeki örnek) kuralla uyumlu değilse hukuka aykırılık söz konusudur.

Hukuk kurallarının çok açık bir şekilde konması esastır. Buna göre hakim somut olayda karar verir. Ancak her zaman hukuk kuralları çok açık olmayabilir yada mevcut olay

çok karmaşık olabilir. Bu durumda olaya uygulanacak kuralın ne anlam ifade ettiğinin saptanması gerekmektedir. Buna hukukun yorumlanması denilir. Hukukun yorumlanması hakimın vereceği kararı etkileyeceği için çok önemlidir.

Hakimlerden başka hukukçular da bilimsel olarak kuralları yorumlarlar. Hakimler karar verirken bunlardan da yararlanır ancak hakimın kendi yorumu esastır. Çeşitli biliminsanlarının yorumları sadece tavsiye ve görüş bildirme şeklindedir. Diğer bir deyişle bilimsel yorum bağlayıcı değildir.

Hukuk kuralları yorumlanırken çeşitli yöntemler kullanılır. Hukuku yorumlama yöntemlerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

Lafzi Yorum:

Hukuk kuralında kullanılan kelime ve deyimlerin anlamı üzerinden yorum yapılmasını ifade eder. Sözcükler yorumlanırken onların terim anlamları dikkate alınır, hangi hukuk disiplinine ait oldukları göz önünde bulundurulur.

Lafzi yorumda kanunun sözleri önem arz eder, onların dışına çıkılmaz. Kanunun lafzına (sözüne) bağlı kalarak yorum yapılır. Lafzın ötesine geçerek yorum yapılmaz.

Sistemantik Yorum:

Yorumlanacak kanun kuralı, kanun sistematiği içinde bir bütün olarak değerlendirilir ve mantıksal çıkarımlar yapılarak kanun maddesine anlam kazandırılır. Sadece kanun maddesinin sözlerine yanı lafzına değil maddenin kenar başlıklarına maddenin başka hangi maddelerle birlikte düzenlendiğine, kanunun hangi alt başlığı içinde yer aldığına bakılarak yorum yapılır.

Tarihi Yorum:

Kanunun sözlerine ek olarak, kanunu yapan meclisin amacının ne olduğu saptanarak ona uygun bir yorum yapmaktır. Bunun için de kanun yapılırken izlenen süreçteki belgeler önem taşır. Kanunun gerekçesi, komisyon raporları ve meclis görüşmelerine dair tutanaklardan yararlanılarak kanunun anlamı netleştirilmeye çalışılır. Burada kanunun çıkış süreci önem taşımaktadır.

Amaçsal Yorum:

Bu yorum türüne göre kanunun sözüne takılmadan, kanunun uygulandığı andaki toplumsal ihtiyaçlara göre yorum yapılır. Dikkat edilmelidir ki bu yorum türü benimsenirse kanun koyucunun iradesiyle çelişen durumlar ortaya çıkabilir. Çünkü toplumsal ihtiyaçların ne olduğuna hakim karar vermektedir. Kanun koyucunun amacından ve iradesinden

uzaklaşmak söz konusu olabilmektedir. Diğer taraftan da kanunun sözüne sıkı sıkıya bağlı kalınırsa adalet anlayışıyla bağdaşmayan sonuçlar ortaya çıkabilir.

Yukarıda açıklandığı üzere yorum türlerinin hepsinin olumlu ve olumsuz yanları bulunmaktadır. Sonuçta uygulamada bunların tamamını dikkate alan karma yöntem öne çıkmaktadır. Medeni Kanun “kanun, sözüyle ve özüyle değindiği bütün konularda uygulanır” demek suretiyle, doğru yapılmak şartıyla, birden fazla yorum yönteminin kullanılmasına imkan tanımaktadır.

7.4 Boşluk Doldurma

Hakim önüne gelen bir davada karar vermek durumundadır. Bazen uyumsuzluğa uygulanabilecek bir kural olmayabilir. Bu durumda boşluktan bahsedilir ve boşluk doldurulmalıdır. Boşluk bulunması hakimin davada karar verme, uyumsuzluğu çözme, yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz. Çünkü hakimin karar vermemesi mevcut durumun hukuka uygun olduğunun, diğer bir deyişle hukuka aykırı olmadığını, kabulü anlamına gelecektir ve taraflardan biri haklı bulunmuş olacaktır.

Medeni Kanun’a göre “Kanunda uygulanabilir bir hüküm yoksa, hakim, örf ve âdet hukukuna göre, bu da yoksa kendisi kanun koyucu olsaydı nasıl bir kural koyacak idiyse ona göre karar verir” (madde 1). Hakim ilk önce kanuna bakmakla yükümlüdür. Kanuna bakacak onun hükümlerini yorumlayacaktır. Kanunda uygulanabilir bir hüküm bulamadığı takdirde gelenek hukukuna bakacaktır. Orada da uygulanabilecek bir kural bulamadığı takdirde adeta kendisi yasama organı (kanun koyucu) gibi hareket edecek ve kendi koyduğu kural ile uyumsuzluğu sonuca bağlayacaktır.

Hakim boşluğu doldururken benzer durumlar için konulmuş kurallardan yararlanabilir. Buna kıyas denir. Hatırlatmak gerekir ki, kanunsuz suç ve ceza olmayacağından dolayı bu yöntem ceza hukukunda uygulanmaz. Kıyas yapılabilecek bir durum söz konusu değilse bile yasa koyucu gibi hareket ederek genel, soyut ve sürekli uygulanabilecek mahiyette bir hukuk kuralı oluşturur ve bunu önündeki somut olayda uygular. Boşluk doldurulurken hukukun genel ilkelerinden de yararlanılabilir.

İfade etmek gerekir ki, mahkeme kararları yardımcı kaynak olduğundan bir hakimin oluşturduğu bu tip bir kural başka hakimleri bağlamaz.

Çok nakledilen bir örneğe göre Medeni Kanun’da dedenin torununu görme hakkı tanınmamış olmasına rağmen Yargıtay, yerel mahkemenin dedeye bu hakkı tanınmasını hakimin kural koyması olarak nitelmiş ve hukuka uygun bulmuştur.

7.5 Takdir Yetkisi

Hukuku uygulamakla görevli olan kamu görevlilerine hukuk düzeni bazen kesin olarak belli bir şeyi yapma görevi verir. Bu bağlı yetki olarak adlandırılır. Yapılacak şeyin

tam olarak ne olduğu belirtilmiştir. Bazen de yapılacak şey veya içeriği kamu govrlisinin takdirine bırakılmıştır. Bu durumda takdir yetkisi söz konusudur. Örneğin bir sınavda hangi soruların sorulacağı ğretim üyesinin takdir yetkisindedir, ancak belirli bir notu alan öğrencinin geçmesi gerektiği yönetmelikle emredildiği için bağlı yetki söz konusudur.

Hakimler için de takdir yetkisi geçerlidir. Medeni Kanun'a göre haklı sebeplerin bulunması halinde kişi adının değiştirilmesini hakimden isteyebilir (madde 27). "Haklı sebeplerin" ne olduğuna ve bunların bulunup bulunmadığına hakim takdir yetkisini kullanarak karar verir. Ceza Kanunu da birçok suç için cezanın alt ve st sınırlarını saptar. Hakim bu sınırlar içinde takdir yetkisini kullanarak ceza verir.

Takdir yetkisi keyfi ve sınırsız olarak kullanılamaz. Her şeyden önce bu yetkinin kullanılabilmesi için kanunun buna izin vermesi gerekir. Kanun takdir hakkı tanımamışsa bu yetki kullanılamaz. Takdir yetkisi kullanılırken, bu yetki kanunun izin verdiği sınırlar içinde kullanılır. Örneğin bir suç için öngörülen cezanın alt ve st sınırları kanunda belirtilmişse ancak bu sınırlar içinde ceza verilir, bunların altında yada üstünde ceza verebilmek mümkün değildir.

Takdir yetkisi verilen durumlarda bu yetki hukuka ve hakkaniyete uygun olarak kullanılır (Medeni Kanun, madde 4). Bu yetki gerekçeli olarak kullanılır ve hakim niçin o şekilde karar verdiğini açıklar.

7.6 Kuralların atışması

Aynı konu hakkında birbirinden farklı hukuk kurallarının olmaması gerekir. Bu olursa kuralların atışması söz konusu olacaktır. Burada ortaya çıkan sorun aynı konu hakkında birbiriyle çatışan kurallar varsa bunlardan hangisinin uygulanacağının saptanmasıdır.

Böyle bir durumda aşağıdaki ilkelere göre hangi hukuk kuralının uygulanacağı saptanır:

Üstün Kural:

Latince'de lex superior derogat legi inferiori olarak ifade edilen bu ilkeye göre üstün kural daha aşağıda bulunan kuralların önüne geçer. Buna göre normlar hiyerarşisinde üstte bulunan bir kural ile daha aşağıda bulunan bir kural çatıştığı zaman üstte bulunan kural uygulanır.

Örneğin bir konuda yeni bir kanun yapılmış olabilir yada kanunun maddeleri değişmiştir. Kanunun eski haline dayanılarak çıkarılan yönetmelikle bu kanun arsında çatışma bulunması durumunda hakim yeni kanunu dikkate alacaktır.

Sonraki Kural:

Her zaman normlar hiyerarşisinde farklı düzeylerde bulunan kuralların çatışması söz konusu olmayabilir. Bazen aynı seviyedeki kurallar arasında çatışma olabilir. Bu durumda sonraki kural ilkesi geçerlidir. Latince’de lex posterior derogat legi priori olarak ifade edilen bu ilkeye göre sonraki kural önceki kuralların önüne geçer. Başka bir deyişle aynı konu hakkında normlar hiyerarşisinde eşit konumda bulunan iki kuralın çatışması söz konusu ise sonradan çıkarılan kural uygulanır.

Özel Kural:

Aynı konuyu düzenleyen kurallardan birisi genel kural ise diğeri özel kural ise özel kural uygulanır. Bu ilke Latince’de lex specialis derogat legi generali olarak ifade edilir ve özel kuralın genel kuralın önüne geçeceği anlamına gelir.

Burada kuralların hangisinin sonra yapıldığının önemi yoktur. Genel kural sonra yapılmış olsa bile özel kural uygulanmaya devam eder. Genel kural özel kuralın önüne geçmez.

Örnek vermek gerekirse 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu tüm memurlara ilişkin düzenlemelerde bulunur. Öğretim üyeleri gibi yüksek öğretim kurumları personeli de memur olduklarından ilke olarak bu kanuna tabidir. Ancak bu personel hakkında çıkarılmış bulunan özel bir kanun vardır (2914 sayılı Yüksek Öğretim Personel Kanunu) ve dolayısıyla bu personele bu özel kanun uygulanacaktır. Özel kanun ile düzenlenmeyen alanlarda bu personele Devlet Memurları Kanunu uygulanır.

Uygulamalar

Bulunmamaktadır

Uygulama Soruları

Bulunmamaktadır

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bu bölümde hukuk kurallarının hangi esaslara göre uygulanacakları ele alınmıştır. Hukuk kuralları ülkesellik ilkesi olarak ifade edilen prensibe göre ülke üzerinde bulunan herkese uygulanır. İstisnai olarak şahsilik ilkesi uyarınca kişi yurtdışında bulunsa bile kendi devletinin kanunlarına tabi olabilmektedir. Hukuk kurallarının uygulanabilmesi için yürürlüğe girmeleri şarttır. Kurallar yürürlükten kalkınca artık uygulanmazlar.

Soyut olan hukuk kuralının eldeki somut olaya uygulanması hakimin hukuk kuralını yorumlaması ile olmaktadır. Hakim bir konuda hukuk kuralı bulunmasa bile hukuktaki boşluğu doldurarak önündeki uyuşmazlığı çözmekle yükümlüdür. Hukuk kuralları hakime belirli bir takdir yetkisi tanıyabilir.

Bölüm Soruları

1. Ülkesellik ilkesi ne anlama gelir? Açıklayınız.
2. Şahsilik ilkesi ne anlama gelir? Açıklayınız?
3. Kanunlar ne zaman yürürlüğe girer? Açıklayınız.
4. Kanunların açık biçimde yürürlükten kalkması nasıl olur?
5. Kanunların üstü kapalı biçimde yürürlükten kalkması nasıl olur?
6. Kanunların geçmişe yürütmesi mümkün müdür? Açıklayınız.
7. Hukukun yorumlanması ne anlama gelir? Açıklayınız.
8. Belli başlı yorum yöntemleri nelerdir? Açıklayınız.
9. Hakimin boşluk doldurması ne demektir? Açıklayınız.
10. Takdir yetkisi ne demektir? Açıklayınız.
11. Takdir yetkisi hangi esaslara göre kullanılır?
12. Kanunların çatışması ne demektir?
13. Kanunların çatışması halinde uygulanacak kural hangi ilkelere göre saptanır? Açıklayınız.

Çoktan Seçmeli Sorular

1. Hukuk kurallarının çatışması durumunda hangisi geçerli değildir?
 - a. Üstün kural aşağı kuralın önüne geçer
 - b. Aynı seviyedeki kurallar arasında sonraki kural öne geçer
 - c. Özel kural genel kuralın önüne geçer
 - d. Sonradan yapılmış olan genel kural özel kuralın önüne geçer
 - e. Önceden yapılmış olan özel kural genel kuralın önüne geçer
2. Kanunların uygulanmasında ülkesellik ilkesi hangisini ifade etmez?
 - a. Kanunlar ülkede bulunan vatandaşlara uygulanır

- b. Kanunlar ÷lkede bulunan başka devlet vatandaşlarına da uygulanır
- c. Kanunlar ÷lkede bulunmayan devletin kendi vatandaşlarına uygulanır
- d. Kanunlar ÷lkede bulunmayan yabancılara uygulanmaz
- e. Kanunlar devletin sınırları içinde uygulanır

3. Kanunun yürürlüğe gireceği zaman belirtilmemişse kanun ne zaman yürürlüğe gire?

- a. TBMM'de kabul edildiği zaman
- b. Cumhurbaşkanınca imzalandığı zaman
- c. Resmi Gazete'de yayınlandığı zaman
- d. Resmi Gazete'de yayınlandığı günden itibaren 45 gün sonra
- e. Resmi Gazete'de yayınlandığı günden itibaren 1 yıl sonra

4. Kanunların geçmişe yürümesi ile ilgili olarak hangisi doğru değildir?

- a. Kanunlar ilke olarak geçmişe yürümezler
- b. Kimse işlendiği zaman suç olmayan ancak sonradan çıkan kanunun suç saydığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz
- c. Ceza hukuku alanında sonradan çıkan hiçbir kanun geçmişe uygulanmaz
- d. Yürürlükten kaldırılan kanunlar uygulanmaz
- e. Kanunsuz suç ve ceza olmaz

5. Kanunun sözlerini dikkate alan yorum hangisidir?

- a. Lafzi yorum
- b. Sistematiik yorum
- c. Tarihi yorum
- d. Amaçsal yorum

e. Somut yorum

6. Uygulandığı andaki toplumsal ihtiyaçları dikkate alan yorum hangisidir?

a. Lafzi yorum

b. Sistematiik yorum

c. Tarihi yorum

d. Amaçsal yorum

e. Somut yorum

7. Aşağıdakilerden hangisi hukuk kuralları yorumlanırken kullanılan yöntemlerden değildir?

a. Lafzi yorum

b. Sistematiik yorum

c. Tarihi yorum

d. Amaçsal yorum

e. Somut yorum

8. Medeni Kanun'da geçen "Kanunda uygulanabilir bir hüküm yoksa, hakim, örf ve âdet hukukuna göre, bu da yoksa kendisi kanun koyucu olsaydı nasıl bir kural koyacak idiyse ona göre karar verir" hükmü hangisini ifade eder?

a. Hakimin uzman olmasını

b. Hakimin boşluk doldurmasını

c. Hakimin takdir yetkisini

d. Hakimin adaletli olmasını

e. Hakimin tarafsızlığını

9. Hakimin takdir yetkisi ile ilgili olarak hangisi doğru değildir?
- Takdir yetkisinin kullanılabilmesi için kanunun buna izin vermesi gerekir
 - Takdir yetkisi kanunun izin verdiği sınırlar içinde kullanılır
 - Takdir yetkisi hukuka uygun olarak kullanılır
 - Takdir yetkisi gerekçeli olarak kullanılır
 - Takdir yetkisi sınırsız olarak kullanılır

CEVAP ANAHTARI

1. D 2. C 3. D 4. C 5. A 6. D 7. E 8. B 9. E

8. DEMOKRASİ VE HUKUK DEVLETİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

8.1 Demokrasi

8.2 Hukuk Devleti

8.3 Hukuk Devletinin Gereklere

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1. Niçin seçimler vardır?**
- 2. Yöneticilerimizden memnun değilsek ne yapabiliriz?**

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Demokrasi	Demokrasinin anlamı ve uygulanması hususunda bilgi sahibi olmak	Konuyu çalışarak
Hukuk devleti	Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü kavramlarının anlamına vakıf olmak	Konuyu çalışarak
Hukuk devletinin gerekleri	Hukuk devletinin olmazsa olmazlarını öğrenmek	Konuyu çalışarak

Anahtar Kavramlar

Demokrasi, hukuk devleti, hukukun üstünlüğü, kuvvetler ayrılığı, yargı bağımsızlığı, temel haklar güvenliği

Giriş

Hukukta çok önemli kavramlardan bir tanesi hukuk devletidir. Hukuk devleti kavramı demokrasi ile yakından ilişkilidir. Hukuk devleti olabilmek için bir takım kriterleri yerine getirmek gereklidir.

8.1 Demokrasi

Demokrasi demos (halk) ve kratos (iktidar) sözcüklerinden oluşmaktadır. Demokrasi, halkın iktidarı olarak da bilinir. Halk sahip olduğu iktidarı doğrudan da kullanabileceği gibi temsilcilerini seçerek de kullanabilir.

Doğrudan demokrasi, halkın hiçbir aracıya gerek olmaksızın doğrudan doğruya kendi kendisini yönetmesi ve kararlar almasıdır. Bu, ancak sayıca çok küçük topluluklarda söz konusu olabilir. Bugün itibarıyla devletleri oluşturan vatandaşların sayıları çok fazla olduğundan ve bunlar çok geniş bir coğrafi alana yayıldığından dolayı doğrudan demokrasi uygulanamamaktadır. Bununla birlikte halkın doğrudan karar verdiği istisnai durumlar da söz konusudur. Türkiye’de de geçerli olan ve halkoyu (referandum) olarak bilinen doğrudan demokrasi uygulamasına göre halk evet-hayır oyu vererek anayasa değişikliklerine karar verebilir.

Uygulamada doğrudan demokrasi mümkün olmadığından halk temsilcilerini belirler ve bu kişiler halk adına kararlar alır. Bu demokrasi uygulaması temsili demokrasi olarak adlandırılır. Temsilciler halktan aldığı yetkiye istinaden belirli bir süre halk adına yasama yetkisi kullanır. Yürütmenin yetkili kişileri de halk tarafından seçilir.

Başkanlık sistemi olarak bilinen sistemde yürütme organı olan başkan doğrudan halk tarafından seçilir. Türkiye’nin de benimsediği parlamenter sistemde yürütme organı olan ve başbakan ile bakanlardan oluşan hükümet seçimle işbaşına gelen yasama organı (meclis) tarafından göreve getirilir ve onun tarafından denetlenir. Ayrıca cumhurbaşkanının da halk tarafından seçilmesi söz konusudur.

Çok önemli idari makamlara gelen kişiler de ya yasama organı tarafından doğrudan belirlenir, yada yürütmenin atadığı kişileri yasama organı onaylar. Ayrıca bazı önemli idari makamlar ilgili bakanın, başbakanın ve cumhurbaşkanının imzaladığı ortak kararname ile doldurulur. Halk tarafından seçilen kişilerin idari makamları ataması idareye demokratik meşruiyet kazandırır, çünkü bu kişiler halktan yetki almıştır.

Kural olarak yargı gücünü kullanan kişiler seçimle işbaşına gelmezler. Ancak yargı erkinin en tepesindeki kişilerden en azından bir kısmının seçimle işbaşına gelen yasama organı veya cumhurbaşkanınca belirlenmesi onlara demokratik meşruiyet kazandırır.

Hatırda tutulmalıdır ki, seçim süreçleri doğası gereği politiktir ve yasama organı ile yürütmenin yaptığı atamalara da bu kimi zaman yansiyabilmektedir.

Demokrasinin olmazsa olmaz ilkesi özgür seçimlerdir. Ancak özgür seçimler aracılığıyla halkın iradesi ülke yönetimine yansiyabilmektedir. Seçimler makul aralıklarla tekrarlanmalıdır. Çünkü halk fikrini değiştirdiğinde kendi adına yetki kullanan yeni kişileri işbaşına getirebilirsin.

Seçim sonuçlarına herkesin saygı göstermesi zorunludur. Özellikle iktidara gelememiş olanlar bir dahaki seçimlere daha iyi hazırlanarak halka alternatifler sunmalıdırlar. Seçimler dışında iktidara gelmek bir demokraside kabul edilemez.

İktidar her yönetimde vardır ancak muhalefet sadece demokrasilerde söz konusudur. Seçimler halka alternatif sunmak içindir. Bunun gerçekleşmesi halka öneriler sunan muhalefetin varlığına bağlıdır. Muhalefet ve farklı alternatifler olmadan seçimler anlamsızdır.

Özellikle düşünceyi ifade özgürlüğü ve örgütlenme hakkı başta olmak üzere insan hakları güvence altına alınmalıdır. Böylece örgütlü bir toplumda halka gerçek alternatifler sunulabilecektir.

Bu şekilde hem çoğunluğun yönetme hakkına saygı gösterilmiş hemde halka gerçek alternatifler sunan çoğulcu bir demokrasi söz konusu olabilecektir.

1982 Anayasası Cumhuriyetin nitelikleri arasında demokrasi ve hukuk devletini de saymıştır (madde 2).

8.2 Hukuk Devleti

Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü tabirleri çoğu kez birbirlerinin yerine kullanılır. Hukukun her şeyin üstünde olduğunu ve devletin de hukukla bağlı olduğunu ifade eder. Devlet sadece hukuku yapıp uygulamakla kalmaz aynı zamanda hukuk kurallarına uygun hareket etme yükümlülüğü altındadır. Böylece vatandaşların hakları hukuk tarafından güvence altına alınmıştır. Hukuka uygun hareket etmek zorunda olan devlet vatandaşlara hukuk güvenliği sağlar.

8.3 Hukuk Devletinin Gereklere

Hukuk devletinin gereklere çok uzatmak ve ayrıntılı ele almak mümkündür. Ancak belli başlı gereklere özetle aşağıda verilmiştir:

Kuvvetler Ayrılığı:

Bir devlette yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç temel kuvvet (erk) bulunur. Yasama, ülkede geçerli olacak kanunların yapılmasını ifade eder. Yasama erki demokratik sistemlerde halk tarafından seçilmiş meclislerce (parlamento) kullanılır.

Yürütme organı yasamaya göre daha az kişiden oluşur. Yürütme ya ayrı bir seçimle işbaşına gelir yahut yasama organının içinden çıkar ve onun tarafından denetlenir. Sert kuvvetler ayrılığının hakim olduğu başkanlık sisteminde yürütme kuvveti başkana aittir ve başkan doğrudan halk tarafından seçilir. Parlamenter sistemde kuvvetler ayrılığı daha yumuşaktır. Başbakan ve bakanlardan oluşan yürütme organı yasama organının içinden çıkar, yasama organından güvenoyu alarak göreve başlar ve yasama organı tarafından denetlenir. Hükümet yasama organının güvensizlik oyuyla düşer.

Kuvvetler ayrılığının muhakkak bulunması gereken özelliği, yargı ile yasama ve yürütmenin birbirinden ayrı olmasıdır. Yürütme ve yasamanın yargının alanına müdahale edememesinin yolu kuvvetler ayrılığıdır. Bu da ancak yargı bağımsızlığı ile sağlanabilir.

Yargı Bağımsızlığı:

Hakimler, görevlerini yaparken bağımsız olmalıdır. Aksi takdirde işlerini hakkıyla yerine getiremezler ve gerçek anlamda idareyi denetleyemezler. İdare tam olarak denetlenmeyince de kendisini hukuka uygun hareket etmek zorunda hissetmez.

Hakimlerin ve mahkemelerin bağımsızlığına sağlamak amacıyla Anayasa “hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hakimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz” (madde 138) hükmünü içermektedir. Hakimler, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm vermelidir.

Hakimlik teminatı olarak adlandırılan ilkeye göre de hakimler azlolunamaz ve kendileri istemedikçe erken emekliye ayrılamaz. Ayrıca hakimler aylık ve diğer özlük haklarından mahrum bırakılamaz. Bu hükümler aracılığıyla hakimlerin bağımsız karar vermesi sağlanılmaya çalışılır.

Anayasanın Üstünlüğü:

Anayasa normlar hiyerarşisinde en üstte bulunur. Diğer tüm kurallar anayasa ile uyumlu olmak zorundadır. Bu ilkeye anayasanın üstünlüğü denir.

Burada özellikle kanunların anayasaya uygun yapılması gereği önem arz etmektedir. Bunun için de anayasanın sert bir anayasa olması önem taşımaktadır. Aksi takdirde, anayasanın kanunlar gibi yapılabilmesi ve değiştirebilmesi halinde, yasama organı kolayca anayasayı değiştirilebileceğinden anayasanın üstünlüğü uygulamada bir anlam ifade etmez.

Anayasanın sert bir anayasa olması tek başına yeterli değildir. Kanunların anayasaya uygun olarak yapılıp yapılmadığını denetleyen bağımsız bir makamın bulunması gerekmektedir. Kanunların anayasaya uygunluğunun denetiminin yapılamadığı durumlarda yada bu denetimin kanunları yapan yasama organı yada onun içinden çıkan yürütme organı tarafından yapıldığı durumlarda gerçek anlamıyla kanunların anayasaya uygunluğu denetlenememiş olmaktadır.

Bu nedenle kanunların anayasaya uygunluğu denetimi bağımsız bir yargı mercii olan anayasa mahkemesi tarafından yapılmalıdır. Anayasa mahkemesi üyelerine kanunların anayasal denetimini yaparken çok büyük bir görev düşmektedir. Mahkeme üyeleri de denetim yaparken anayasaya sadık kalmak durumundadırlar. Aksi takdirde onları denetleyebilecek başka bir merci bulunmamaktadır.

Temel Haklar Güvenliği:

Temel hakların güvence altına alınmış olması çok önemlidir. Temel hakların güvence altına alınmadığı durumlarda demokratik devletten ve hukuk devletinden söz edebilmek mümkün değildir. Temel hakların anayasa tarafından güvence altına alınması önemlidir.

Özellikle kişi hakları ve siyasal hakların güvence altına alınması bu bağlamda önem taşımaktadır. Nitekim seçme ve seçilme gibi siyasal haklarını kullanarak vatandaşlar ülke yönetimine katılır ve kişi haklarının korunması onlara güvence sağlar.

Temel hakları güvence altına almak için bunlarla ilgili düzenlemelerin ancak kanunla yapılabilir olması esastır. Fakat yeterli değildir. Bu haklardan en önemlilerinin anayasal güvenceye de kavuşturulması gerekir. Böylelikle yasama organı kanunla temel hakları ortadan kaldırıcı ve anayasada belirtilen ilke ve sınırları aşan düzenlemeler yapamayacaktır.

İdarenin Yargısal Denetimi:

İdari organlar kanunların çizdiği sınırlar içinde hareket etmelidir. İdarenin kuruluş ve görevleri kanunla düzenlenmelidir. İdare anayasaya ve kanunlara uygun olarak faaliyet göstermelidir. Bunu sağlayıcı mekanizma idarenin yargı tarafından denetlenmesidir.

İdarenin hukuka aykırı işlemleri mahkemeler tarafından iptal edilir. Bu, iptal davası açılarak gerçekleştirilir. Aynı zamanda kişiler hukuka aykırı işlemlerden dolayı uğradıkları zararların giderilmesi yönünde karar verilmesini mahkemelerden talep edebilirler. İdarenin hukuka aykırı eylem ve işlemlerinden zarar görenler tam yargı davası denilen dava türü aracılığıyla bu şekilde talepte bulunabilirler.

İdarenin yargısal denetiminde esas olan idarenin tüm eylem ve işlemlerinin yargı denetimine açık olmasıdır. Yargı denetimi dışında kalan idari eylem ve işlemlerin bulunması hukuk devleti ilkesini zedeler.

Uygulamalar

Bulunmamaktadır

Uygulama Soruları

Bulunmamaktadır

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Demokrasi, halkın kendi kendisini yönetmesi demektir. Temsili demokrasilerde halk özgür seçimler aracılığıyla belirli bir süre kendisini yönetecek kişileri seçer. Böylece çoğunluğun yönetme hakkı gerçekleşmiş olur. Ancak aynı zamanda iktidarda olmayanların da örgütlenme ve bir dahaki seçimlere hazırlanarak halkın önüne gerçek alternatifler sunma hakkı bulunmaktadır.

Hukuk devleti, devletin sadece hukuku yapmadığı ama aynı zamanda hukuka uygun davranmakla yükümlü olduğu devlettir. Hukuk devleti ancak demokrasilerde söz konusudur. Hukuk devletinin belli başlı gerekleri olarak kuvvetler ayrılığı, yargı bağımsızlığı, anayasanın üstünlüğü, temel hakların anayasa tarafından güvence altına alınması ve idarenin yargısal denetimi sayılabilir.

Bölüm Soruları

1. Demokrasi ne demektir? Açıklayınız.
2. Hukuk devletini tanımlayınız.
3. Demokrasi ve hukuk devleti ilişkisini açıklayınız.
4. Hukuk devletinin gerekleri nelerdir? Sayınız.
5. Kuvvetler ayrılığı ne demektir? Açıklayınız.
6. Yargı bağımsızlığı nedir? Açıklayınız?.
7. Anayasanın üstünlüğü ne demektir? Nasıl sağlanır?
8. Temel haklar neden anayasal güvenceye alınmalıdır?
9. İdarenin yargısal denetimi ne demektir?

Çoktan Seçmeli Sorular

1. Hangisi doğrudan demokrasi için doğru değildir?
 - a. Halk kendi kendini yönetir.
 - b. Hiçbir aracı söz konusu değildir.
 - c. Referandum bir doğrudan demokrasi uygulamasıdır.
 - d. Seçimlerle temsilciler belirlenir.
 - e. Nüfus çok ve ülkeler büyük olduğu için günümüzde kolay uygulanamamaktadır.
2. Temsili demokrasi için hangisi her zaman doğru değildir?
 - a. Halk seçimlerle temsilcilerini belirler.
 - b. Yasama organı doğrudan seçimle işbaşına gelir.
 - c. Yürütme organı doğrudan halk tarafından seçilir.
 - d. Temsilciler halktan aldığı yetkiyi kullanır.
 - e. Temsilciler belirli bir süre için yetkilendirilir.

3. Parlamenter sistemde yrtme organını (Bakanlar Kurulu) hangisi tarafından denetlenir?

- a. Cumhurbaşkanı
- b. Yasama organı
- c. Yargı
- d. Başbakan
- e. Meclis başkanı

4. Başkanlık sisteminde başkanı kim seçer?

- a. Cumhurbaşkanı
- b. Yasama organı
- c. Yargı
- d. Başbakan
- e. Halk

5. Hukuk devletini ifade etmek için hangi tabir onun yerine kullanılabilir?

- a. Hukukun stnlėđ
- b. Kuvvetler ayrılıėđı
- c. Parlamenter sistem
- d. Yargı baėımsızlıėđı
- e. Anayasanın stnlėđ

6. Hangisi hukuk devletinin gereklerinden deėđildir?

- a. Yargı baėımsızlıėđı

- b. Kuvvetler ayrılığı
- c. Parlamenter sistem
- d. Yargı bağımsızlığı
- e. Anayasanın üstünlüğü

CEVAP ANAHTARI

1. D 2. C 3. B 4. E 5. A 6. C

9. HAK

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

9.1 Kamu Hakları

9.2 Özel Haklar

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1. Bir şeye hakkımız olup olmadığını nasıl biliriz?**

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Hak	Hakkın ne anlama geldiğini ve çeşitlerini öğrenmek	Konuyu çalışarak ve soruları çözerek

Anahtar Kavramlar

Hak, Kamu Hakları, Kişi Hakları, Mülkiyet, Ayni Haklar

Giriş

Arapça kökeni itibarıyla hukuk, hak kelimesinin çoğuludur. Türkçe’de anlam bakımından hukuk terimi “haklar”ı ifade etmese de, hukukta hak teriminin ne kadar önem taşıdığını belirtmek için bu kullanım çok önemlidir. Başka bazı dillerde hak ve hukuk için aynı sözcük kullanılır. Mülkiyet hakkı, telif hakkı, oy hakkı, dilekçe hakkı gibi pek çok hak günlük hayatta karşımıza çıkar.

Hukuk düzeni hakları korur. Hakkın sahibi kişi olarak adlandırılır. Hak kişinin hukuk düzeni tarafından korunan çıkarını ifade eder. Hukuk düzeni hak sahibi olan kişiye yetki verir. Buna istinaden hak sahibi yetkisini kullanır.

Hak sahibi dışındaki kişiler, kişinin hakkına saygı gösterme yükümlülüğü altındadırlar. Bu yükümlülüklerini ihlal etmeleri hukuku ihlal etmeleri anlamına gelir.

Haklar yer aldıkları hukuk dalı itibarıyla sınıflandırılır. Bu bağlamda haklar, kamu hakları ve özel haklar olmak üzere ikiye ayrılır.

9.1 Kamu Hakları

Kamu hakları, kamu hukukundan doğar ve kamu hukuku tarafından düzenlenir. Kamu hukukundan kaynaklanan hakların bir kısmı özel niteliklidir. Bunlar belli kişilerin devletle olan ilişkileri sonucu ortaya çıkar. Örneğin sınavlarını geçen ve gerekli krediyi dolduran bir öğrencinin diploma alması bir haktır. Belirli bir süre çalışmış kamu görevlisinin yıllık izin hakkı vardır.

Kamu hakları denildiğinde daha çok genel nitelikli kamu hakları akla gelmektedir. Bu haklara, esasen tüm vatandaşlar sahiptir. Hatta bunlardan bir kısmı, vatandaş olmayan kişilere (yabancılara) de sağlanır. Bunlara sahip olabilmek için devletle özel bir ilişki içinde olmaya ihtiyaç yoktur. Bu haklar “temel haklar” olarak da adlandırılmaktadır. Anayasa'nın benimsediği sisteme göre temel haklar üç gruba ayrılmaktadır:

Kişi Hakları:

Bu haklar kişiyi korumaktadır. Bu nedenle **koruyucu haklar** olarak da adlandırılmaktadır. Kişi hakları alanına müdahale yapılamaz. Bu haklardan bazıları ancak ve ancak kanunla sınırlandırılabilir. Sınırlandırma yapılırken bunun ayrıntılı bir biçimde kanunla düzenlenmiş olması gerekmektedir. Özellikle devletin bu haklara dokunmaması gerekir. Bu haklara karşı yapılan başka saldırıları da devletin önleme yükümlülüğü vardır.

Anayasaya göre kişi dokunulmazlığı ve güvenliği, özel hayatın gizliliği, ve mülkiyet hakkı ile haberleşme, din ve vicdan, düşüncüyü açıklama, dernek kurma hürriyetleri bu grup haklar arasındadır.

Sosyal ve Ekonomik Haklar:

Sosyal ve ekonomik haklar kişinin sosyal ve ekonomik hayatta yer alması sonucu devletten bazı şeyleri yapmasını isteme hakkı verir. Bu yüzden bu haklar **isteme hakları** olarak da adlandırılır. Devletin kişinin bu haklarını gerçekleştirebilmesi için imkanları ölçüsünde bir şeyler yapması ve önlemler alması gerekir. Bununla birlikte imkanların yetersizliği bir bahane olarak ileri sürülmemelidir.

Eğitim hakkı, çalışma ve sözleşme hürriyeti, sendika hakkı, konut hakkı, sosyal güvenlik hakkı anayasaya göre sosyal ve ekonomik haklardandır.

Siyasi Haklar:

Siyasal haklar demokratik bir toplumda vazgeçilmez haklardır. Bunlar kişinin devlet yönetimine katılmasını sağlar. Bu nedende **katılma hakları** olarak da adlandırılır.

Seçme ve seçilme hakkı, siyasi faaliyette bulunma hakkı bu gruptandır. Anayasada kamu hizmetine girme hakkı, vatan hizmeti, vergi ödevi, dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı siyasi haklar ve ödevler başlığı altında düzenlenmiştir.

9.2 Özel Haklar

Özel hukuktan doğan haklar bu gruptadır. Bu haklar özel hukuk hükümlerince düzenlenir. Sahiplerine verdikleri yetkinin niteliği bakımından özel hakları nisbi haklar ve mutlak haklar olarak ikiye ayırmak mümkündür.

Nisbi haklar sadece belli kişilere karşı ileri sürülebilir. Başka kişilere karşı ileri sürülemez. Bu nedenle nisbi olarak adlandırılır. Hak sahibi ile kendisine karşı hakkın ileri sürüldüğü kişi arasında hukuksal bir ilişkinin olması gerekir. Diğer bir deyişle hak sahibine karşı hukuksal ilişki aracılığıyla belli bir kişinin yükümlü olması gerekir.

Örneğin borç ilişkisinden dolayı hak sahibi olan alacaklı kişiye karşı sadece borçlu kişi yükümlülük altındadır. Alacak hakkı sadece borçlu kişiye karşı ileri sürülebilir. Başka kişilere karşı ileri sürülemez.

Mutlak haklar **herkese karşı** ileri sürülebilen haklardır. Bu yüzden salt haklar olarak da adlandırılır. Mutlak haklar hak sahibine en geniş yetkileri verir. Bu haklar esasen kanunla belirlenmiştir. Bu yüzden herkes bunlara saygı gösterme yükümlülüğü altındadır. Hak sahibi ile diğer kişiler arasında özel bir hukuksal ilişki içinde olmaya ihtiyaç yoktur. Böyle bir ilişki olmadan da bu haklar herkese karşı ileri sürülebilir.

Mutlak haklar kendi aralarında şu şekilde bir ayrıma tabi tutulabilir:

Mallar Üzerindeki Mutlak Haklar:

Değeri para ile ölçülebilen ve başkalarına devredilebilen şeyler hukukta “mal” olarak adlandırılır. Mallardan fiziki bir varlığı olan ve elle tutulup gözle görülebilenlere maddi mal denir. Fiziki bir varlığı olan ve elle tutulup gözle görülebilen malları ifade etmek için “eşya” tabiri de kullanılır. Elle tutulup, gözle görülemeyen ancak varlığı hissedilebilen mal ise maddi olmayan maldır.

Maddi mallar üzerindeki haklara “ayni” haklar denir. Eşyalar üzerindeki en önemli ayni hak mülkiyet hakkıdır. Bu hak sahibine en geniş yetkileri verir. Mülkiyet hakkına sahip olan kişi eşyayı dilediği gibi kullanabilir, eşyanın ürünlerinden yararlanabilir ve onun üzerinde dilediği tasarrufta bulunabilir. Dilerse eşyayı satar veya tüketir.

Mülkiyet hakkı dışında başka ayni haklar da mevcuttur. Bu ayni hakların hak sahibine verdiği yetki mülkiyet hakkı kadar geniş değildir, daha sınırlıdır. Bu yüzden bunlar sınırlı ayni hak olarak adlandırılır. Bununla birlikte yine sadece belli kişilere karşı değil herkese karşı ileri sürülebildikleri için mutlak haklar kategorisinde yer alırlar.

Sınırlı aynı haklar hak sahibine eşyayı ya kullanma, ya yararlanma ya onun üzerinde tasarrufla bulunma hakkı yada bunlardan bazılarını verir. Ancak mülkiyet hakkından farklı olarak tümünü vermez. Örneğin irtifak hakkı sahibi sadece eşyayı kullanabilir, ondan yararlanabilir ama eşyayı satamaz.

Maddi olmayan mallar elle tutulup gözle görülmeyen ancak parasal bir değer ifade eden ve başkasına devredilebilen mallardır. Sanat ve fikir insanların eserleri, biliminsanlarının buluş ve eserleri bunlardandır.

Maddi olmayan mallar üzerindeki haklara fikri haklar denir. Yazarın ürettiği bir bilimsel veya sanatsal eser üzerinde hakkı vardır. Bunun basımı ve pazarlanması için bir yayınevine yetki verebilir. Bu yetki dışında eserin üretilmesi, kopyalanması ve çoğaltılması bu hakkın ihlalini oluşturur ve hukuka aykırıdır. Para ve hapis cezası ile cezalandırılabilir.

Kişiler Üzerindeki Mutlak Haklar:

Bireyin sadece mallar üzerinde hakları bulunmaz, aynı zamanda kişiler üzerinde de hakları söz konusudur. Kişiler üzerindeki haklardan bir kısmı “kişilik” hakları olarak adlandırılır ve bireyin kendisi üzerindeki haklarını ifade eder. Buna göre kişinin kendi vücudu üzerindeki hakları, şeref ve haysiyeti kişilik haklarındandır.

Bireyin başka kişiler üzerinde de hakları söz konusu olabilir. Başka kişiler üzerindeki haklar son derece kısıtlıdır. Bunlar velayet ve vesayet haklarıdır ve kişilerin korunması amacıyla tesis edilmiştir. Velayet hakkı ana-babaya tanınmıştır ve çocuğu eğitime, mallarını yönetme gibi yetkiler verir. Vesayet hakkı ise kendi kendilerini yönetemeyen kişiler üzerinde bu hakka sahip olan kişiye velayet hakkı benzeri yetkiler tanır.

Uygulamalar

Bulunmamaktadır

Uygulama Soruları

Bulunmamaktadır

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Hak, kişinin hukuk düzeni tarafından korunan çıkarını ifade eder ve hukuk kişiye yetki verir. Kamu hakları, kamu hukukundan doğar. Anayasanın sınıflandırmasına göre kamu hakları, kişi hakları, sosyal ve ekonomik haklar ve siyasi haklar olmak üzere üçe ayrılır.

Özel hukuktan doğan haklara özel haklar denir. Özel haklardan nisbi olanlar sadece belirli kişilere karşı öne sürülebilir. Mutlak haklar herkese karşı ileri sürülebilir. Maddi mallar üzerindeki haklar aynı haklar olarak adlandırılır ve mülkiyet hakkı sahibine en geniş yetkileri verir.

Bölüm Soruları

1. Hak nedir? Açıklayınız.
2. Kamu hakları nelerdir? Açıklayınız.
3. Kamu hakları çeşitleri nelerdir? Açıklayınız.
4. Özel haklar nelerdir? Açıklayınız.
5. Aynı hak ne demektir? Açıklayınız.
6. Mülkiyet hakkı ve sınırlı aynı haklar arasındaki farklar nelerdir?
7. Fikri hak ne anlama gelmektedir? Açıklayınız.

Çoktan Seçmeli Sorular

1. Aşağıdakilerden hangisi temel haklar sınıflandırılması içinde yer almaz?
 - a. Kişi hakları
 - b. Sosyal haklar
 - c. Ekonomik haklar
 - d. Siyasi haklar
 - e. Özel haklar
2. Aşağıdakilerden hangisi yerine “katılma hakları” terimi de kullanılabilir?
 - a. Kişi hakları
 - b. Sosyal haklar
 - c. Ekonomik haklar
 - d. Siyasi haklar
 - e. Özel haklar

3. Aşağıdakilerden hangisi özel haklar için doğru değildir?

- a. Özel hukuk hükümleri tarafından düzenlenir.
- b. Göreli haklar özel haktır
- c. Mutlak haklar özel haktır
- d. Aynı haklar özel haktır
- e. Kamu hukukundan doğar

4. Aşağıdakilerden hangisi mutlak haklar için geçerli değildir?

- a. Herkese karşı ileri sürülebilir
- b. Hak sahibine en geniş yetkileri verir
- c. Hak sahibi ile kendisine karşı hakkın ileri sürüldüğü kişi arasında hukuksal bir ilişkinin olması gerekir
- d. Mülkiyet hakkı mutlak haktır
- e. Kişiler üzerinde de mutlak hak söz konusudur

5. Aşağıdakilerden hangisi kişinin başka kişiler üzerindeki mutlak haklarından?

- a. Velayet hakkı
- b. Kişilik hakkı
- c. Mülkiyet hakkı
- d. Fikri hak
- e. İrtifak hakkı

6. Aşağıdakilerden hangisi mülkiyet hakkı için doğru değildir?

- a. Herkese karşı ileri sürülebilir

- b. Aynı haktır
- c. Sınırlı aynı haktır
- d. Eşyalar üzerinde kurulur
- e. Mutlak haktır

CEVAP ANAHTARI

1. E 2. D 3. E 4. C 5. A 6. C

10. HAKKIN KULLANILMASI VE KORUNMASI

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 10.1 Hakkın Kazanılması
- 10.2 Hakkın Kullanılması
- 10.3 Hakkın Kaybedilmesi
- 10.4 Hakkın Korunması

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1. Yeni bir şeye nasıl hak sahibi olunur?**
- 2. Hak nasıl kaybedilir?**
- 3. Hakka saldırı durumunda neler yapılabilir?**

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Hakkın kazanılması ve kaybedilmesi	Hakların nasıl elde edileceği hakkında bilgi sahibi olmak	Konuyu çalışarak ve soruları çözerek
Hakkın kullanılması	Hakların sahiplerine ne tür yetkiler verdiklerini kavramak	Konuyu çalışarak ve soruları çözerek

Anahtar Kavramlar

Dürüstlük, kötüye kullanmama, meşru müdafaa, zorunluluk hali, aslen kazanma, devren kazanma

Giriş

Hakların kullanılabilmesi ve korunması için ilk önce hakların kazanılmasına ihtiyaç vardır. Aynı zamanda haklar kaybedilmemiş olmalıdır. Bu nedenle hakların kazanılması ve kaybedilmesi konularına da bu bölümde değinilecektir.

10.1 Hakkın Kazanılması

Haklar kendiliğinden kazanılmaz. Bir hakkın kazanılabilmesi için bazı şeylerin olmasına ihtiyaç vardır.

Seçme hakkı, kişinin onsekiz yaşını doldurmasıyla kazanılır. Ana-babanın velayet hakkını kazanabilmesi için çocuğun doğmuş olması gerekir. Kişilerin evlenmesi ile eşler arasında bir takım haklar doğar. Bu şekilde başkasına ait olmayan bir hakkın ilk defa ortaya çıkmasına ve doğrudan doğruya kazanılmasına asli yoldan kazanma denir.

Bazen de daha önce bir başkasına sahip olan hakkı yeni bir kişi kazanır, hakkın yeni bir sahibi olur. Bir kişiye ait otomobili satın alan kişi o araç üzerinde mülkiyet hakkına sahip olur. Ölüm halinde ölen kişinin malvarlığı mirasçılara geçer. Böylece hakların yeni sahipleri ortaya çıkar ve bu kişiler daha önce başkalarının sahip oldukları hakları kullanırlar. Bu şekilde hak kazanılmasına devir yoluyla hak kazanma denir. Haklar yeni sahiplerine devrolunur.

10.2 Hakkın Kullanılması

Haklar kişiye yetki verir ancak bu yetki sınırsız değildir. Mallar üzerinde en geniş yetki veren mülkiyet hakkı bile kamu yararı amacıyla sınırlandırılabilir. Türk Medeni Kanunu herkes, haklarını kullanırken dürüstlük kurallarına uymak zorundadır demektedir. Bir hakkın açıkça kötüye kullanılmasını hukuk düzeni korumaz (md. 2). Şu halde hakların kullanılmasına ilgili iki genel ilkeden bahsetmek mümkündür:

i. Dürüstlük İlkesi

ii. Kötüye Kullanmama İlkesi

Dürüstlük İlkesi

Dürüstlük ilkesi objektif iyi niyet olarak da adlandırılır. Buna göre hakkı kullanan kişinin olağan ve makul bir davranış içinde olması beklenir. Her olayda normal ve makul davranış, olayın oluş biçimine ve diğer şartlara göre saptanır. Örneğin ayın onbeşinde ödenmesi gereken bir borç ilişkisinde alacaklının borcunu ayın ondördünü onbeşine bağlayan gece yarısı talep etmesi bu ilkeyle uyusur gözükmemektedir. En azından ayın onbeşinde sabah vaktini beklemesi normal ve makul bir davranış olur.

Kötüye Kullanmama İlkesi

Hakları amacı dışında kullanma kötüye kullanma olarak adlandırılabilir. Kötüye kullanma da esasen dürüstlük ilkesine aykırıdır. Örneğin sırf komşuya zarar vermek amacıyla veya onun kullanımını engellemek için mülkiyet hakkına dayanarak taşınmazın kullanılması kötüye kullanma olarak adlandırılabilir. Bir kişinin sebze ektiği bahçeyi komşu arsada

bulunan evde oturanları rahatsız etmek amacıyla gerek olmaksızın hergün kötü kokular çıkaracak şekilde gübrelemesi buna bir örnek olarak verilebilir.

10.3 Hakkın Kaybedilmesi

Hak ile kişi arasında bir bağ (ilişki) vardır. Bu ilişkinin ortadan kalması hakkın kaybına neden olur. Kişi artık o hakkı kullanamaz.

Örneğin kişi ölürse aradaki ilişki sona ermiş demektir. Hak bir eşya üzerindeyse ve eşya ortadan kalkmışsa yine hak kaybolur. Kişinin sahip olduğu taşıtın yanması, sahibinin mülkiyet hakkını ortadan kaldırır. Bir öğrencinin mezun olmasıyla öğrencilik hakkı sona erer.

Bazen de kişiler sahip oldukları hakları başkalarına devredebilirler. Hakkı devralan kişi için hakkın kazanılması söz konusu iken hakkın önceki sahibi için hakkın kaybedilmesi söz konudur. Kişi sahip olduğu taşınmazı sattığında artık mülkiyet hakkı ile ilişkisi sona ermiştir ve bu hakkı kaybeder.

10.4 Hakkın Korunması

Hak, hak sahibine yetki verir. Hakka bir saldırı söz konusu ise hak sahibi hakkının korunmasını devletten talep etme hakkına sahiptir. İstisnai olarak da bizzat hak sahibi hakkını koruyabilir.

Şu halde iki biçimde hakkın korunması söz konusu olabilmektedir:

Kişinin Kendi Gücüyle Koruma:

Hakka yönelik bir saldırı durumu söz konusu ise belirli şartlarda kişinin kendisi hakkını koruyabilir. Kişinin **meşru müdafaa** (savunma) ile kendisini koruması buna örnektir. Türk Ceza Kanunu “Gerek kendisine ve gerek başkasına ait bir hakka yönelmiş, gerçekleşen, gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak olan haksız bir saldırıyı o anda hâl ve koşullara göre saldırı ile orantılı biçimde defetmek zorunluluğu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez.” (madde 25/1) demek suretiyle bunu tanımıştır. Meşru savunmanın söz konusu olabilmesi için savunma amacıyla yapılan davranışın saldırıyla orantılı olması gerekmektedir. Aksi takdirde meşru savunma aşılmış olacaktır ve ceza söz konusu olabilir.

Meşru savunmadan başka Türk Ceza Kanunu zorunluluk (zaruret) halini de kabul etmiştir. Buna göre “Gerek kendisine gerek başkasına ait bir hakka yönelik olup, bilerek neden olmadığı ve başka suretle korunmak olanağı bulunmayan ağır ve muhakkak bir tehlikeden kurtulmak veya başkasını kurtarmak zorunluluğu ile ve tehlikenin ağırlığı ile konu ve kullanılan vasıta arasında orantı bulunmak koşulu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez.” (madde 25/2). Meşru savunmadan farklı olarak, zorunluluk hâlinde bir saldırı değil tehlike söz konusudur. **Zorunluluk hâlinin** kabulü için, kişinin tehlikeye bilerek neden olmaması, tehlikeden suç olan bir harekete başvurmadan kurtulmanın olanaklı bulunmaması ve tehlikenin ağır ve muhakkak olması da araştırılacaktır. Ayrıca, tehlikenin ağırlığı ile konu ve kullanılan araç arasında “orantılılık ilkesi” kabul edilmiştir. Ormanda kaybolan ve aklıktan

ölmek üzere olan birinin yakınındaki bir kulübenin kapısını kırarak içerideki yiyecekleri yemesi buna örnek olarak gösterilir ve bu fiilden dolayı ceza almaz. Ancak kulübede bulunan değerli eşyaları alırsa bundan dolayı sorumludur.

Zor kullanarak da kişi istisnai olarak hakkını kendisi koruyabilir. Bunun olabilmesi için kanunun buna imkan vermesi gerekir. Borçlar Kanununa göre “İşletenler, kendilerine bırakılan veya konaklama yerlerine, garaj, otopark ve benzeri yerlere konulan eşya veya hayvanlar üzerinde, ücretlerini veya saklama giderlerinden doğan alacaklarını güvenceye almak için hapis hakkına sahiptirler” (madde 580). Bu maddeye göre bir otel sahibi ücretini ödemediği müşterinin mallarını hapsedebilir.

Devlet Gücüyle Koruma

Hak sahibi devletten hakkının korunmasını veya yerine getirilmesini isteyebilir. Örneğin kirasını ödemeyen bir kiracıya karşı ev sahibi alacağını almak ve evi tahliye etmek için dava açabilir.

Dava açmadan önce çoğu kez hak sahibinin karşı taraftan hakkı yerine getirmesi için bir talepte bulunmasına ihtiyaç vardır.

İstisnai olarak da uluslararası alanda hakların korunması söz konusu olabilmektedir. Bu konu daha çok insan haklarının ihlal edildiği durumlarda söz konusudur. Örneğin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve ek protokollerde yer alan haklar ihlal edildiğinde kişiler sözleşmeye taraf olan devlet aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nde dava açabilirler.

Uygulamalar

Bulunmamaktadır

Uygulama Soruları

Bulunmamaktadır

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Haklar aslen ve devir yoluyla olmak üzere iki şekilde kazanılabilir. Hakların kullanılması sınırsız değildir. Haklar genel olarak dürüstlük ilkesine ve kötüye kullanmama ilkesine uygun olarak kullanılmalıdır.

Kişi ile hak arasındaki ilişki sona ererse hak kaybolur. Kişinin ölümü ve malın yok olması hakkın kaybına neden olur. Ayrıca hakkın bir başka kişiye devredilmesi de önceki hak sahibi bakımından bir hak kaybıdır.

Haklar esasen kamu gücü aracılığıyla korunur. Hak sahibi devlete başvurarak dava açabilir. İstisnai olarak hak sahibi bizzat saldırılara karşı hakkını da koruyabilir.

Bölüm Soruları

1. Haklar nasıl kazanılır? Açıklayınız.
2. Dürüstlük ilkesi nedir?
3. Kötüye kullanmama ilkesi nedir?
4. Haklar nasıl kaybedilir? Açıklayınız.
5. Meşru savunma ve zorunluluk hali ne demektir?

Çoktan Seçmeli Sorular

1. Aşağıdakilerden hangisi asli yoldan hak kazanılmasına örnek gösterilemez?
 - a. Kişinin seçme ve seçilme hakkını kazanması
 - b. Ana-babanın velayet hakkını kazanması
 - c. Eşler arasında evlilikten doğan hakların kazanılması
 - d. Öğrencinin eğitim hakkını kazanması
 - e. Bisikleti satın alanın mülkiyet hakkını kazanması
2. Aşağıdakilerden hangisi devir yoluyla hak kazanılmasına örnektir?
 - a. Kişinin seçme ve seçilme hakkını kazanması
 - b. Ana-babanın velayet hakkını kazanması
 - c. Eşler arasında evlilikten doğan hakların kazanılması
 - d. Öğrencinin eğitim hakkını kazanması
 - e. Bisikleti satın alanın mülkiyet hakkını kazanması
3. Aşağıdakilerin hangisinde hakkın önceki sahibi açısından mülkiyet hakkı kaybedilmiş olmaz?
 - a. Kişinin ölümü halinde

- b. Hakka konu olan eşyanın ortadan kalkması halinde
- c. Hakka konu olan eşyanın ödünç verilmesi halinde
- d. Hakka konu olan eşyanın başkasına satılması halinde
- e. Hakkın devredilmesi halinde

4. Aşağıdakilerden hangisi kişinin kendi gücüyle hakkını koruması yolu değildir?

- a. Meşru savunma halinde kişinin canını koruması
- b. Zorunluluk halinde başkasının malına zarar vererek kişinin yaşamını koruması
- c. Otel sahibinin ücreti ödemeyen müşterinin malını hapsedmesi
- d. Kira ödemeyen kiracının evine girerek eşyaların dışarıya atılması
- e. Tehlike halinde başkasının malına zarar vererek kişinin yaşamını koruması

CEVAP ANAHTARI

1. E 2. E 3. C 4. D

11. KİŞİ: GERÇEK KİŞİLER

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

11.1 Gerçek Kişi

11.2 Gerçek Kişinin Ehliyetleri

11.3 Hısımlık

11.4 Yerleşim Yeri

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1. Hakları kimler kullanabilir?**
- 2. Hakları kullanmada herkes eşit midir?**
- 3. Kişiler arasındaki hısımlık ilişkisinin hukukta önemi var mıdır?**
- 4. Yerleşim yeri niçin önemlidir?**

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Kişi	Kişinin ne anlam ifade ettiğini, gerçek kişilerin fiil ehliyetlerini öğrenmek	Konuyu çalışarak ve soruları çözerek
Hısımlık	Gerçek kişiler arasındaki hısımlık ilişkisini kavrayabilmek	Konuyu çalışarak ve soruları çözerek
Yerleşim yeri	Yerleşim yerinin (ikametgahın) hukukta anlamını ve önemini bilmek	Konuyu çalışarak ve soruları çözerek

Anahtar Kavramlar

Kişi, gerçek kişi, ehliyet, hısımlık, yerleşim yeri

Giriş

Hak sahibi olabilen varlıklar kişi olarak adlandırılır. Kişiler borç yükümlülüğü altına da girebilir. Hukuk kişilerin kimler olabileceğini belirtmiştir. Buna göre kişiler, gerçek kişiler ve tüzel kişiler olarak ikiye ayrılır. Gerçek kişiler insanlardır. Tüzel kişiler ise fiziksel bir varlığı olmayan ancak insanların veya malların bir araya gelmesiyle oluşan ve hak sahibi olarak kabul edilen varlıklardır.

11.1 Gerçek Kişi

İnsanlar hukuk düzeni tarafından gerçek kişi olarak tanınır. İnsanlar doğal kişilerdir. İnsanlardan başka canlıların veya eşyaların kişi olarak kabul edilmesi mümkün değildir.

Gerçek kişilik doğumla başlar. Kişi olarak kabul edilmek için sağ doğmak şarttır. Yeni doğan bebeğin nefes alıp vermesinden sağ doğduğu anlaşılır. Henüz doğmamış olsa bile ana rahmindeki bebeğin hakları söz konusudur. Medeni Kanun'a göre "Çocuk hak ehliyetini, sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder" (madde 28). Örneğin ana rahmindeki bebeğin (cenin) babası ölmüşse, mirasçılarının saptanması için çocuğun doğumu beklenir. Sağ doğarsa mirasçı olur.

Kişilik ölümle sona erer. Bir kimse, ölümüne kesin gözle bakılmayı gerektiren durumlar içinde kaybolursa, cesedi bulunamamış olsa bile gerçekten ölmüş sayılır. Bu ölüm karinesi olarak adlandırılır (madde 31). Düşen uçağın yolcuları arasında olduğu kesin olarak bilinen ancak cesedi bulunamayan veya teşhis edilemeyen kişinin durumu buna örnektir.

Ölüm dışında gaiplik kararıyla da kişilik sona erer. Ölüm tehlikesi içinde kaybolan veya kendisinden uzun zamandan beri haber alınamayan bir kimsenin ölümü hakkında kuvvetli olasılık varsa, hakları bu ölüme bağlı olanların başvurusu üzerine mahkeme bu kişinin gaipliğine karar verebilir (madde 32). Ölüm tehlikesi içinde kaybolan kişi hakkında gaiplik kararı istenebilmesi için aradan bir yıl geçmesi şarttır. Kendisinden uzun süre haber alınamayan kişi hakkında gaiplik kararı ancak son haber tarihinden itibaren en az beş yıl geçmesi üzerine istenebilir (madde 33).

İnsanlar yaşadıkları müddetçe kişidir. Öldükten sonra kişiliği devam ettirmek söz konusu değildir. Ölmeden önce de kişilik sona ermez.

11.2 Gerçek Kişinin Ehliyetleri

Hak ehliyeti kişinin haklara ve borçlara sahip olabilmesidir. Medeni Kanun'a göre her insanın hak ehliyeti vardır. Buna göre bütün insanlar, hukuk düzeninin sınırları içinde, haklara ve borçlara sahip olmada eşittir (madde 8). Hak ehliyeti için insan olmak yeterlidir. Bunun dışında başka bir niteliğe ihtiyaç yoktur. Hak ehliyetine sahip olmak için kişinin herhangi bir şey yapmasına ihtiyaç yoktur. Bir bebek bile babasının mirasına sahip olabilir.

Fiil ehliyeti sahip olunan haklarının kullanılmasına ilişkindir. Fiil ehliyetine sahip olan kimse, kendi fiilleriyle hak edinebilir ve borç altına girebilir (madde 9). Fiil ehliyeti hakları kullanma ehliyeti olarak da adlandırılır. Fiil ehliyetine tüm kişiler aynı oranda sahip değildir. Fiil ehliyetine sahip olabilmek için ergin ve ayırt etme gücüne sahip olmak gerekir. Kişinin aynı zamanda kısıtlı olmaması da gerekir.

Hak ehliyeti ile fiil ehliyetinin farkını göstermek için şu örnek verilebilir. Küçük bir bebek insan olması hasebiyle kişi olduğundan dolayı babasından kalan mirasa sahip olabilir.

Diğer bir deyişle bebeğin mülkiyet hakkı söz konusudur. Ancak mülkiyet hakkına sahip bir yetişkin, ayırt etme gücüne de sahipse ve kısıtlı değilse, mülkiyet hakkının konusu olan eşyasını satabilir ancak babasından miras kalan malı bebeğin satabilmesi mümkün değildir. Diğer bir deyişle bebeğin hak sahibi olabilmesi mümkün iken hakkını tam ve sınırsız olarak kullanabilmesi mümkün değildir. Çünkü bebek fiil ehliyetine sahip değildir ve satışa ilişkin hukuki işlem yapamaz.

Fiil ehliyeti ile ilgili olan erginlik, ayırt etme gücü ve kısıtlılık kavramlarının daha ayrıntılı açıklanması gerekmektedir.

Erginlik:

Erginlik onsekiz yaşın doldurulmasıyla başlar. Onsekiz yaşını doldurmayanlar küçük olarak adlandırılır. Ayrıca onbeş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir. İlaveten onsekiz yaşını doldurmamış kişi evlenerek de erginlik kazanabilir. Medeni Kanun'a göre evlenmede alt yaş sınırı hem erkek hem de kadın için onyedidir. Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple onaltı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir (madde 124).

Ayırt Etme Gücü:

Ayırt etme gücü akla uygun (mantıki) davranma yeteneğidir. Medeni Kanun'a göre yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes ayırt etme gücüne sahiptir (madde 13).

Buna göre yaşı çok küçük olanlar ve akıl hastaları ayırt etme gücüne sahip kabul edilmez. Ergin olup akıl hastası olmayanların durumu her somut olayda saptanmalıdır. Kişi alkol veya uyuşturucu maddelerin etkisiyle somut olayda ayırt etme gücünü kaybetmiş olabilir.

Kısıtlılık:

Medeni Kanun'a göre "akıl hastalığı veya akıl zayıflığı" (madde 405), "savurganlık, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı, kötü yönetim" (madde 406), "Bir yıl veya daha uzun süreli özgürlüğü bağlayıcı bir cezaya mahkûm olan" (madde 407) her ergin kısıtlanır. Ayrıca yaşlılığı, engelliliği, deneyimsizliği veya ağır hastalığı sebebiyle işlerini gerektiği gibi yönetemediğini ispat eden ergin kişi kendisinin kısıtlanmasını isteyebilir (madde 408). Kısıtlı kişilere vasi atanır.

Fiil ehliyeti bakımından kişiler dört gruba ayrılır:

Tam Ehliyetliler:

Bu kişiler ergin olan, ayırt etme gücü bulunan ve kısıtlı olmayan kişilerdir. Her türlü hukuksal işlemi yapabilirler.

Sınırlı Ehliyetliler:

Bunlar esasen tam ehliyetlidir. Ancak sadece belirli işlemleri kendileri yapamazlar. Medeni Kanun'a göre kısıtlanması için yeterli sebep bulunmamasıyla beraber korunması bakımından fiil ehliyetinin sınırlandırılması gerekli görülen ergin bir kişiye bazı işlerde görüşü alınmak üzere bir yasal danışman atanır. Bu işler arasında dava açma, taşınmaz alım-satımı, bağışlama, ödünç alma-verme ve kefil olma da bulunmaktadır. Bu kişilere malvarlığını yönetmek için de yasal danışman atanabilir (madde 429).

Tam Ehliyetsizler:

Ayırt etme gücüne sahip olmayan kişiler tam ehliyetsizdir. Bunların akla uygun davranmadıkları kabul edilir. Hukuksal işlem yapamazlar.

Sınırlı Ehliyetsizler:

Ayırt etme gücüne sahip küçükler ve kısıtlılar sınırlı ehliyetsizdir. Medeni Kanun'a göre ayırt etme gücüne sahip küçükler ve kısıtlılar, yasal temsilcilerinin rızası olmadıkça, kendi işlemleriyle borç altına giremezler. Karşılıksız kazanmada ve kişiye sıkı sıkıya bağlı hakları kullanmada bu rıza gerekli değildir (madde 16). Bu kişiler kendi işlemleriyle borç altına giremezler ancak bunlar için borç altına girmeden yasal temsilcinin rızası aranmaksızın karşılıksız kazanma söz konusu olabilir.

Örnek vermek gerekirse alım-satım işleminde yasal temsilcinin rızası gerekir. Ancak bu kişiler, kendilerine yapılacak bağışı yasal temsilcinin rızası aranmaksızın kabul edebilirler.

11.4 Hısımlık

Medeni Kanun hısımlık konusunu da düzenlemiştir. Hısımlık sadece gerçek kişiler için söz konusudur.

İki tür hısımlık bulunmaktadır:

Kan Hısımlığı:

Kan hısımlığının derecesi, hısımları birbirine bağlayan doğum sayısı ile belli olur. Biri diğerinden gelen kişiler arasında üstsoy-altsoy hısımlığı; biri diğerinden gelmeyip de, ortak bir kökten gelen kişiler arasında yansoy hısımlığı vardır (madde 17).

Buna göre bir kişi ile dedesi ve babası arasındaki hısımlık üstsoy, çocuğu ve torunu arasındaki hısımlık altsoy hısımlığı iken kardeşi, amcası, teyzesi ve halası arasındaki hısımlık yansoy hısımlığıdır. Kişinin babası, anası ve çocuğu birinci dereceden; dedesi, ninesi, kardeşi, torunu ikinci dereceden; amcası, dayısı, teyzesi, halası ve yeğeni (kardeşinin çocukları) üçüncü dereceden hısımdır.

Kayın Hısımlığı:

Eşlerden biri ile diğer eşin kan hısımları, aynı tür ve dereceden kayın hısımları olur. Kayın hısımlığı, kendisini meydana getiren evliliğin sona ermesiyle ortadan kalkmaz (madde 18).

Eşler arasında **hısımlık yoktur**. Aradaki bağ evlilik bağıdır. Eşlerden birinin kan hısımları ile diğerinin kan hısımları arasında da kayın hısımlığı bulunmamaktadır.

11.4 Yerleşim Yeri

Medeni Kanun hem gerçek hem de tüzel kişiler için yerleşim yerinin olmasını öngörmüştür. Yerleşim yeri bir kimsenin sürekli kalma niyetiyle oturduğu yer olarak tanımlanmıştır. Bir kimsenin aynı zamanda birden çok yerleşim yeri olamaz. Bu kural ticarî ve sınaî kuruluşlar hakkında uygulanmaz (madde 19).

Bir yerleşim yerinin değiştirilmesi yenisinin edinilmesine bağlıdır. Önceki yerleşim yeri belli olmayan veya yabancı ülkedeki yerleşim yerini bıraktığı hâlde Türkiye'de henüz bir yerleşim yeri edinmemiş olan kimsenin hâlen oturduğu yer, yerleşim yeri sayılır (madde 20).

Bazı kişilerin kendilerine özgü yerleşim yerleri yoktur. Velâyet altında bulunan çocuğun yerleşim yeri, ana ve babasının; ana ve babanın ortak yerleşim yeri yoksa, çocuğun kendisine bırakıldığı ana veya babanın yerleşim yeridir. Diğer hâllerde çocuğun oturma yeri, onun yerleşim yeri sayılır.

Benzer şekilde vesayet altındaki kişilerin yerleşim yeri, bağlı oldukları vesayet makamının bulunduğu yerdir (madde 21).

Bir öğretim kurumuna devam etmek için bir yerde bulunma ya da eğitim, sağlık, bakım veya ceza kurumuna konulma, yeni yerleşim yeri edinme sonucunu doğurmaz (madde 22).

Anayasaya göre herkes yerleşme ve seyahat hakkına sahiptir (madde 23). Yerleşim yeri bazı hakların kullanılması açısından önem taşımaktadır. Esasen davacı, davalının yerleşim yerinin bulunduğu yerdeki mahkemede açar.

Uygulamalar

Bulunmamaktadır

Uygulama Soruları

Bulunmamaktadır

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Hak ve borç sahibi olabilen varlıklara kişi denir. Kişiler, gerçek kişiler ve tüzel kişiler olarak ikiye ayrılır.

İnsanlar gerçek kişilerdir. Gerçek kişilik kural olarak doğumla başlar ve ölümle sona erer. Haklara sahip olabilmek, hak ehliyeti olarak adlandırılır ve tüm insanlar için geçerlidir. Fiil ehliyeti, hakları kullanabilme ehliyetidir. Ergin olan, ayırt etme gücü bulunan ve kısıtlı olmayan kişiler tam ehliyetlidir ve hakları özgürce kullanabilirler.

Gerçek kişiler arasında kan hısımlığı ve kayın hısımlığı bulunur. Aralarında doğum esasına göre kan bağı bulunan kişiler kan hısımdır. Evlilik yolu ile eşlerden birinin kan hısımları ile diğer eş arasındaki hısımlık kayın hısımlığı olarak adlandırılır.

Hukukumuzda herkesin bir yerleşim yerinin bulunması esastır.

Bölüm Soruları

1. Hukukta “kişi” ne anlam ifade eder?
2. Gerçek ve tüzel kişi ne demektir?
3. Gerçek kişilik ne zaman başlar?
4. Gerçek kişilik nasıl sona erer?
5. Hak ehliyeti ne demektir?
6. Fiil ehliyeti ne demektir?
7. Erginlik, ayırt etme gücü ve kısıtlılık ne anlama gelmektedir?
8. Fiil ehliyeti açısından gerçek kişiler hangi gruplara ayrılır? Açıklayınız.
9. Hısımlık ne demektir? Türleri nelerdir?
10. Yerleşim yeri ne demektir? Açıklayınız.
11. Velayet ve vesayet altındaki kişilerin yerleşim yeri neresidir?

Çoktan Seçmeli Sorular

1. Aşağıdakilerden hangisi gerçek kişiler için geçerli değildir?
 - a. Kişilik doğumla başlar
 - b. Kişilik ölümle sona erer
 - c. Gaiplik kararıyla da kişilik sona erer
 - d. Canlılar gerçek kişidir
 - e. Kişi olarak kabul edilmek için sağ doğmak şarttır
2. Kendisinden uzun süre haber alınamayan kişi hakkında gaiplik kararı verilebilmesi için son haber tarihinden itibaren kaç yıl geçmelidir?
 - a. 1
 - b. 3

c. 5

d. 7

e. 8

3. Hak ehliyetine sahip olmak için hangi şart aranır?

a. Erginlik

b. Ayırt etme gücüne sahip olmak

c. Kısıtlı olmamak

d. Kısıtlanmamış olmak

e. İnsan olmak

4. Aşağıdakilerden hangisi ile erginlik kazanılmaz?

a. Önemli bir servete sahip olmak ile

b. Onsekiz yaşını doldurmak ile

c. Onbeş yaşını doldurup mahkeme kararı ile

d. Evlenmek ile

e. Onaltı yaşını doldurup hakim kararı ile evlenerek

5. Aşağıdakilerden hangisi Medeni Kanun'a göre kısıtlanma nedeni değildir?

a. Akıl hastalığı

b. Akıl zayıflığı

c. Savurganlık

d. Alkol bağımlılığı

e. Özgürlüğü bağlayıcı cezaya mahkum olma

6. Aşağıdakilerden hangisi fiil ehliyeti bakımından kişilerin ayrıldığı sınıflardan biri değildir?

- a. Tam ehliyetsizler
- b. Sınırlı ehliyetsizler
- c. Sınırsız ehliyetsizler
- d. Tam ehliyetliler
- e. Sınırlı ehliyetliler

7. Ayırt etme gücüne sahip olmayanlar fiil ehliyeti bakımından hangi sınıfta yer alır?

- a. Tam ehliyetsizler
- b. Sınırlı ehliyetsizler
- c. Sınırsız ehliyetsizler
- d. Tam ehliyetliler
- e. Sınırlı ehliyetliler

CEVAP ANAHTARI

1. D 2. C 3. E 4. A 5. E 6. C 7. A

12. KİŞİ: TÜZEL KİŞİLER

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

12.1 Tüzel Kişi

12.2 Özel Hukuk Tüzel Kişileri

12.3 Kamu Hukuku Tüzel Kişileri

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1. Gerçek kişiler tek başlarına yapamayacakları işleri acaba nasıl yaparlar?**

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Tüzel kişi	Tüzel kişi kavramını öğrenmek	Notlar, ders ve sorular aracılığıyla
Kamu hukuku tüzel kişileri	Önemli kamu hukuku tüzel kişilerini kavramak	Notlar, ders ve sorular aracılığıyla
Özel hukuk tüzel kişileri	Önemli özel hukuk tüzel kişilerini kavramak	Notlar, ders ve sorular aracılığıyla

Anahtar Kavramlar

Tüzel kişi, dernek, vakıf, şirket, devlet

Giriş

Bu bölümde tüzel kişiler incelenecektir. Bunlar tabi oldukları hukuk açısından özel hukuk ve kamu hukuku tüzel kişileri olarak ikiye ayrılır.

12.1 Tüzel Kişi

Belirli amaçları gerçekleştirmek için bir araya gelmiş kişi ve mal toplulukları tüzel kişi olarak adlandırılır. Medeni Kanun'a göre başlı başına bir varlığı olmak üzere örgütlenmiş kişi toplulukları ve belli bir amaca özgülenmiş olan bağımsız mal toplulukları tüzel kişilik kazanırlar (madde 47). Şirketler ve dernekler tüzel kişi örnekleridir. Bunlar da gerçek kişiler gibi haklara ve borçlara sahip olur. Örneğin taşınmaz edinebilirler. Ancak, gerçek kişilerin sahip oldukları tüm haklara sahip değildirler. Örneğin evlenemezler.

Tüzel kişiler tabii oldukları hukuk açısından özel hukuk tüzel kişileri ve kamu hukuku tüzel kişileri olarak ikiye ayrılır:

12.2 Özel Hukuk Tüzel Kişileri

Özel hukuk tüzel kişileri özel hukuka göre kurulur ve faaliyet gösterir. Kar amacı gütmek üzere şirketler kurulabilir. Yada öğrencilere yardım gibi hayır amacı ile vakıf ve dernekler kurulabilir. Hukukumuzda şirketler ve dernekler kişi toplulukları, vakıflar ise mal toplulukları olarak kabul edilir.

Özel hukuk tüzel kişilerinden bazıları aşağıda açıklanmıştır:

Dernek:

Dernekler, en az yedi kişinin kazanç paylaşma dışında belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, bilgi ve çalışmalarını bir araya getirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliklerdir (madde 56). Türkiye'de dernekler izin almaksızın bildirimde bulunarak kurulurlar.

Vakıf:

Vakıflar, gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır. Bir malvarlığının bütünü veya gerçekleşmiş ya da gerçekleşeceği anlaşılan her türlü geliri veya ekonomik değeri olan haklar vakfedilebilir (madde 101). Vakıf kurma iradesi, resmî senetle veya ölüme bağlı tasarrufla açıklanır. Vakıf, yerleşim yeri mahkemesi nezdinde tutulan sicile tescil ile tüzel kişilik kazanır (madde 102).

Şirket:

İki veya daha çok kişinin bir araya emek veya mallarını, ortak bir ticari bir amaçla birleştirmeleri sonucu ortaya çıkan tüzel kişiliktir. Şirketler, Türk Ticaret Kanunu hükümleri uyarınca kurulur ve faaliyet gösterir. Türk Ticaret Kanunu 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Türk Ticaret Kanunu ticaret şirketleri tanımını benimsemiştir. Kollektif, komandit, anonim ve limited şirketler ticaret şirketlerindedir (madde 124).

Kollektif şirket ticari bir işletmeyi bir ticaret unvanı altında işletmek amacıyla, gerçek kişiler arasında kurulan ve ortaklarından hiçbirinin sorumluluğu şirket alacaklılarına karşı sınırlanmamış olan şirkettir (madde 211).

Ticari bir işletmeyi bir ticaret unvanı altında işletmek amacıyla kurulan, şirket alacaklılarına karşı ortaklardan bir veya birkaçının sorumluluğu sınırlandırılmamış ve diğer ortak veya ortakların sorumluluğu belirli bir sermaye ile sınırlandırılmış olan şirket komandit şirkettir. Sorumluluğu sınırlı olmayan ortaklara komandite, sorumluluğu sınırlı olanlara komanditer denir. Komandite ortakların gerçek kişi olmaları gerekir. Tüzel kişiler ancak komanditer ortak olabilirler (madde 304).

Anonim şirket, sermayesi belirli ve paylara bölünmüş olan, borçlarından dolayı yalnız malvarlığıyla sorumlu bulunan şirkettir. Pay sahipleri, sadece taahhüt etmiş oldukları sermaye payları ile ve şirkete karşı sorumludur. Eski Ticaret Kanunu döneminde anonim şirketlerin en az beş pay sahibi olması gerekirken artık bir pay sahipli anonim şirket olabilmektedir (madde 338).

Limited şirket, bir veya daha çok gerçek veya tüzel kişi tarafından bir ticaret unvanı altında kurulur; esas sermayesi belirli olup, bu sermaye esas sermaye paylarının toplamından oluşur. Ortaklar, şirket borçlarından sorumlu olmayıp, sadece taahhüt ettikleri esas sermaye paylarını ödemekle ve şirket sözleşmesinde öngörülen ek ödeme ve yan edim yükümlülüklerini yerine getirmekle yükümlüdürler (madde 573).

12.3 Kamu Hukuku Tüzel Kişileri

Kamu hukukuna göre kurulan ve düzenlenen tüzel kişilikler kamu tüzel kişileridir. Anayasaya göre kamu tüzel kişiliği ancak kanunla yada kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanarak kurulur (madde 123).

Merkezi idare, **devlet** olarak da adlandırılır. Bakanlıkların Ankara'da merkez teşkilatı ve illerde ve ilçelerde taşra teşkilatı bulunabilir. Ayrıca bazı bakanlıkların yutdışı teşkilatı da bulunabilmektedir.

Mahalli idareler yer yönünden yerinden yönetim kuruluşlarıdır. Yerel yönetimler olarak da bilinir. Anayasaya göre mahalli idareler il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişilikleridir (madde 127).

İl özel idareleri, belediyeler ve köyler mahalli idare tüzel kişileridir. Mahallelerin ve mahalle muhtarlıklarının tüzel kişiliği yoktur. Kanunla büyük yerleşim merkezleri için için

özel yönetim biçimleri getirilebilir. Buna göre, ilçe belediyelerini içine alan büyükşehir belediyeleri kurulmuştur. Bunlar tüzel kişiliğe sahiptir.

Görev yönünden yerinden yönetim kuruluşları olarak da örgütlenmiş kamu tüzel kişiliğine sahip tüzel kişilikler bulunmaktadır. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Yüksek Öğretim kurumu (YÖK), TÜBİTAK ve üniversiteler bu gruba örnektir ve kamu tüzel kişiliğine sahiptir.

Barolar, tabip odaları, mühendis ve mimar odaları, ticaret borsaları kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları olarak adlandırılır ve kamu tüzel kişiliğine sahiptir.

Uygulamalar

Bulunmamaktadır

Uygulama Soruları

Bulunmamaktadır

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Tüzel kişiler, kendilerine hukuk tarafından hak ve borçlara sahip olabilme yeteneği tanınmış kişi ve mal topluluklarıdır. Tüzel kişilik hem özel hukuk alanında hem de kamu hukuku alanında görülür.

Özel hukuk tüzel kişilerine örnek olarak şirketler, dernekler ve vakıflar gösterilebilir. Kamu hukukuna göre kurulan ve düzenlenen tüzel kişilikler kamu tüzel kişileridir.

Bölüm Soruları

1. Tüzel kişi ne demektir?
2. Özel hukuk tüzel kişilerini açıklayınız.
3. Devlet ne demektir?
4. Yer yönünden yerinden yönetim kuruluşları ne demektir?
5. Görev yönünden yerinden yönetim kuruluşları ne demektir?

Çoktan Seçmeli Sorular

1. Aşağıdakilerden hangisi özel hukuk tüzel kişisi değildir?
 - a. Dernek
 - b. Vakıf
 - c. Anonim şirket
 - d. Limited şirket
 - e. Belediye

CEVAP ANAHTARI

1. e

13. AÍLE

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

13.1 Aile Hukukunun Temel İlkeleri

13.2 Nişanlanma

13.3 Evlenme

13.4 Evliliğin Sona Ermesi

13.5 Mal Rejimi

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

1. Hukuk, aile ile neden ilgilenir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Aile	Ailenin hukuk açısından önemini kavramak	Konuyu çalışarak ve soruları çözerek
Evlenme	Evlenmenin nasıl başlayıp, bittiğini öğrenmek	Konuyu çalışarak ve soruları çözerek

Anahtar Kavramlar

Aile, nişanlanma, evlenme, ayrılık, boşanma, mal rejimi

Giriş

Anayasada aile 41. madde ile düzenlenmiştir. Buna göre “Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması...için gerekli tedbirleri alır”. Anayasada aileye ilişkin başka maddeler de bulunmaktadır.

Türk Medeni Kanunu'nun önemli bir bölümünü Aile Hukuku teşkil etmektedir. Kişinin aile ilişkilerini ele alan hukuk dalı Aile Hukukudur. Aile genel olarak karı-koca ve çocuklardan oluşur. Nişanlanma, evlenme, eşlerin hakları ve mal rejimleri, boşanma gibi konular aile hukuku tarafından ele alınır.

13.1 Aile Hukukunun Temel İlkeleri

Anayasa ve Medeni Kanun'da yer alan düzenlemeler ışığında aile hukukunun temel ilkelerinin şunlar olduğu söylenebilir:

Devamlılık

Aile birliği geçici olarak kurulmaz. Aile fertleri arasındaki ilişkilerin devamlı olması esastır. Bununla birlikte Türk hukuku eşlerin boşanma hakkını da tanımış ve bunu kanunla düzenlemiştir.

Devlet Müdahalesi

Aile, toplum düzenini yakından ilgilendirir. Aile toplumun temeli olarak kabul edildiğinden ailenin korunması için devlet müdahalesi söz konusudur. Aile hukukunda ana kural irade serbestliği değil, devlet müdahalesidir. Bu anlamda kurallar emredici mahiyettedir. Devlet aile içinde zayıf konumda olduğu düşünülen çocuk ve kadının korunması için müdahalede bulunur.

Eşitlik

Hukuk önünde eşler eşit kabul edilmiştir. Medeni Kanun uyarınca aile reisliği söz konusu değildir. Eşler oturacakları konutu birlikte seçer ve aile birliğini beraberce yönetir (Medeni Kanun, m. 186).

13.2 Nişanlanma

Türk toplumunda evlenme öncesi ona hazırlık olarak genellikle sözlenme ve nişanlanma gerçekleşir. Sözlenmeye ilişkin bir düzenleme Türk hukukunda bulunmamaktadır. Bununla birlikte nişanlanma Türk hukuku tarafından ele alınmıştır.

Nişanlanma, evlenme vaadi ile olur (m. 118). Evlenmeyi düşünen insanlar nişanlanır. Ancak nişanlanmanın evlenme ile sonuçlanması her zaman zorunlu değildir. Nitekim Medeni Kanun'a göre "Nişanlılık, evlenmeye zorlamak için dava hakkı vermez" (m. 119).

Türk toplumunda nişanlanma genellikle aile büyükleri huzurunda nişan yüzükleri takılmasıyla gerçekleşir. Bazen tarafların kendi aralarında yüzük taktıkları da görülmektedir. İfade etmek gerekir ki, hukuk nişanlanmayı herhangi bir şekil şartına tabi kılmamıştır. Taraflar uygun gördükleri bir şekilde iradelerini açıklayarak nişanlanmayı gerçekleştirebilirler.

Nişanın bozulması halinde nişanlıların veya onların ana-babalarının karşı tarafa vermiş oldukları "alışılmıştan dışındaki" hediyeler geri istenebilir (m. 122). Nişanın bozulması halinde maddi ve manevi tazminat davası açmak da mümkündür. Taraflar nişanlılık dolayısıyla uğradıklarını iddia ettikleri zararları tazmin için karşı tarafa dava açabilirler. Örneğin

evlenileceği düşünceyle işinden ayrılmış olan, ev eşyası satın almış olan veya gelinlik-damatlık diktirmiş olan bir nişanlı uğradığı zarar nedeniyle dava açabilir.

13.3 Evlenme

İki kişinin evlendirmeye yetkili memur önünde en az iki şahitin huzurunda evlenme iradelerini açıklamaları ile evlilik gerçekleşir. Evlilik süreli değil sürekli olması niyetiyle gerçekleştirilir. Türk hukukunda tek eşlilik esastır ve farklı cinsiyete mensup iki kişi arasında olur.

Medeni Kanun'a göre evlenebilmek için ayırt etme gücüne sahip olmak gerekir (m. 125). Ayrıca 17 yaşını doldurmuş erkek ve kadın velilerinin yada vasilerinin izni ile evlenebilir. 18 yaşını dolduran kişiler için ise başka birinden izin almaya ihtiyaç yoktur. Hakim olağanüstü durumlarda ve çok önemli bir sebeple 16 yaşını doldurmuş kişilerin evlenmesine izin verebilir (m. 124).

Türk hukukunda üstsoy ile altsoy arasında, kardeşler arasında, amca, dayı, hala ve teyze ile yeğenler arasında, eşlerden biri ile diğerinin üstsoyu ve altsoyu arasında, evlat edinen ile evlatlığın ve bunlardan biri ile diğerinin altsoyu ve eşi arasında evlenme gerçekleşemez (m. 129).

Eşler aile birliğinin mutluluğunu beraberce sağlamak, birbirine sadık kalmak, birbirine yardımcı olmak, çocukların bakımına, eğitim ve gözetimine özen göstermek, aile birliğinin giderlerine güçleri oranında emek ve malvarlıkları ile katılmak yükümlülükleri altındadır (m. 185-186).

13.4 Evliliğin Sona Ermesi

Evlilik şu yollarla sona ermektedir:

Ölüm

Eşlerden birinin ölümü üzerine evlilik sona erer. Hayatta kalan eş artık evli değildir. Hayatta kalan eş ölen eşin mirasçısı olur. Evlilik sona erdiği için hayatta kalan eş yeniden bir başka kişiyle evlenebilir.

Gaiplik

Medeni Kanun'a göre ölüm tehlikesi içinde kaybolan veya kendisinden uzun zamandan beri haber alınamayan bir kimsenin ölümü hakkında kuvvetli olasılık varsa, hakları bu ölüme bağlı olanların başvurusu üzerine mahkeme bu kişinin gaipliğine karar verebilir (m. 32). Kaybolanın eş gaiplik müracaatı ile birlikte veya gaiplik kararı verildikten sonra ayrı bir müracaatla evliliğin feshini yani sona erdirilmesini mahkemeden talep edebilir (m. 131).

Evliliğin İptali

Bazı durumlarda evlenme mutlak butlanla batıldır. Yani bu durumlar evlenmeyi çok ciddi ölçüde sakatlar. Bu durumlar şunlardır:

- i. Eşlerden birinin evlenme sırasında evli bulunması,
- ii. Eşlerden birinin evlenme sırasında sürekli bir sebeple ayırt etme gücünden yoksun bulunması,
- iii. Eşlerden birinde evlenmeye engel olacak derecede akıl hastalığı bulunması,
- iv. Eşler arasında evlenmeye engel olacak derecede hısımlığın bulunması.

Bunlardan bir tanesi mevcutsa Cumhuriyet Savcısı kendiliğinden dava açabilir. Çünkü bunlar kamu düzeni ile ilgili kabul edilmektedir. Bunun sonucunda evlenme iptal edilir.

Bazı durumlarda da eşler dava açarak evliliğin iptalini isteyebilirler. Örneğin, evlenme sırasında geçici bir sebeple ayırt etme gücünden yoksun olan eş, hiç istemediği veya evlendiği kişiyle evlenmeyi düşünmediği hâlde yanılarak bu evlenmeye razı olan eş, korkutularak evlenmeye razı edilmiş eş evlenmenin iptalini dava edebilir. Bunlar nisbi butlan olarak adlandırılır.

Boşanma

Boşanma sebepleri Medeni Kanun'da sayılmıştır. Bu sebeplerin varlığı halinde eş boşanma davası açabilir. Bu sebepler şunlardır:

- i. Zina
- ii. Hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış
- iii. Suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme
- iv. Terk
- v. Akıl Hastalığı
- vi. Evlilik birliğinin sarsılması

Boşanma davası açmaya hakkı olan eş, dilerse boşanma, dilerse ayrılık isteyebilir. Hakim barışma ihtimali görürse kendiliğinden boşanma yerine ayrılık kararı da verebilir. Ayrılığa bir yıldan üç yıla kadar bir süre için karar verilebilir. Bu süre sonunda ortak hayat yeniden kurulmamışsa, eşlerden her biri boşanma davası açabilir. Ayrılık geçici olarak evliliğin durdurulmasıdır.

Boşanmada evlilik sona ermektedir. Boşanmanın eşler ve çocuklar üzerinde başka sonuçları da bulunmaktadır. Boşanma halinde kadın evlenmeden önceki soyadını yeniden alır.

Kadının, boşandığı kocasının soyadını kullanmakta menfaati bulunduğu ve bunun kocaya bir zarar vermeyeceği ispatlanırsa, istemi üzerine hâkim, kocasının soyadını taşımasına izin verir.

Menfaatleri boşanma yüzünden zedelenen kusursuz veya daha az kusurlu taraf, kusurlu taraftan uygun bir maddî tazminat isteyebilir. Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek taraf, kusuru daha ağır olmamak koşuluyla geçimi için diğer taraftan malî gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir.

Hakim çocuğun yararını dikkate alarak velayetin anaya mı yoksa babaya mı verileceğine karar verir. Diğer eşin çocuğu ne zaman nasıl göreceğine karara bağlar. Velâyetin kullanılması kendisine verilmeyen eşin çocuk ile kişisel ilişkisinin düzenlenmesinde, çocuğun özellikle sağlık, eğitim ve ahlâk bakımından yararları esas tutulur. Bu eş, çocuğun bakım ve eğitim giderlerine gücü oranında katılmak zorundadır

Boşanan eşler, birbirlerinin yasal mirasçısı olamazlar. Boşanma halinde mal rejiminin tasfiyesinde eşlerin bağlı olduğu rejime ilişkin hükümler uygulanır.

13.5 Mal Rejimi

Eşler arasında **edinilmiş mallar katılma** rejimi esastır. Eşler bunu aksini de kararlaştırabilirler.

Edinilmiş mal, her eşin bu mal rejiminin devamı süresince karşılığını vererek elde ettiği malvarlığı değerleridir. Bir eşin edinilmiş malları özellikle şunlardır:

- i. Çalışmasının karşılığı olan edinimler,
- ii. Sosyal güvenlik veya sosyal yardım kurum ve kuruluşlarının veya personele yardım amacı ile kurulan sandık ve benzerlerinin yaptığı ödemeler,
- iii. Çalışma gücünün kaybı nedeniyle ödenen tazminatlar,
- iv. Kişisel mallarının gelirleri,
- v. Edinilmiş malların yerine geçen değerler (m. 219).

Aşağıda sayılanlar, kanun gereğince kişisel maldır:

- i. Eşlerden birinin yalnız kişisel kullanımına yarayan eşya,
- ii. Mal rejiminin başlangıcında eşlerden birine ait bulunan veya bir eşin sonradan miras yoluyla ya da herhangi bir şekilde karşılıksız kazanma yoluyla elde ettiği malvarlığı değerleri,

iii. Manevî tazminat alacakları,

iv. Kişisel mallar yerine geçen değerler (m. 220).

Edinilmiş mallara katılma rejimine göre her eş, yasal sınırlar içerisinde kişisel malları ile edinilmiş mallarını yönetme, bunlardan yararlanma ve bunlar üzerinde tasarrufta bulunma hakkına sahiptir. Evliliğin sona ermesi halinde malların tasfiyesi gerekir. Her eş, diğer eşte bulunan mallarını geri alır. Burada eşlerin birbirlerinin mallarına yaptıkları katkılar ve borçlar da dikkate alınır.

Edinilmiş mallara ortaklık rejiminin dışında eşler kanunda öngörülen şu üç rejimden birini de tercih edebilirler:

i. Mal ayrılığı

ii. Paylaşmalı mal ayrılığı

iii. Mal ortaklığı

Mal ayrılığı rejiminde eşlerden her biri, yasal sınırlar içerisinde kendi malvarlığı üzerinde yönetim, yararlanma ve tasarruf haklarını korur (m. 242).

Paylaşmalı mal ayrılığında da eşlerden her biri, yasal sınırlar içerisinde kendi malvarlığı üzerinde yönetim, yararlanma ve tasarruf haklarını korur. Belirli bir malın eşlerden birine ait olduğunu iddia eden kimse, iddiasını ispat etmekle yükümlüdür. Eşlerden hangisine ait olduğu ispat edilemeyen mallar onların paylı mülkiyetinde sayılır. Tasviye halinde her eş, diğer eşte bulunan mallarını geri alır. Eşlerden biri diğerine ait olup, paylaşım dışı kalan bir malın edinilmesine, iyileştirilmesine veya korunmasına hiç ya da uygun bir karşılık almaksızın katkıda bulunmuşsa; mal rejiminin sona ermesi hâlinde, katkısı oranında hakkaniyete uygun bir bedel ödenmesini isteyebilir (m. 244-249).

Mal ortaklığında mallar ortak kabul edilir. Eşler, ortaklık mallarına bölünmemiş bir bütün olarak sahip olurlar. Hiçbir eş, ortaklık payı üzerinde tek başına tasarruf hakkına sahip değildir (m. 257). Evliliğin sona ererek malların paylaşılması yada başka bir mal rejimine geçiş halinde her eş edinilmiş mallara katılma rejiminde kendi kişisel malı sayılacak olanları ortaklık mallarından geri alır. Geri kalan ortaklık malları eşler arasında yarı yarıya paylaşılır (m. 277).

Uygulamalar

Bulunmamaktadır

Uygulama Soruları

Bulunmamaktadır

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Anayasaya göre aile toplumun temelidir. Aile hukuku devamlılık, devlet müdahalesi ve eşitlik ilkelerine göre düzenlenmiştir..

Nişanlanma evlenme vaadi ile olur. İki kişinin evlendirmeye yetkili memur önünde en az iki şahidin huzurunda evlenme iradelerini açıklamaları ile evlilik gerçekleşir. Evlilik ölüm, gaiplik, evliliğin iptali ve boşanma yollarıyla sona erer. Eşler arasında edinilmiş mallara katılma rejimi esastır. Eşler bunu aksini de kararlaştırabilirler

Bölüm Soruları

1. Aile hukukunun temel ilkelerini açıklayınız?
2. Nişanlanma ne demektir?
3. Kimler evlenebilir?
4. Evlilik hangi yollarla sona ermektedir?
5. Boşanma sebepleri nelerdir?
6. Edinilmiş mallara katılma rejimi ne demektir?

Çoktan Seçmeli Sorular

1. Aşağıdakilerden hangisi aile hukukunun temel ilkelerinden değildir?
 - a. Devamlılık
 - b. Eşitlik
 - c. Aile reisliği
 - d. Devlet müdahalesi
 - e. Geçici olmama
2. Aşağıdakilerden hangisi nişanlanma ile ilgili olarak doğru değildir?
 - a. Nişanlanma, evlenme vaadi ile olur.
 - b. Nişanlılık, evlenmeye zorlamak için dava hakkı verir.
 - c. Nişanın bozulması halinde alışılmışın dışındaki hediyeler geri istenebilir.
 - d. Nişanın bozulması halinde maddi tazminat istenebilir.
 - e. Nişanın bozulması halinde manevi tazminat istenebilir.
3. Evlenme ile ilgili olarak hangisi yanlıştır?

- a. Sürekli olması niyetiyle gerçekleştirilir.
- b. Tek eşlilik esastır, ancak çok eşlilik de söz konusu olabilir.
- c. Aynı cinsiyete mensup kişiler evlenemez.
- d. Evlendirmeye yetkili memur önünde gerçekleştirilir.
- e. En az iki şahit huzurunda gerçekleştirilir.

4. Aşağıdakilerden hangisi evliliği sona erdiren nedenlerden değildir?

- a. Ölüm
- b. Gaiplik
- c. Boşanma
- d. Evliliğin iptali
- e. Ayrılık

5. Aşağıdakilerden hangisi boşanma sebeplerinden değildir?

- a. Zina
- b. Terk
- c. Evlilik birliğinin sarsılması
- d. Ağır hastalık
- e. Hayata kast

6. Aşağıdakilerden hangisi boşanmanın sonuçlarından değildir?

- a. Evlilik sona erer
- b. Boşanan eşler birbirlerinin yasal mirasçısı olamazlar
- c. Mal rejimi tasfiye olunur
- d. Hakim çocuğun velayetinin kime verileceğine karar verir

e. Kadına nafaka ödenir

7. Eşler aksini kararlaştırmadıkça aşağıdaki mal rejimlerinden hangisi eşler arasında uygulanır?

a. Edinilmiş mallara katılma

b. Mal ayrılığı

c. Mal ortaklığı

d. Paylaşmalı mal ayrılığı

e. Ortak mal ayrılığı

CEVAP ANAHTARI

1. C 2. B 3. B 4. E 5. D 6. E 7. A

14. MİRAS

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

14.1 Miras Kavramı

14.2 Mirasçılar

14.3 Ölüme Bağlı Tasarruf

14.4 Mirasın İntikali

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

1. Kişiler ölünce onların mallarına ne olur?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Miras	Kişinin ölümü halinde mirasın kimlere ve nasıl intikal edeceği hususunda bilgi sahibi olmak	Konuyu çalışarak ve soruları çözerek

Anahtar Kavramlar

Miras, mirasçı, yasal mirasçı, miras bırakan, vasiyet, miras sözleşmesi

Giriş

Bireyin ölümü halinde mirasının nasıl bölüşüleceğine ilişkin kurallar Miras Hukuku'nda yer alır. Kişinin hak ve borçları onun terekesi olarak adlandırılır ve bunun mirasçılara nasıl intikal edeceği miras hukuku tarafından düzenlenir.

14.1 Miras Kavramı

Miras hukuku medeni hukukun bir dalıdır. İnsanların hayatları boyunca edindikleri malvarlıklarının ölümleri halinde kimlere ve nasıl intikal edeceği konularıyla ilgilidir.

Miras ancak gerçek kişiler yani insanlar için söz konusu olur. Anayasa miras hakkını tanımıştır. Kişinin ölümü halinde mirasçılara geçecek malvarlığı tereke ya da miras olarak adlandırılır. Bu sadece haklardan değil aynı zamanda borçlardan da oluşur. Mirası reddetme hakkı da bulunmaktadır. Malvarlığı, ölümü halinde mirasçılara geçecek kişiye mirasbırakan denilir.

14.2 Mirasçılar

Mirasçılar mirasbırakanın malvarlığı kendilerine geçecek kişilerdir. Bunlar gerçek kişi olabileceği gibi, tüzel kişi de olabilmektedir. Yasanın öngördüğü mirasçılar dışında mirasbırakan, tüzel kişiler ve kendi yasal mirasçıları arasından da olabilmek üzere, mirasın tamamı veya belli bir oranı için mirasçı tayin edebilir (m. 516). Bunlar atanmış mirasçı olarak adlandırılır. Ayrıca bir malının, ölümü halinde daha önceden belirlediği kişilere verilmesini isteyebilir (m. 517).

Kanunun öngördüğü mirasçılar yasal mirasçılardır. **Yasal mirasçılar** şunlardır:

- i. Kan hısımları,
- ii. Sağ kalan eş,
- iii. Evlatlık ve
- iv. Devlet.

Kan Hısımları

Kan hısımlarının tümü mirasçı değildir. Kan hısımlarından kimlerin mirasçı olacağı ve miras payları kanunla düzenlenmiştir. Buna göre:

i. Altsoy: Mirasbırakanın birinci derece mirasçıları, onun altsoyudur. Çocuklar eşit olarak mirasçılardır. Mirasbırakandan önce ölmüş olan çocukların yerini, her derecede halefiyet yoluyla kendi altsoyları alır (m. 495).

ii. Ana-baba: Altsoyu bulunmayan mirasbırakanın mirasçıları, ana ve babasıdır. Bunlar eşit olarak mirasçılardır. Mirasbırakandan önce ölmüş olan ana ve babanın yerlerini, her derecede halefiyet yoluyla kendi altsoyları alır. Bir tarafta hiç mirasçı bulunmadığı takdirde, bütün miras diğer taraftaki mirasçılara kalır (m. 496).

iii. Büyük ana ve baba: Altsoyu, ana ve babası ve onların altsoyu bulunmayan mirasbırakanın mirasçıları, büyük ana ve büyük babalarıdır. Bunlar, eşit olarak mirasçılardır. Mirasbırakandan önce ölmüş olan büyük ana ve büyük babaların yerlerini, her derecede halefiyet yoluyla kendi altsoyları alır. Ana veya baba tarafından olan büyük ana ve büyük babalardan biri altsoyu bulunmaksızın mirasbırakandan önce ölmüşse, ona düşen pay aynı taraftaki mirasçılara kalır. Ana veya baba tarafından olan büyük ana ve büyük babaların ikisi de altsoyları bulunmaksızın mirasbırakandan önce ölmüşlerse, bütün miras diğer taraftaki mirasçılara kalır. Sağ kalan eş varsa, büyük ana ve büyük babalardan birinin mirasbırakandan önce ölmüş olması hâlinde, payı kendi çocuğuna; çocuğu yoksa o taraftaki büyük ana ve büyük babaya; bir taraftaki büyük ana ve büyük babanın her ikisinin de ölmüş olmaları hâlinde onların payları diğer tarafa geçer (m. 497).

Evlilik dışında doğmuş ve soybağı, kurulmuş olan kan hısımları, baba yönünden evlilik içi hısımlar gibi mirasçı olurlar (m. 498).

Sağ Kalan Eş

Sağ kalan eş, birlikte bulunduğu zümreye göre mirasbırakana aşağıdaki oranlarda mirasçı olur:

- i. Mirasbırakanın altsoyu ile birlikte mirasçı olursa, mirasın dörtte biri,
- ii. Mirasbırakanın ana ve baba zümresi ile birlikte mirasçı olursa, mirasın yarısı,
- iii. Mirasbırakanın büyük ana ve büyük babaları ve onların çocukları ile birlikte mirasçı olursa, mirasın dörtte üçü, bunlar da yoksa mirasın tamamı eşe kalır (m. 499).

Evlâtlık

Evlâtlık ve altsoyu, evlât edinene kan hısımları gibi mirasçı olurlar. Evlâtlığın kendi ailesindeki mirasçılığı da devam eder. Evlât edinen ve hısımları, evlâtlığa mirasçı olmazlar (m. 500).

Devlet

Mirasçı bırakmaksızın ölen kimsenin mirası devlete geçer (m. 501).

14.3 Ölüme Bağlı Tasarruf

Ölüme bağlı tasarruf kişinin ölümü halinde yapılmasını talep ettiği hukuksal işlemi ifade etmektedir. Ölüme bağlı tasarruflar ikiye ayrılır:

- i. Vasiyet
- ii. Miras sözleşmesi

Vasiyet

Vasiyet, resmî şekilde veya mirasbırakanın el yazısı ile ya da sözlü olarak yapılabilir. Resmî vasiyetname, iki tanığın katılmasıyla resmî memur tarafından düzenlenir. Resmî memur, sulh hâkimi, noter veya kanunla kendisine bu yetki verilmiş diğer bir görevli olabilir. Mirasbırakan, arzularını resmî memura bildirir. Bunun üzerine memur, vasiyetnameyi yazar veya yazdırır ve okuması için mirasbırakana verir. Vasiyetname, mirasbırakan tarafından okunup imzalanır. Memur, vasiyetnameyi tarih koyarak imzalar.

İkinci vasiyatname türü el yazısı vasiyetnamedir. El yazılı vasiyetnamenin yapıldığı yıl, ay ve gün gösterilerek başından sonuna kadar mirasbırakanın el yazısıyla yazılmış ve imzalanmış olması zorunludur. El yazılı vasiyetname, saklanmak üzere açık veya kapalı olarak notere, sulh hâkimine veya yetkili memura bırakılabilir.

Üçüncü tür vasiyet olan sözlü vasiyettir. Mirasbırakan; yakın ölüm tehlikesi, ulaşımın kesilmesi, hastalık, savaş gibi olağanüstü durumlar yüzünden resmî veya el yazılı vasiyetname yapamıyorsa, sözlü vasiyet yoluna başvurabilir. Bunun için mirasbırakan, son arzularını iki tanığa anlatır ve onlara bu beyanına uygun bir vasiyetname yazmaları veya yazdırmaları görevini yükler. Mirasbırakan tarafından görevlendirilen tanıklardan biri, kendilerine beyan edilen son arzuları, yer, yıl, ay ve günü de belirterek hemen yazar, bu belgeyi imzalar ve diğer tanığa imzalatır. Yazılan belgeyi ikisi birlikte vakit geçirmeksizin bir sulh veya asliye mahkemesine verirler ve mirasbırakanı vasiyetname yapmaya ehil gördüklerini, onun son arzularını olağanüstü durum içinde kendilerine anlattığını hâkime beyan ederler (m. 539-540).

Yeni vasiyetname yaparak, eskisini ortadan kaldırarak veya vasiyetnameden sonra tasarrufta bulunarak vasiyetnameden dönmek mümkündür (m. 542-544). Örneğin mirasbırakan bir kişiye belirli bir malı vasiyetname ile bırakmış ancak daha sonra o malı satmış ise vasiyetten döndüğü anlaşılır.

Miras Sözleşmesi

Mirasbırakan kendi ölümünü düşünerek bir kimseyle sözleşme yapabilir. Bu sözleşme miras sözleşmesi olarak adlandırılır. Miras sözleşmesinin geçerli olması için resmî vasiyetname şeklinde düzenlenmesi gerekir. Sözleşmenin tarafları, arzularını resmî memura aynı zamanda bildirirler ve düzenlenen sözleşmeyi memurun ve iki tanığın önünde imzalarlar (m. 545).

Ölüme bağlı tasarruf olan gerek vasiyet gerekse miras sözleşmesi yapılırken saklı paylar dikkate alınır. Mirasçı olarak altsoyu, ana ve babası veya eşi bulunan miras bırakan, mirasının saklı paylar dışında kalan kısmında ölüme bağlı tasarrufta bulunabilir. Bu mirasçılardan hiç biri yoksa, mirasbırakan mirasının tamamında tasarruf edebilir (m. 505).

Saklı pay altsoy için yasal miras payının yarısı, ana ve babadan her biri için yasal miras payının dörtte biri, sağ kalan eş için, altsoy veya ana ve baba zümresiyle birlikte mirasçı

olması hâlinde yasal miras payının tamamı ve diğerk hâllerde yasal miras payının dörtte üçüdür (m. 506).

14.4 Mirasın İntikali

Miras mirasbırakanın ölümüyle açılır. Mirasçılar, mirasbırakanın ölümü ile mirası bir bütün olarak, kanun gereğince kazanırlar. Elbiriliğı mülkiyeti (iştirak halinde mülkiyet) söz konusudur. Mirasçılar mirasın paylaşılmasını isteyebilirler.

Mirasçılar mirasbırakanın borçlarından kişisel olarak sorumlu olurlar. Eğer borçlar haklardan çok ise kişisel mallar ile sorumlu olmamak için mirası reddedebilirler. Yasal ve atanmış mirasçılar mirası reddedebilirler. Bu üç ay içinde gerçekleşmelidir. Yasal mirasçılardan biri mirası reddederse onun payı, miras açıldığı zaman kendisi sağ değilmiş gibi, hak sahiplerine geçer. Mirası reddeden atanmış mirasçının payı, mirasbırakanın ölüme bağı tasarrufundan arzusunun başka türlü olduğu anlaşılmadıkça, mirasbırakanın en yakın yasal mirasçılarına kalır (m. 661).

Uygulamalar

Bulunmamaktadır

Uygulama Soruları

Bulunmamaktadır

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Kişinin ölümü halinde mirasçılara geçecek malvarlığı tereke yada miras olarak adlandırılır. Bu sadece haklardan değil aynı zamanda borçlardan da oluşur. Mirası reddetme hakkı da bulunmaktadır. Kanunun saydığı yasal mirasçılardan yanında, mirasbırakanın ölümüne bağlı tasarrufla tayin ettiği atanmış mirasçılar da bulunabilmektedir.

Bölüm Soruları

1. Miras, mirasbırakan ve mirasçı ne demektir?
2. Yasal mirasçılar kimlerdir? Açıklayınız.
3. Kan hısımlarının miras payları ne kadardır?
4. Ölüme bağlı tasarruflar nelerdir? Açıklayınız?
5. Saklı pay ne demektir? Oranı nedir?
6. Mirasın intikali nasıl olmaktadır? Açıklayınız.

Çoktan Seçmeli Sorular

1. Aşağıdakilerden hangisi yasal mirasçı değildir?
 - a. Devlet
 - b. Kan hısımları
 - c. Sağ kalan eş
 - d. Kayın hısımları
 - e. Evlatlık
2. Aşağıdakilerden hangisi mirasın intikali ile ilgili olarak yanlıştır?
 - a. Mirasçılar mirası bir bütün olarak kazanırlar
 - b. Miras üzerinde elbirliği mülkiyeti söz konusudur
 - c. Mirasçılarının tümü gelmeden miras açılmaz
 - d. Mirasçılar mirasbırakanın borçlarından da sorumludur
 - e. Atanmış mirasçılar mirası reddedebilir
3. Aşağıdakilerden hangisinin saklı payı yoktur?

- a. Sağ kalan eş
- b. Ana-baba
- c. Çocuk
- d. Torun
- e. Kardeş

CEVAP ANAHTARI

1. D 2. C 3. E

KAYNAKÇA

Acer, Y. ve Kaya, İ. (2018). *Uluslararası Hukuk*, 9. Baskı, Seçkin, Ankara

Adal, E. (2012). *Hukukun Temel İlkeleri*, 12. Baskı, Legal, İstanbul

Adalet Bakanlığı, adalet.gov.tr

Anayasa Mahkemesi, anayasa.gov.tr

Deryal, Y. (2011). *Hukukun Temel Kavramları*, 7. Baskı, Derya, Trabzon

Erman, H. (2016). *Medeni Hukuk Dersleri*, DER, İstanbul

Işıқтаç, Y. (2010). *Hukuk Başlangıcı*, Filiz, İstanbul

Gözler, K. (2012). *Hukukun Temel Kavramları*, 9. Baskı, Ekin, Bursa

Gözübüyük, Ş. (2011). *Hukuka Giriş*, 33. Baskı, Turhan, Ankara

Güriz, A. (2011). *Hukuk Başlangıcı*, 13. Baskı, Siyasal, Ankara

Özbudun, E. (2017). *Türk Anayasa Hukuku*, 17. Baskı, Yetkin Ankara